

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВOSTІ

**ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА:
СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНІ
ОСОБЛИВОСТІ**

Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 60-річчю кафедри

25 вересня 2014 року

Одеса
Фенікс
2014

УДК 338.439 (477)(063)

ББК 65.32(4Укр) я43

П 788

Рекомендовано до друку Вченою радою
Одеської національної академії харчових технологій
(протокол № 2 від 30 вересня 2014 року)

П 788 Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості: матер. наук.-практ. конф. (25 вересня 2014 р., м. Одеса) / Кафедра економіки промисловості Одеської націон. акад. харчових технологій. — Одеса: Фенікс, 2014. — 182 с.

У збірнику подано тези доповідей на науково-практичній конференції. В них висвітлено світоглядні, теоретичні та методологічні засади продовольчої безпеки, охарактеризовано основні ринки продуктів харчування та інноваційний розвиток агропродовольчої сфери й стратегічні напрями продовольчого забезпечення людства.

Для науковців, аспірантів, студентів, економістів, менеджерів та інших фахівців галузі харчової промисловості.

ISBN 978-966-438-841-9

УДК 338.439 (477)(063)

ББК 65.32(4Укр) я43

ISBN 978-966-438-841-9

© Одеська національна
академія харчових технологій, 2014
© Оформлення ПП «Фенікс», 2014

Секція 1

Світоглядні, теоретичні та методологічні засади продовольчої безпеки

Бренер О.Д.,

*старший викладач кафедри менеджменту і логістики
Одеська національна академія харчових технологій*

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Побудова високорозвиненого громадянського суспільства в Україні збігається з її поступовим: входженням до світового співтовариства та участю в світових інтеграційних процесах. Термін “інтеграція” (лат. *integratio* — відновлення, поєднання; від *integrer* — цілий) визначається як процес взаємного пристосування, розширення або ж об’єднання чогось у єдине ціле [1, с. 456]. Т. Парсонс тлумачить поняття “інтеграція” як структури та процеси, за допомогою яких відносини між частинами соціальної системи впорядковуються способом, що забезпечує їхнє гармонійне існування в системі. Відповідно до національного законодавства національні інтереси — це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету й єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток [2, с. 39]. У Доктрині інформаційної безпеки України встановлено, що в інформаційній сфері України вирізняються такі життєво важливі інтереси:

1) особи — забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації; недопущення несанкціонованого втручання у зміст, процеси обробки, передачі та використання персональних даних; захищеність від негативного інформаційно-психологічного впливу;

2) суспільства — збереження і примноження духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу; забезпечення суспільно-політичної стабільності, міжетнічної та міжконфесійної злагоди; формування і розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства;

3) держави недопущення інформаційної залежності, інформаційної блокади України, інформаційної експансії з боку інших держав та міжнародних структур; ефективна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства при формуванні, реалізації та коригуванні державної політики в інформаційній сфері побудова та розвиток інформаційного суспільства; забезпечення економічного та науково-технологічного розвитку України; формування позитивного іміджу України; інтеграція України у світовий інформаційний простір [3]. Таким чином, можна дійти висновку, що визначення поняття “інформаційна безпека”, представленому у Законі України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007–2015 роки” [4], слід сформулювати як “інформаційна безпека України”.

Сучасні інформаційні технології дають змогу державам реалізувати власні інтереси без застосування воєнної сили, послабити або завдати значної шкоди безпеці конкурентної держави, яка не має дієвої системи захисту від негативних інформаційних впливів. До того ж визначено, що на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами інформаційній безпеці України у зовнішньополітичній сфері є: поширення у світовому інформаційному просторі викривленої, недостовірної та упередженої інформації, що завдає шкоди національним інтересам України; проява комп’ютерної злочинності, комп’ютерного тероризму, що загрожують сталому та безпечному функціонуванню національних інформаційно-телекомунікаційних систем; зовнішні негативні інформаційні впливи на суспільну свідомість через засоби масової інформації, а також мережу Інтернет.

Держава з метою забезпечення інформаційної безпеки України має вживати таких заходів у зовнішньополітичній сфері: вдосконалення інформаційного супроводу державної політики, діяльності українських громадських організацій та суб’єктів підприємницької діяльності за кордоном; організаційно-технічне, інформаційне та ресурсне сприяння держави вітчизняним засобам масової інформації, що формують у світовому інформаційному просторі позитивний імідж України; посилення інформаційно-просвітницької діяльності серед населення щодо забезпечення національної безпеки України в разі повноправного її партнерства з державами—членами ЄС та НАТО; інтеграція в міжнародні інформаційно-телекомунікаційні системи та організації на засадах

рівноправності, економічної доцільності та збереження інформаційного суверенітету; гарантування своєчасного виявлення зовнішніх загроз національному інформаційному суверенітету та їх нейтралізації [5, с. 125].

Аналіз вказаних положень дає змогу дійти висновку, що участь України у сучасних інтеграційних процесах як і будь-яке інше явище має як позитивні, так і негативні сторони, а тому вимагає перегляду підходів до забезпечення, зокрема інформаційної безпеки. За умов глобалізації інформаційних процесів, формування світового інформаційного простору, швидкого зростання світового ринку інформації, розвитку інформаційних технологій, засобів обробки інформації та інформаційних послуг, створюються передумови для серйозного впливу цих процесів не тільки на суспільне життя і державне будівництво, а й на національні правові системи. Зростає усвідомлення суспільства щодо важливості проблем регулювання суспільних інформаційних відносин, пов'язаних із формуванням національного інформаційного простору, забезпечення інформаційної безпеки, підвищення значення міжнародно-правових механізмів захисту національних інтересів.

Особливістю сьогодення є те, що центр інформаційної боротьби переміщується переважно зі сфери обігу у сферу виробництва, із галузевого на міжгалузевий, із національного на міжнаціональний рівні. Інформаційні технології, яким завдячує своє зростання економіка західних країн, водночас приховують у собі загрози для їх руйнації. Останній момент водночас значною мірою впливає на зміни у сфері протиборства конкуруючих сторін. Деякі західні спеціалісти у сфері інформаційних технологій вважають, що на зміну небезпеці у виникненні ядерної катастрофи може з'явитися загроза у розв'язанні війни нового гатунку. Прикладами розвитку такої ситуації є сучасний стан подій в арабських країнах, поштовхом до чого стало оприлюднення матеріалів сайтом Wikileaks.

Таким чином, визнання проблеми інформаційної безпеки на міжнародному рівні зумовлюється такими чинниками глобалізації комунікації, як: у більшості індустріально розвинутих країн проводяться дослідження і розробки нової інформаційної зброї, що дає змогу здійснювати безпосередній контроль над інформаційними ресурсами потенційного противника, а в необхідних випадках прямо впливати на них. За даними аналітичних центрів США, розробки такої зброї ведуться в 120 країнах світу:

для порівняння розробки у галузі ядерної зброї проводяться не більше, як в 20 країнах; в деяких країнах завершено розробку засобів інформаційного протиборства (війни) з можливим противником як в умовах воєнних конфліктів різної інтенсивності, так і у мирний час на стратегічному, оперативному, тактичному рівнях та в польових умовах із метою захисту національної інфосфери від агресії і несанкціонованого втручання; в розвинутих країнах концепція інформаційної війни є складовою воєнної доктрини; практика міжнародних, регіональних та етнічних конфліктів виявила унікальність застосування інформаційної зброї для впливу на міжнародне співтовариство та для боротьби за геополітичні інтереси [6].

Інформаційне забезпечення інтеграційних процесів є невід'ємною складовою забезпечення інформаційної безпеки і реалізується шляхом вироблення програм інформування громадськості з питань інтеграції України. Зокрема, Програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008-2011 роки [6] визначає, що її цілями є створення сприятливого інформаційного середовища, необхідного для дотримання курсу на європейську інтеграцію України; підвищення рівня поінформованості громадськості з питань ЄС з метою формування громадської підтримки інтеграції України до ЄС як процесу внутрішніх реформ, спрямованих на наближення стандартів життя в державі до європейських, шляхом роз'яснення переваг, що виникають на різних етапах такої інтеграції (не лише на етапі набуття членства); посилення політичної підтримки ідеї членства України в ЄС; активізація транскордонного співробітництва регіонів України з відповідними регіонами держав-членів ЄС.

Таким чином, поняття “інформаційна безпека”, яке формувалось протягом останніх п'ятдесяти років та знаходило відображення у таких назвах — комп'ютерна безпека, безпека даних — за сучасних умов набуває дедалі більшого значення і стає одним із найважливіших елементів забезпечення національної безпеки та складовою міжнародної інформаційної безпеки. Інформаційний простір, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура та інформаційні технології значною мірою впливають на рівень і темпи соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку.

Аналіз основних положень національного законодавства України у сфері інформаційної безпеки дає змогу дійти висновку, що входження нашої країни у процес глобалізації неминуче супроводжується як позитивними здобутками, новими можливостями, так і загрозами інформаційній безпеці. Це, насамперед, поширення невластивих українській культурній традиції цінностей і способу життя, культу насильства, жорстокості, порнографії, зневажливого ставлення до людської і національної гідності, комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм, негативні інформаційні впливи, а також поширення у світовому інформаційному просторі викривленої, недостовірної та упередженої інформації, що завдає шкоди національним інтересам України, тощо.

Література

1. Новий тлумачний словник української мови / Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко // К.: Вид-во “Аконіт”, 2007. — Т. 1. — 733 с.
2. Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 року 964-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — 39. — Ст. 351.
3. Доктрина інформаційної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 8 липня 2009 року 514 / 2009 // Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua / stateauthority / authofstate / prezidlist / prezidentadmin>.
4. Закон України “Про основні засади внутрішньої та зовнішньої політики” від 1 липня 2010 р. 2411-VI // Відом. Верховної Ради України. — 2010. — 40. — Ст. 527.
5. Макаренко Є.А. Міжнародні інформаційні відносини: моногр. / Є.А.Макаренко. — К. : Наша культура і наука, 2012. — 452 с.
6. Державна цільова програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008–2011 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2008 р. 594 // Офіційне інтернет-представництво Кабінету міністрів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.

Буряченко М.В.,

*старший викладач кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Протягом останніх десятиліть ХХ ст. перед народами світу постало багато гострих і складних проблем, які дістали назву глобальних. Серед них слід виділити продовольчу проблему.

У сучасному світі спостерігається нерівномірність виробництва та споживання продуктів харчування. В країнах, де недостатньо розвинуте сільськогосподарське виробництво, як правило, і виникають проблеми з продовольством. Це насамперед стосується держав, що розвиваються. Як свідчить процес економічного розвитку цих країн, подолати продовольчу проблему самотужки вони не зуміють. У країнах, що розвиваються, проживає майже $4/5$ населення світу, виробляється приблизно $1/3$ всього продовольства, а споживається дещо більше $1/3$ його світового рівня.

Продовольча проблема належить до категорії глобальних тому, що для її розв'язання недостатньо зусиль окремих держав, а потрібне добре налагоджене співробітництво всіх країн незалежно від їхнього суспільного ладу. Зрештою, з нею органічно пов'язані інші глобальні проблеми сучасності — демографічна, екологічна, енергетична та ін. Тому державам з великим аграрним потенціалом, до яких належить Україна, відведена значна роль у розв'язанні продовольчої проблеми в світі.

Глобалізація та європейська інтеграція повинні бути пріоритетним напрямом для всіх гілок і рівнів влади України. Тому досвід інших держав щодо вирішення проблем забезпечення продовольством потрібно досконало вивчати і брати від нього всі позитивні аспекти і не повторювати помилок інших. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до аналізу глобалізаційних процесів, його вплив на розвиток агропродовольчої сфери.

За даними організації ООН з продовольства і сільського господарства, сьогодні продовольча криза загрожує 37 країнам, голодувати будуть сотні тисяч осіб.

Головною причиною, що прискорює світову глобальну продовольчу кризу, є настання дефіциту: все більше земель в Америці, на Заході, в інших частинах планети, які раніше використовувалися під виробництво продуктів харчування, тепер застосовуються під культивування біопалива для виробництва етанолу й інших чистих джерел енергії як з метою зниження забруднення атмосфери, так і залежності від нафти з вибухонебезпечного й нестабільного Близького Сходу. Одночасно із збільшенням об'ємів виробництва біопаливної продукції, яка є альтернативним джерелом енергії, на продовольчих ринках відбуваються

радикальні зміни. Щоб об'єктивно їх оцінити, слід скористатися наступною статистикою, наданою FAO: починаючи з 2000 р. споживання злаків у їжу зросло на 4%, а використання їх у промислових цілях — більше ніж на 25%. Тільки в США, згідно з даними Інституту політики Землі, використання кукурудзи для виготовлення етанолу протягом 2000—2006 рр. підвищилося на 250%. І це, як стверджують експерти, є чинником, що сприяє збільшенню цін на продукти харчування.

Світова продовольча організація під егідою ООН передбачає, що попит на біопаливо в найближчі 3 роки зросте на 170%. А звіт Організації економічного співробітництва й розвитку допускає, що в наступні 10 років ціни на продовольство у світі можуть збільшились на 20—50%.

Упродовж першого кварталу 2008 р. номінальні світові ціни на більшість продовольчих товарів досягли найвищого рівня за 50 років, а реальні світові ціни (з урахуванням інфляційних процесів) досягли найвищого значення за 30 останніх років.

Згідно з даними Всесвітнього банку, за останні три роки ціна на продовольство у світі виросла на 83%, а лише з початку цього року ціна на рис в Азії потроїлася. Аналогічні процеси відбуваються і в інших країнах. Якщо ще два роки тому Куба — один з основних світових імпортерів рису, могла купувати його за 400 дол./т, то сьогодні ціна на цей продукт досягла 1200 дол. США.

Такий стрибок насамперед ударив по країнах, що імпортують велику частину харчових продуктів. І якщо в ЄС і розвинених державах громадянам усього лише довелося витратити на їжу дещо більшу частину доходу, то в бідних країнах мільйони людей опинилися на межі голоду, і криваві погроми в ЮАР є лише одним із наслідків цього.

Глобальна продовольча криза зачепила й інші частини світу. Наприклад, у Гаїті — найбіднішій країні Західної півкулі, одна третина жителів зараз не отримує необхідної добової кількості калорій. Тут проживає 8млн. населення, 80% із яких перебувають за межею бідності, а безробіття становить близько 60%. За останні півроку ціни на основні харчові продукти — рис та макарони виросли в 2 рази. В Україні ціни на продукти харчування за останні 12 місяців підвищилися на 49,2%, у результаті чого загальні темпи інфляції зросли більш як на 30% за рік,

тобто досягли найвищого рівня від 90-х рр. Україна має давні традиції як один із найбільших у світі виробників пшениці. Ціни на пшеницю на міжнародних ринках підвищилися більш як на 180% за останні три роки і на 120% — лише за минулий рік.

Загалом є три причини, що зумовлюють зростання цін на продукти харчування, а саме: підвищення попиту на них у глобальних масштабах у результаті поліпшення загального добробуту, збільшення цін на енергоносії та використання значної частини сільськогосподарської продукції на виробництво біопалива. З-поміж зазначених причин для України особливо важливим є зростання цін на енергоносії. Вона давно мала доступ до значною мірою субсидованих енергоносіїв, чим обумовлюються, серед іншого, найбільша енергоемність національної економіки у світі. Зростання цін на енергоносії спричиняє підвищення цін на продукти харчування, оскільки збільшуються витрати на добрива, транспортування та зберігання сільськогосподарської продукції.

Новий курс глобальної продовольчої стратегії спрямований не лише на вирішення проблеми голоду і недоїдання, доступу до продуктів харчування та їх постачання, а й на певні взаємопов'язані чинники, що стосуються енергоносіїв, урожайності сільськогосподарських культур, зміни клімату, інвестицій, економічної гнучкості та зростання. Продовольча політика повинна привернути увагу політичних кіл на найвищих рівнях, адже жодна країна або група держав не в змозі протистояти цим взаємопов'язаним викликам.

В Україні потреби в основних продуктах харчування забезпечується функціонуванням і розвитком національного агропродовольчого комплексу.

З огляду на це, продовольча безпека держави визначається виробничо-продуктивною стійкістю АПК та його здатністю вчасно реагувати на кон'юнктуру агропродовольчого ринку; наявністю необхідних обсягів перехідних запасів; рівнем платоспроможності населення, що має забезпечувати доступність продовольства всім громадянам; недопущенням імпоротної експансії тих продовольчих товарів, продукування яких у необхідних обсягах може здійснювати національний агропродовольчий комплекс [1, с. 164].

Актуальною проблемою продовольчої безпеки є гарантування належного стану аграрного сектору. Безумовним є той факт, що від стану АПК безпосередньо залежить рівень продовольчої безпеки України. Нині АПК надає 95% продовольчих ресурсів, за його рахунок формується понад 2/3 фонду товарів народного споживання; вартість основних виробничих фондів становить 30% від їх загальної вартості в народному господарстві. Майже вся продукція АПК розрахована на споживача, виготовляється для ринку. Водночас власне він є надзвичайно об'ємним ринком для інших сфер матеріального виробництва [2, с. 18].

Глобалізація економічного простору зумовила значне зростання обсягів торгівлі в цілому і сільськогосподарськими товарами зокрема. Найпривабливішими для України з погляду реалізації експортного потенціалу її АПК є ринки країн ЄС. Оскільки стратегічним завданням розвитку українського АПК є значне підвищення рівня продовольчої безпеки та нарощування експортного потенціалу аграрного сектору, то основними пріоритетами розвитку їх зовнішньоекономічної діяльності мають стати подальше збільшення обсягів поставок сільськогосподарської продукції і продуктів харчування на світовий агропродовольчий ринок, а також взаємне узгодження та збалансування обсягів внутрішнього виробництва, експорту й імпорту продовольства з урахуванням національних інтересів [3, с. 15].

Глобалізаційні процеси суспільного розвитку дедалі більше перетворюють світову економіку на цілісний механізм, інтегрований не тільки міжнародним поділом праці, але й великими транснаціональними виробничо-збутовими фінансовими та інформаційними компаніями.

Під впливом процесів глобалізації агропродовольчі підприємства України повинні зайняти свою нішу в світовій економіці. Адже Україна входить до двадцяти найбільших держав світу з найбагатшими ґрунтами. Тому одним із першочергових завдань держави повинно бути забезпечення найефективнішого використання природних і земельних ресурсів з гарантією поліпшення економічної ситуації і на цій основі досягнення таких обсягів виробництва, які б не тільки забезпечили повноцінне й високоякісне харчування своїх громадян, а й експортування конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки з отриманням сталих прибутків.

Світова продовольча криза дає Україні шанс перетворитися на найбільшого світового постачальника продовольства. Але це вимагає певної технології лібералізації земельного ринку, що підвищує інтерес великих інституціональних інвесторів до вкладення коштів у вітчизняний аграрний сектор.

Література

1. Беличко С. О., Хурдей В. Д. Прогнозування розвитку продовольчого ринку // Формування конкурентоспроможності підприємств АПК: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 75-річчю з дня народження д.е.н., проф. Рабштини В.М., м. Полтава, 21–22 трав. 2008 р. — Полтава: Довкілля-К, 2008. — 316 с.
2. Саблук П. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. — Т.ІІ: Аграрна економіка в умовах демократичного державотворення. — К.: Інститут аграрної економіки, 2001. — 484 с.
3. Саблук П. Т. Основні напрями розроблення стратегії розвитку агропромислового комплексу в Україні // Економіка АПК. — 2004. — № 12. — С. 3–15.

Павлов О.І.,

*д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СОЦІОЕКОНОМІЧНОГО ПІДХОДУ

В практиці господарювання протягом багатьох тисячоліть мінялися та удосконалювалися ресурси виробництва, механізми господарювання, техніка та технології, економічні відносини, форми організації соціуму. В результаті цих змін сформувалося суто інструментальне відношення системи господарювання до інших сфер суспільства. Внаслідок цього соціум почав сприйматися як ресурс, засіб реалізації економічних інтересів суб'єктів господарювання. Такий стан отримав в науковій літературі [1, с. 129–130] назву соціальної інтервенції економіки, а прояви цієї інтервенції за іншими напрямками суспільного життя — економічного імперіалізму. Поширення цього явища на науковий дискурс та практику господарювання потребувало адекватного відгуку науки на цей виклик ринкової економіки.

Наприкінці 1980-х років у Гарвардській школі бізнесу (США) сформувалося Міжнародне товариство розвитку соціоеконо-

міки на чолі з А. Етціоні, яке сьогодні має свої представництва більш, ніж у 50 країнах світу. Незважаючи на існування різних географічних корінь та версій соціоекономіки, за своєю сутністю цей науковий підхід уособлює собою міждисциплінарну галузь знань, що досліджує взаємозв'язок між різними сферами суспільного життя крізь призму соціальності й інтеграції економічних, соціальних, духовних, політичних процесів.

Методологічну основу соціоекономіки складають наступні принципи:

- справедливості соціального устрою, згідно з яким суспільні трансформації мають відбуватися еволюційно, без соціального насильства, з забезпеченням рівного доступу до усіх видів ресурсів задля відтворення та розвитку людини;

- суспільної значущості економічного розвитку, кий не є самоціллю, а має сприяти поліпшенню життя людини;

- гуманізму, який спрямований на реалізацію потреб людини розумної, економічної та соціологічної, що потребує зміщення акцентів з виробництва для обміну на виробництво самої людини;

- взаємозв'язку між економікою та соціумом;

- соціального характеру економічних дій, що визначається ціннісними орієнтаціями людей.

Соціоекономіка ставить у центр своєї уваги питання не тільки про отримання людиною користі та задоволення від споживання товарів чи послуг, а одночасно звертає увагу на моральну сторону справи через оцінку засобів, які використовуються при досягненні цієї цільової установки. В першу чергу, це стосується товаровиробника, метою діяльності кого є отримання прибутку шляхом задоволення суспільних потреб. Суспільний характер призначення діяльності суб'єкта господарювання відсуває на другий план проблеми, пов'язані з формуванням прибутку.

В цьому відношенні показовою є ситуація з продовольчою безпекою. Її розгляд в контексті соціоекономічного підходу, потребує визначення сутності продовольчої безпеки як можливості доступу до повноцінного та безпечного харчування суспільно прийнятними засобами. В цьому сенсі, виникає необхідність з'ясування того, хто і якою ціною забезпечує продовольчу безпеку.

В Україні сформувалася дуальна структура сільського господарства, яка представлена двома типами виробників сільськогосподарської продукції — сільськогосподарськими підприємствами та фермерськими господарствами і господарствами населення, на долю яких припадало у 2012 році 50,7 % та 49,3 % сільськогосподарської продукції — відповідно [2, с. 20]. При цьому кількість зайнятих в індивідуальному секторі втричі перевищує частку зайнятих в корпоративному секторі. Проте фермерські господарства і господарства населення позбавлені доступу до сучасних техніки та технологій й практично не отримують державної підтримки. Однак, вони не тільки забезпечують себе продуктами харчування, а й протягом останнього десятиріччя виробляють половину продукції сільського господарства. Натомість 450 найбільших підприємств (5,2 %) отримали від держави 68,5 % дотацій і виплат, частка яких досягла 13,2 % суми виторгу від реалізації рослинницької продукції [3, с. 10]. Але головне полягає в тому, що на одному полюсі, представленому корпоративним сектором, зосереджується майже увесь прибуток, а на іншому індивідуальному, господарі ледь-ледь виживають, завдячуючи виключно важкій праці.

Так, у 2011 році сільськогосподарські підприємства одержали 25,9 млрд. грн чистого приумку, в тому числі 19,9 млрд. грн від реалізації сільськогосподарської продукції [4, с. 5]. І це незважаючи на те, що переробні підприємства на ринку сільськогосподарської сировини застосовують ціни, які негативно позначаються на рентабельності сільськогосподарського виробництва. З іншого боку, доходи сільських домогосподарств від продажу сільськогосподарської продукції складають 10,9 % у структурі їхніх сукупних ресурсів [3, с. 37].

Свого часу В. Вернадський пророкував селянству роль планетарної сили, одночасно вказуючи, що відкривши землеробство, людина не досягла необхідної забезпеченості свого життя [5, с. 348-349]. З того часу багато що змінилося, окрім положення селянина, який є гарантом продовольчої безпеки. Більш того, сьогодні селянство як первинна форма існування соціуму та соціальності як такої знаходиться на межі вимирання. Як це не парадоксально, але внаслідок системної недосконалості сучасних аграрних реформ відбувається руйнація сільської поселенської мережі, деградує соціальна сфера села, знижуються

трудова мотивація селянства, рівень та якість життя сільського населення в цілому. У 2000-ті роки рівень зайнятості сільського населення у всіх сферах економічної діяльності скоротився на 22,7 %, а оплата праці у сільському господарстві майже на 30 % є нижчою, ніж в середньому по економіці країни. За межею бідності перебувають 15,9 % сільських домогосподарств, у 45,9 % загальної чисельності сільського населення сукупні витрати не перевищують рівень прожиткового мінімуму [4, с. 6].

Великі побоювання викликає демографічна ситуація на селі. У 3,6 тис. сіл (12,5 %) упродовж останніх п'яти років не народжено жодної дитини, у 3 тис. сіл немає дітей, молодших за 5 років. Кожний третій район має ознаки демографічної та поселенської кризи [3, с. 39]. Якщо у 1990 році позитивну динаміку приросту сільського населення мали сім регіонів, то у 2012 році тільки чотири [6, с. 25].

Стійких ознак набула тенденція скорочення сільських населених пунктів. Їх кількість у 2013 році склала 28441 або на 403 одиниці менше, ніж у 1991 році [7]. Незадовільним є рівень облаштування сільських поселень. У 2012 році лише 21,88 % сіл мали водопровід, 2,47 % - каналізацію, 42,20 % - зріджений газ [8, с. 415].

Товарообіг роздрібної торгівлі та ресторанного господарства у 2012 році у сільській місцевості був у 11 раз меншим, ніж у містах [9, с. 149].

З 2000 року відбулося значне скорочення кількості лікарняних закладів: з 1007 до 268 або у 3,75 рази, так само як і кількість ліжок в них — в 3,12 рази. У результаті реорганізації мережі лікарняних установ на селі, в адміністративних районах України залишилось лише 125 станцій і відділень швидкої медичної допомоги та 11553 фельдшерсько-акушерських пунктів [10, с. 8], що позбавляє значну частину сільського населення отримання екстреної та первинної медичної допомоги.

Отже, соціальний прошарок, що забезпечує продовольчу безпеку країни, годує її населення, сам позбавлений належних умов для гідного людського існування, що суперечить національним інтересам, й несумісне зі здоровим глуздом.

З точки зору суто економічної, загрозливий стан сільського соціального середовища, принизливе положення селянства не

тільки не стимулюють його ефективну працю, а й є загрозою щодо відтворення самого суб'єкту продовольчої безпеки.

Вихід із ситуації, що склалася, полягає у трансформації господарств населення шляхом їх кооперування в господарський устрій, здатний гарантувати продовольчу безпеку країни та забезпечувати соціальний контроль над значною частиною території країни, збереження селянства як виразника національної ідентичності й духовності.

Реалізація селеноцентричної моделі сільського устрою на засадах соціоекономічного підходу потребує докорінної зміни суспільної психології, формування відповідного світогляду, адекватного цій моделі.

Література

1. Бородин, Ф.М. Социозкономика. Стаття 1. Путь к господству над хозяйством / Ф.М. Бородин // *Общественные науки и современность*. — 2006. — № 4. — С. 122-136.
2. Валова продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2010 р.) за 2012 рік. Остаточні дані: статистичний бюлетень / Відп. за вип. О.М. Прокопенко. — К.: Державна служба статистики України, 2013. — 25 с.
3. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доповідь / [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуторов та ін.]; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи. — К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2012. — 56 с.
4. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року // За ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка [2-е вид., переробл. і допов.]. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. — 218 с.
5. Вернадский, В.И. Биосфера и ноосфера / В.И. Вернадский. Библиотека журнала ORGANIC UA. — Кн. 10, т. 1. — ВК «АРС», 2013. — 416 с. — Серия «Отечественная мысль», кн. 4.
6. Населення України за 2012 рік: демографічний щорічник / Відп. за вип. Г.М. Тимошенко. — К.: Державна служба статистики України, 2013. — 449 с.
7. Поліщук, Н. Яке майбутнє в українського села? / Н. Поліщук [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://infologht.org.ua/content/vake-maybutnie-v-ukrainskogo-sela>
8. Статистичний щорічник України за 2012 рік / За ред. О.Г. Осауленка. — К.: Державна служба статистики України, 2013. — 552 с.
9. Україна у цифрах у 2012 році: Статистичний збірник / За ред. О.Г. Осауленка. — К.: Державна служба статистики України, 2013. — 249 с.
10. Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2012 році: Статистичний бюлетень / Відп. за вип. І.В. Калачова. — К.: Державна служба статистики України, 2013. — 88 с.

Савенко І.І.,

*д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту та логістики
Одеська національна академія харчових технологій*

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ – ПОХІДНА ВІД АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Головними агентами суб'єктів міжнародних економічних відносин виступають держави світової співдружності. Саме на міждержавному рівні узгоджуються стратегічні економічні інтереси партнерів щодо розвитку перспективних напрямів економічного, науково-технічного співробітництва.

Економічні інтереси світового господарства водночас виступають рушійною силою і джерелом розвитку економічних зв'язків, предметом згадженості та протиріччя у економічних відносинах між країнами. Прикладом може служити поведінка держав у боротьбі за світові ресурси. Вона відповідає певним моделям:

- модель силового тиску. Модель найбільш сильного політичного конкурентного тиску, яка притаманна діям на світовій арені США;

- модель інтеграції рівних суб'єктів. Найбільш типова ілюстрація «стратегії рівних» – Євросоюз;

- модель прагнення «місця під сонцем». Найбільш характерними і головними претендентами реалізації названої моделі виступають сьогодні велетенські країни – Китай та Індія;

- модель пасивної відповіді. Нею позначаються ті країни, що намагаються знайти більш-менш сприятливе місце у діючій системі міжнародного поділу праці;

- модель периферізації. Це єдина модель, яка не є результатом свідомого вибору, а стає наслідком дії комплексу внутрішніх і зовнішніх факторів економічного, соціально-політичного, ресурсно-екологічного характеру. Глобальна периферія – це так звані «втрачені країни». Їх роль у системі міжнародних економічних відносин зводиться до обслуговування економік розвинутих країн [1, с.45-47].

Сільськогосподарське виробництво України, незважаючи на зовнішні та внутрішні негаразди (кліматичні умови,

світові економічна та фінансова кризи, відсутність дієвої державної політики в напрямку законодавчого упорядкування ринків сільськогосподарської продукції), на протязі останніх років стає більш інвестиційно привабливим. Україна незмінно входить до переліку світових експортерів зернової продукції та рослинної олії. Хлібобулочні вироби та соняшникова олія в раціоні українського жителя перевищує науково обґрунтовані норми, перебиваючи недоотримання більш енергетично цінних продуктів тваринного походження.

Питаннями продовольчої безпеки та антропогенного навантаження на природне середовище сільськогосподарським виробництвом займаються П.Т. Саблук, В.А. Барановський, Г.М. Калетник, А.А. Колесняк, С.М. Кваша, В.В. Гамаюнова, В.Я. Шевчук, Я.О. Мольчак, Л.П. Царик та інші.

Завданням дійсного дослідження є визначення ролі сільськогосподарського виробництва в забезпеченні продовольчої безпеки, його вплив на навколишнє середовище та визначення шляхів зниження антропогенного навантаження на природне середовище.

Продовольча безпека визначається як доступність до достатньої кількості продовольства для підтримки активного, здорового життя всіх людей. В основі безпеки знаходиться достатність продовольства і здатність людей фізично і економічно отримати його.

Продовольча безпека визначається на різних рівнях: світовому, регіональному, національному, місцевому та на рівні домашніх господарств.

Продовольча безпека вимірюється кількістю днів, протягом яких може бути забезпечене мінімальним рівнем споживання продовольчими товарами за рахунок існуючих запасів всіх країн. Продовольча і сільськогосподарська організація (ФАО) вважає світові запаси продовольства від минулого врожаю на рівні 17% до світового споживання або достатні для задоволення потреб протягом приблизно двох місяців. У 80-і роки світові запаси зерна не опускались нижче цього розрахункового рівня. Тільки в середині 70-х і 90-х років вони скоротилися до 40 днів. Так, у 1995 р. запаси зерна знизилися до 14% світового споживання, що викликало значне зростання цін на зернові.

Поняття продовольчої безпеки на рівні окремої держави, на відміну від загальносвітового рівня, тісно пов'язане з поняттям продовольчої незалежності (самозабезпечення), стану захищеності задоволення потреб у продовольстві за рахунок необхідного рівня власного виробництва. Важливість поняття продовольчої незалежності підтверджується хоча б тим фактором, що як основний загальноприйнятий критерій продовольчої безпеки світовою спільнотою визнається коефіцієнт самозабезпечення (тобто питома вага сумарного вітчизняного виробництва продовольства в кінцевому споживанні), який не повинен бути нижчим за 80%. В проекті Національної доктрини продовольчої безпеки для оцінки стану продовольчої безпеки пропонується як критерій визначати питому вагу вітчизняної сільськогосподарської продукції в загальному обсязі товарних ресурсів внутрішнього ринку відповідних продуктів, що має порогові значення у відношенні: зерна – не менше 95%, цукру – не менше 80%, рослинної олії – не менше 80%, картоплі – не менше 95%, овочів та фруктів – не менше 85% [2, с. 3-11].

На сьогодні у світі є три головні ресурси, які визначають шляхи розвитку країн в майбутньому: питна вода, зерно та нафта. Зерно, як один із головних світових ресурсів, виступає гарантом продовольчої безпеки країн, а специфічними умовами його виробництва є сільськогосподарські угіддя та сприятливі природно кліматичні умови.

Загальна площа світових сільськогосподарських угідь становить 4810 млн га в тому числі ріллі 3365 млн га. Найбільшими розмірами ріллі володіють США (185 млн га), Індія (160), Росія (134), Китай (95), Канада (46), Казахстан (36), Україна (32,5 млн га).

Головною галуззю землеробства є вирощування зернових культур, виробництво яких у другій половині ХХ ст. значноросло. Якщо в 1900 – 1949 роках (включно) воно збільшилось з 500 до 800 млн т, то в 1950 – 1995 роках з 800 до 2000 млн т. Суттєву роль в цьому відіграло стрімке зростання виробництва зернових культур в Китаї, Індії, країнах Південно-Східній Азії.

В розвинених країнах виробляється більш 30% валового збору зерна у світі, які лідирують по двом важливим показникам: по-перше, по урожайності зернових, ц/га (в середньому) Японія – 55, США – 47, ЄС – 46; по-друге, по збору зерна на душу населення, кг: Канада – 2125; Австралія – 1320; США – 1250;

Франція — 1050. Росія — 790. В цілому в світі 55% зерна споживається в харчі людей та 45 % іде на корм худобі [3, с. 152].

Світові тенденції виробництва, торгівлі та споживання пшениці та кормового зерна представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Оцінка зернових у світі (пшениця і кормове зерно), млн т

Показник	07/08 МР	08/09 МР	09/10 МР	10/11 МР (оцінка)	11/12 МР (прогноз)
Виробництво	1698	1802	1799	1748	1808
Торгівля	240	250	240	243	244
Споживання	1676	1735	1770	1791	1824
Перехідні запаси	304	372	400	358	342

Джерело: [4].

В останні роки світове виробництво пшениці неухильно падало, що привело до скорочення світових її запасів до критичного рівня — 114 млн т (за оцінкою Продовольчої і сільськогосподарської організації, ФАО). Це пов'язано, насамперед, із українськими несприятливими погодними умовами, погіршенням екологічного стану, зростанню цін на енергоносії, використанню сільськогосподарських угідь для вирощування технічних культур (для виробництва палива), високі темпи урбанізації в більшості країн — виробників пшениці. У результаті за перші роки ХХІ ст. світові ціни на пшеницю виросли вдвічі, і фахівці не виключають подальшого їхнього зростання.

За останні роки в Росії та Україні спостерігається падіння врожайності по широкому спектру сільськогосподарських культур (зернових, бобових, томатів, картоплі, та інших) за рахунок ураження культур хворобою, яку викликає *Pseudomonas syringae* *spp.* Мікроб стрімко поширився в південних областях Росії та Харківській області України. На півдні Росії епіфітотійне поширення бактеріальних хвороб на посівах зернових культур наближається до 70-100%. При самих оптимістичних прогнозах втрати врожаю з цієї причини можуть скласти від 30 до 70% [5, с. 23-25].

Україна має великі потенційні можливості для підвищення внутрішньої і міжнародної конкурентоздатності власної

продукції. Особливо в такій галузі сільськогосподарського виробництва, як рослинництво.

За підрахунками ФАО і Європейського банку реконструкції та розвитку в Україні, Казахстані та Росії виведено з продуктивного циклу близько 23 млн га. Тринадцять мільйонів можливо почати експлуатувати без додаткових витрат.

Станом на 2012 рік земельний фонд України складав 60,4 млн га, із них сільськогосподарських угідь — 41,77 млн га (32,5 млн га ріллі). Розораність сільгоспугідь в окремих регіонах сягає 90-95 %, що є дуже високим [6, с. 101].

Згідно з чинними нормами, розораність земель сільськогосподарських угідь на рівні 60 - 80 % вважається несприятливою, 25 - 60 — умовно сприятливою і менше 25 % — сприятливою. В Україні несприятлива розораність земель, що складає — 53,8 % земельного фонду та майже 79,4 % сільськогосподарських угідь [7].

Таблиця 2

Ступень антропогенного навантаження земель в Україні

Ступінь антропогенного навантаження	Бал	Категорія земель	Всього, млн га	% до загальної площі території України
Найвищий	9	Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення	1,0	1,7
Дуже високий	8	Землі сільськогосподарського призначення	41,77	70,9
Високий	7	Землі житлової та громадської забудови	0,8	1,3
Між середнім та високим	6	Землі водного фонду	2,4	4,0
Середній	5	Землі історико-культурного призначення	0,4	0,6
Між низьким та середнім	4	Землі рекреаційного призначення	1,0	1,6
Низький	3	Землі оздоровчого призначення	0,03	0,05
Дуже низький	2	Землі лісового фонду	10,6	17,6
Найнижчий	1	Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення	2,4	4,0

Джерело: [3, 6, 9].

Для порівняння: у США розораність території становить 19 %, Франції і Німеччині – 33, Італії – 31 [8].

В європейських країнах землі природно-заповідного фонду складають 11-12%. Згідно із Загальнодержавною програмою формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки охоронні території та об'єкти природно-заповідного фонду на кінець 2015 року планувалося довести до 10,4 тис. га. Втім процес розпаювання земель та бажання бізнесових структур отримання надприбутків з реалізації зернових культур фактично призвели до згорання названої програми.

Згідно із оприлюдненими даними Управління державного земельного кадастру за 2012 рік площа сільгоспземель зменшилась на 14,9 тис. га, причому площа ріллі збільшилася на 22 тис. га, а площа перелогів і пасовищ зменшилась на 40,4 тис. га. Уся посівна площа під урожай 2013 року очікується на рівні 27,7 мільйона гектарів. Зернові культури у структурі посівів становитимуть 16,2 млн га. Прогнозована структура площ: зернові культури становитимуть 58,7%, технічні культури – 27,5%, картопля та овочі – 27,5%, кормові культури – 8,5% [10].

Як бачимо, станом на 2013 рік, прогнозується задіяти в господарську діяльність із 32,5 млн га ріллі тільки 85,2 %. Тобто залишити без обробітку з різних причин 4,8 млн га, при цьому нарощуючи площі ріллі. Названа проблема лежить в площині ефективного використання земель. Сільгоспвиробники проводять в не повній мірі заходи по відновленню ґрунтів. У зв'язку з цим щорічні втрати гумусу через мінералізацію та ерозію ґрунтів досягають 32-33 млн тонн, що оцінюється в 2 млрд доларів.

Відношення площ групи земель із більш високим антропогенним навантаженням до площ групи земель із більш низьким антропогенним навантаженням – це коефіцієнт відносної напруженості еколого-господарського стану території

$$K_B = \sum S_{6-9} / \sum S_{1-5} \quad (1)$$

Цей коефіцієнт, враховуючи землі всієї території, є інтегральним показником її екологічної напруженості. Він характеризує ступінь еколого-небезпечного освоєння території і свідчить про зміщення її стану як природно-антропогенної системи або в бік інтенсифікації антропогенного впливу, або в бік нарощування потенціалу для відновлювання природних властивостей.

Для України коефіцієнт відносної напруженості еколого-господарського стану території $K_v = 45,97/14,43 = 3,2$, що свідчить про критичне антропогенне навантаження на територію, яке далеко не урівноважується її екологічним потенціалом.

Досвід американських та європейських зерновиробників підтверджує можливості на великих площах одержувати високі врожаї зернових культур. Так, середня врожайність зернових в США за 2006-2007 роки становила 63,8 ц/га, середньозважена врожайність у 25 країнах ЄС за цей же період становила 48,8 ц/га, в Китаї – 46,4 ц/га, Аргентині – 44,2 ц/га.

Обсяги виробництва зерна в Україні нестабільні і варіюють від 24,5 млн т до 53,0 млн т. Прогнозні розрахунки показують, що за умови формування виробничих можливостей, є підстави для досягнення у період до 2015 року середньої врожайності зернових в Україні на рівні 52-55 ц/га. Академік Інституту фізіології рослин і генетики НАН України В. Моргун вважає, що можливість зернового потенціалу України – 100 млн тонн зерна щороку при середній врожайності 100 центнерів з гектара. Протягом останніх десяти років в селекційному інституті створено понад двадцять сортів пшениці з генетичним потенціалом урожайності понад 100 ц/га [11].

Продовольча безпека в Україні забезпечується за рахунок критичного антропогенного навантаження на природне середовище. В Україні в деяких регіонах розораність земель сягає 90 і вище відсотків, при нормативно сприятливих 25, при цьому з різних причин 4,8 млн га ріллі не використовується в господарській діяльності.

Світовий досвід і прогнозні розрахунки дають змогу стверджувати про можливість переходу від екстенсивного методу виробництва зернових культур до інтенсивного, що передбачає скорочення сільськогосподарських угідь при різкому підвищенні врожайності. Уже при песимістичних показниках врожайності зернових 55 ц/га і при збереженні величини валового збору є можливість виведення 6,2 млн га ріллі в статус землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, що знизить антропогенне навантаження на природне середовище в Україні.

Література

1. Новицкий В. Регулятивные стратегии открытых экономических систем і глобальна конкуренція за ресурси // Економіка України. — 2007. — № 7.
2. Національна доктрина продовольчої безпеки (проект). П.Т. Саблук, Г.М. Калетник, С.М. Кваша // Економіка АПК. — 2011. — №8. — С. 3-11.
3. Мировая экономика: Учебник / Под ред. проф. А.С. Булатова. — М.: Юрист, 2001. — 734с.
4. <http://www.uga-port.org.ua>.
5. «Зерно» // Журнал современного агропромышленника. — 2011. — №3.
6. Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000 — 2015 роки, затверджена Законом України від 21 вересня 2000 року // Урядовий кур'єр. — 2000. — № 207. — 8 листопада.
7. Проект концепції загальнодержавної програми використання та охорони земель на період до 2022 року. — Режим доступу: <http://www.dazru.gov.ua>
8. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території України на основі картографічного моделювання (теорія, методика, практика). Автореф. дис. д-ра геогр. наук: 11.00.11 / В.А. Барановський; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2001. — 31 с. — укр.
9. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 1998 році. — К., 1998 р. — С. 28.
10. <http://anyfoodanyfeed.com/ru/news/id/31175>
11. О. Карпенко. Уроки Володимира Моргуна // Сільські вісті. — 2008. — № 76.

Фрум О.Л.,

*ассистент кафедры экономики промышленности
Одесская национальная академия пищевых технологий*

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ВОЗДЕЙСТВИЯ ГОСУДАРСТВА ДЛЯ УСИЛЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

В условиях переструктурирования международной экономики и политики импортозависимость продовольственного рынка может оказаться серьёзной угрозой безопасности государства. Продовольственный кризис усугубляет социальные проблемы и становится одним из дестабилизирующих факторов во внутренней политике. Вне зависимости от причин, резкие подорожания продуктов наносят серьёзный удар по престижу власти, которую граждане склонны считать виновной в дестабилизации.

Уровень продовольственной безопасности определяют следующие основные факторы:

а) отечественное производство, способное насытить потребительский рынок;

б) импорт продовольствия, включающий товары, которые могут производиться в Украине, и товары, которые в Украине производиться не могут;

в) уровень развития отечественной перерабатывающей промышленности;

г) покупательная способность населения, взаимосвязанная с насыщенностью потребительского рынка;

д) самообеспечение населения, то есть уровень развития личного подсобного хозяйства (нетоварного), в том числе, и дачного.

Следовательно, наибольшей областью риска снижения продовольственной безопасности является продовольственная зависимость страны.

Причинами продовольственной зависимости страны могут быть:

1) дефицит продовольствия и низкий уровень платежеспособного спроса, обуславливающих несбалансированность внутреннего продовольственного рынка по спросу и предложению;

2) зависимость внутреннего рынка от импортных поставок продовольствия, неконкурентоспособность национального агропромышленного комплекса;

3) низкая конкурентоспособность продукции по качеству и / или цене при достаточности продовольствия собственного производства;

4) неразвитость внешнеэкономических связей, замкнутость внутреннего продовольственного рынка;

5) низкая эффективность деятельности хозяйствующих субъектов в АПК;

6) превращение экспорта продовольственной продукции в самоцель развития агропромышленного комплекса;

7) рост обязательств по внешнему долгу при нестабильном курсе национальной валюты

В условиях «торговых войн», когда экономические меры и санкции становятся инструментом международной политики, основой повышения продовольственной безопасности должна стать государственная политика развития отраслей АПК, направленная на максимизацию импортозамещения на продовольственном рынке.

Именно сейчас, на фоне политического, социального и экономического кризисов, обеспечение продовольственной безопасности Украины через снижение продовольственной зависимости от импорта становится важным фактором стабилизации украинского общества.

Реализация государственной политики развития отраслей АПК на долгосрочную перспективу невозможна без стратегического планирования.

Основными мероприятиями стратегического планирования развития АПК являются:

- определение основ государственной политики в сфере обеспечения продовольственной безопасности;
- определение направлений развития аграрного сектора экономики; разработка мероприятий по реализации государственной политики в сфере производства средств аграрного производства;
- определение органов государственной власти и местного самоуправления, предприятий, деятельность которых обеспечивает и может влиять на продовольственную безопасность государства;
- определение объема и механизма финансирования мероприятий по реализации государственной политики в сфере обеспечения продовольственной безопасности.

Особенно необходимы поддержка отечественного производителя продуктов питания, разработка программы государственного регулирования продовольственного хозяйства и финансово-кредитной политики, налогообложения и страхования.

Принятие мер стратегического планирования должно обеспечивать адекватное реагирование на реальные и потенциальные угрозы в сфере обеспечения продовольственной безопасности государства, готовность системы обеспечения продовольственной безопасности государства к выполнению возложенных на нее функций и задач.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ХАРЧОВОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК РОЗБУДОВИ ДЕРЖАВНОСТІ

В умовах триваючої фінансової та соціальної кризи в Україні, на фоні значних депресивних процесів у сільському господарстві, практичній відсутності державної програми підтримки рослинництва та тваринництва в Україні, питання забезпечення національної продовольчої безпеки набувають вирішального значення.

Відповідно до прийнятого за основу Верховною радою України проекту Закону України «Про продовольчу безпеку України» продовольча безпека визначається як «соціально-економічний та екологічний стан в державі, при якому всі громадяни стабільно і гарантовано забезпечені продовольством в необхідній кількості, асортименті і якості» [1].

Основними проблемами забезпечення національної продовольчої безпеки України можна вважати: руйнування і практично повне зникнення дрібного (домогосподарства) національного сільськогосподарського виробника, відсутність фермерства як соціального явища, низьку якість продукції, що є наслідком скасування обов'язкової сертифікації продуктів харчування, відсутність діючого механізму контролю з боку держави за виконанням технічних умов (ТУ та ДСТУ), та, відповідно, складу виробленої продовольчої продукції. Високий рівень корупції, а також лобіювання великими агрохолдингами своїх інтересів на всіх рівнях державної влади дозволяє легко вирішувати проблеми з усіма контролюючими структурами, жодним чином не обмежуючи власні бізнес-інтереси.

За оцінками іноземних фахівців майже третина харчових продуктів, що вживаються в європейських країнах, є генетично модифікованими організмами; в США цей показник досягає 60% [2].

Тим не менш, неконтрольоване використання ГМО при виробництві продовольчої продукції, відсутність необхідних лабораторій і нормативних механізмів, які змусили би

виробників провести обов'язкову перевірку та сертифікацію власної продукції є однією з головних загроз для забезпечення продовольчої безпеки України. Серед значних загроз забезпечення продовольчої безпеки слід також відзначити широке використання трансізомерів при виробництві продуктів харчування та надмірну «хімізацію» вироблених продуктів харчування [3].

Одним з найважливіших показників національної продовольчої безпеки є продовольча незалежність, яка забезпечується виробництвом продовольчої продукції вітчизняного походження, що не менше встановленого граничного рівня їх питомої ваги в товарних ресурсах внутрішнього продовольчого ринку. Цей показник, однак, не враховує приналежності ключових виробників продовольства в Україні іноземному капіталу і ТНК. Саме цей фактор може вважатися основною загрозою продовольчої безпеки України, так як при настанні певних умов, іноземні власники відповідних підприємств можуть зупинити або істотно зменшити виробництво продовольства в країні [4].

Так, український бренд кетчупів, соусів і томатних паст «Чумак» належить інвестиційним компаніям Dragon Capital і East Capital Bering Ukraine Fund, а рослинне масло і майонез «Олейна» - компанії Bunge, створеній в Амстердамі в 1818 р. Сьогодні її штаб-квартира знаходиться на Уайт-Плейнс (штат Нью-Йорк). Свій бізнес Bunge веде більш ніж в 30 країнах і володіє 450 підприємствами, на яких працюють більше 30 тис. чол. Компанія Kraft Foods контролює діяльність цілої групи компаній, що працюють на Україні і займаються випуском шоколаду, кави і чіпсів. Найбільшими з них є бренди «Корона», Milka, шоколадна фабрика «Україна», Jacobs, Maxwell House, Carte Noire, «Люкс», Estrella і Cerezos. Український бренд «Фанні» (кисломолочна продукція) належить французькому концерну Lactalis Group, який експлуатує потужності Миколаївського молочного комбінату. Коіпанії також належать бренди President, «Дольче President», Societe, Galbani, «Фанні», «Лактонія», «Білосвіт» та «Імун +». Крім того, французи контролюють на Україні ще два заводи в Миколаєві та Павлограді. Відомий виробник пива «Славутич, Carlsberg Group» був заснований 1996 році на базі побудованого в 1974-му Запорізького пивзаводу №2. У 1999 р до нього приєдналося ВАТ «Львівська пивоварня». Зараз до складу компанії входять три заводи - у Києві, Запоріжжі та у Львові.

«Славутич, Carlsberg Group» випускає продукцію під торговими марками «Славутич», «Славутич ICE», «Львівське», «Арсенал», «Хмільне», «Квас Тарас» і чай Top Tea. Сумарна виробнича потужність всіх підприємств становить 1 млрд. 45 млн. л. на рік. Це майже 22,3% загальної кількості пива, виробленого в Україні. А в сегменті квасу компанія займає 34,5% українського ринку. Компанія SUN InBev Ukraine входить до групи Anheuser-Busch InBev. Її частка на вітчизняному ринку пива - 39,8%. Компанії належать три пивоварних підприємства в Чернігові, Харкові та Миколаєві. У портфелі брендів SUN InBev Ukraine – «Чернігівське», «Рогань» і «Янтар». Виробник соків Sandora, створена в 1995 р, уклала в 2007 р. з PepsiAmericas і PepsiCo угоду про спільне придбання 100% акцій, і зараз на її частку припадає понад 47% всіх роздрібних продажів соків, нектарів та напоїв, що випускаються на Україні. Сьогодні компанія володіє 20 торговельними марками, в т. ч. Sandora, «Садочок», Pepsi, Lipton Ice Tea, чіпси Lay's та ін. [4].

Значна загроза національній продовольчій безпеці міститься також в тому, що стандарти виготовлення продовольчої продукції на заводах, що належать іноземним власникам на території України та за її межами, істотно відрізняються. Так, відомим є випадок, коли на ринок Швеції була поставлена продукція компанії Coca-cola, вироблена в Україні, а після скандалу, що вибухнув продукція була вилучена зі шведського ринку як невідповідна вимогам якості, встановленим компанією Coca-cola для ринків Західної Європи і США. Також відомим є факт, що компанії Coca-cola і Pepsi змушені змінити рецептуру своїх напоїв, так як в них виявлений компонент, що провокує розвиток ракових захворювань. Однак, рецептура буде змінена тільки для ринків Північної Америки, а для всього іншого світу вона залишиться незмінною, що свідчить про подвійні стандарти при виробництві продукції вищепереліченими компаніями.

Таким чином, очевидним є те, що іноземні власники виробників продовольства відстоюють тільки свої комерційні інтереси і не зацікавлені у забезпеченні високої якості продукції, що випускається, так і в підтримці національних постачальників сільськогосподарської продукції.

Для подолання проблеми забезпечення національної продовольчої безпеки слід, перш за все, посилити контроль над

якістю харчової продукції національного походження, відновити обов'язкову сертифікацію харчових продуктів, посилити державний контроль над якістю продовольчої продукції з одночасним запровадженням адміністративного механізму протидії корупції, розпочати реалізацію програм підтримки виробництва сільськогосподарської продукції національним виробником.

Література

1. Постанова Верховної Ради України від 14.06.2011 № 3498-VI Про прийняття за основу проекту Закону України «Про продовольчу безпеку України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main>.
2. Пономарьова П. Х. Генетично модифікована продовольча сировина і харчові продукти, вироблені з її використанням [Текст]: підручник / П. Х. Пономарьова. — Київ: Центр учбової літератури, 2009. — 124.
3. Малигіна В. Основи експертизи продовольчих товарів [Текст]: навчальний посібник для студентів вузів / В. Малигіна. — Київ: Кондор, 2009. — 295 с.

Шешеловский М.И.,

*к.э.н., доцент кафедры экономики промышленности
Одесская национальная академия пищевых технологий*

ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ ПРОБЛЕМА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Продовольственная проблема в узком смысле — это недостаток продовольствия (в целом или отдельных его видов), обусловленных чрезвычайными метеорологическими явлениями (засуха, град, наводнения и т.п.) или общественно-политическими событиями (войны, реакционные правительственные перевороты и пр.), слабым уровнем развития производительных сил в сельском хозяйстве, социальном неравенством в потреблении и др. социально-экономическими причинами, сложившимися в данной стране; в широком смысле — комплекс экономико-технологических, социально-демографических и политических проблем производства, распределения и потребления продовольствия, обострение которых вызывает напряженность в обеспечении общества необходимыми продовольственными ресурсами. Диапазон конкретных проявлений продовольственной проблемы довольно широк: от временной нехватки тех или

иных продуктов до массового голода, от локального охвата части какого-либо государства до глобальных масштабов.

Среди многих долговременных и конъюнктурных причин периодического обострения мировой продовольственной проблемы наиболее существенны: отсталость сельского хозяйства, низкий уровень общего экономического развития значительного количества стран Азии, Африки и Латинской Америки. Радикальное решение продовольственной проблемы возможно лишь на основе коренной перестройки аграрных отраслей, прогрессивных социальных преобразований и соответствующих реформ.

Главным направлением улучшения продовольственного положения в слаборазвитых странах продолжает оставаться расширение посевных площадей. Крупные неосвоенные земельные площади имеются в Южной Америке, Африке, в некоторых странах Юго-Восточной Азии. По расчетам продовольственной и сельскохозяйственной организации ООН (ФАО), их освоение позволит без нанесения ущерба в экологическом плане увеличить производство продукции более чем на 25%. Наряду с увеличением площади сельскохозяйственных земель рост производства продукции обеспечит их ирригация за счет естественных водоемов и артезианских скважин. Одно из наиболее эффективных средств быстрого роста производства — рациональное использование минеральных удобрений, внедрение высокоурожайных сортов зерновых и других культур.

В увеличении ресурсов продовольствия немалую роль играет устранение потерь продовольственного зерна после уборки урожая, которые достигают 20—35%. В равной мере эти цифры относятся и к Украине.

Радикальное улучшение обеспечения населения продовольствием возможно только при условии развития производительных сил в сельском хозяйстве и проведения прогрессивных социальных преобразований.

В ряде экономически развитых государств сельское хозяйство также не соответствует изменившимся социально-экономическим условиям, новой структуре питания населения, обусловленным сдвигами в доходах и образе жизни. Растущий спрос населения на продукты животноводства приобрел характер общей закономерности. В связи с этим резко

увеличивается расход кормового зерна. Если в развивающихся странах все зерно, включая кормовое, потребляется непосредственно населением, то в экономически развитых странах зерно в значительной мере используется для откорма скота и птицы. Большинство развитых капиталистических стран не в состоянии полностью обеспечивать свои потребности в кормовом зерне, поэтому часть потребностей в нем они покрывают за счет импорта. И спрос на кормовое зерно на мировом рынке с каждым годом значительно увеличивается, несмотря на повышение цен.

Одним из основных путей решения продовольственной проблемы — это индустриализация сельскохозяйственного производства и коренные социальные преобразования в этой отрасли.

Література

1. Бандурка О.М., Духов В.Е., Петрова К.Я., Червяков І.М. Основи економічної безпеки. — Харків. — Національний інститут внутрішніх справ. — 2003. — 235 с.
2. Сталій розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / Павлов О.І., Хвесик М.А., Юрчишин В.В. та ін.; за ред. О.І. Павлова. — Одеса: Астропринт, 2012. — 760 с.

Юшин С.О.,

*д.е.н., професор, головний науковий співробітник
ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України*

ІННОВАЦІЙНО-ДЕРЖАВОТВОРЧА СУТНІСТЬ ПРОДОВольчої БЕЗПЕКИ: “ЕВОЛЮЦІЯ” ЯК МІРА “РЕВОЛЮЦІЙ” Й “РЕФОРМ”

На сьогодні вітчизняні ЗМІ зосереджені на двох аспектах національного буття — революційному та реформаційному. І це зрозуміло, враховуючи події у Києві та Україні загалом, які у 2013 р. отримали назву Євромайдану як прояв Революції Гідності, викликану призупиненням підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та його державами-членами (далі — Угоди “Україна-ЄС”). І 16 вересня 2014 р. Україна та Європарламент ратифікували зазначену Угоду. Але між нею та остаточним здійсненням інтеграції України до ЄС згідно із Програмою, яка затверджена Указом Президента України № 1072 у 2000 р., лежить

множина реформаційних заходів запропонована Президентом України Порошенком П.А. у його “Стратегії реформ-2020” (до 60 реформ і спеціальних програм), які охоплюють усі головні передумови національної євроінтеграції.

І тут треба зазначити, що реалізація Угоди “Україна-ЄС” лише створює потенційні можливості для України у невизначеному майбутньому приміряти на себе статус дійсного члена ЄС. Безумовно, реалізація 60 реформ за вкрай короткий період (5 років) виглядає малоімовірною, як і ленінський “військовий комунізм” та обіцянка життя у комуністичному суспільстві через 10-20 років, або ж “Програма 500 днів” Шаталіна-Явлінського, яку Верховна Рада України “вмонтувала” у “Концепцію переходу УРСР до ринкової економіки” у 1990 р. (перехід до ринку цілком реальний протягом 1991-1992 років). Проте Ленін у 1918 р. визнавав невірною думку, що революція є перед всесвітньою історією великою і непереможною й тоді, коли на 100 її правильних актів припадає 10000 помилок, а у 1921 р. він визнав, що головною помилкою більшовиків було те, що вони розраховували на краще, і від цього впадали у бюрократичні утопії, які й призвели до економічної поразки на економічному фронті (поворот до НЕП).

Отже, у 1920 р. Ленін вже визнав, що продовольчий фонд є справжньою основою господарювання, а у 1921 р. — помилковість насильницької аграрної політики (селяни по розверстці дадуть потрібну кількість хлібу), і вказав на необхідність довгого і складного переходу на нові рейки господарювання, що, по суті, є тотожним визнанню серединного (еволюційного) шляху розвитку, який пролягає між революційними та реформаційними процесами. Інша річ, це визначення тривалості еволюційних етапів. З цього приводу А. Сміт вказував, що для того, щоб скласти собі правильну думку про розвиток якої-небудь країни, ми повинні порівнювати її стан в періоди, більш менш віддалені один від одного; прогрес часто відбувається так повільно і поступово, що за невеликі періоди він не лише не помітний, але часто навіть виникає підозра, що країна бідніє і її промисловість падає, якщо спостерігається занепад деяких галузей або деяких районів, що дійсно інколи має місце, хоча країна загалом процвітає. При цьому для аграрного сектора він виділяв 50-100 років (природні перешкоди для введення кращої

системи можуть бути усунені лише в результаті тривалої праці і ощадливості, і повинно пройти не менше напівстоліття або, можливо, навіть ціле століття, перш ніж можливо буде у всіх частинах країни абсолютно залишити стару систему, яка поступово відмирає), 90 років — як період, цілком достатній для того, щоб довести ціну будь-якого товару, що не є монопольним, до природної його ціни або до мінімальної, по якій він може продаватися скільки-небудь тривалий час при сплаті спеціального мита, 200 років — як період, який зазвичай потрібний для розвитку людського добробуту [1, с. 238, 256, 351, 415]. Врахування фактору еволюційної темпоральності у процесах розвитку для України на сьогодні є вкрай важливим, бо без цього будь-яка програма реформ може виявитися недієвою та позбавленою чітких орієнтирів.

Враховуючи те, що суспільні процеси в Україні здійснюються під гаслами Революції Гідності, варто нагадати, що стаття 3 Конституції України зазначає: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнані в Україні найвищою соціальною цінністю. ... Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Отже, аспекти “гідності” мають розглядатися у континуумі, де першою ланкою є життя, а останньою — безпека кожного громадянина. У цьому ж континуумі повинні здійснюватися й соціально-економічні реформи, про актуальність яких говорили учасники Революції Гідності, які надалі й очолили державну владу.

Життя, вказував Аристотель, це всяке живлення, зростання і занепад тіла, обґрунтовані в нім самому [2, с. 394]. У Махабхараті говориться, що всі живі істоти знайомі з працею заради їжі; завдяки їжі з'являються вони на світло, зростають, існують ті, що живуть [3, с. 79, 270]. У Упанішадах: весь цей світ — це лише їжа; з їжі — людина, з їжі виникають істоти — ті, які перебувають на землі; потім їжею вони і живуть, і в неї ж вони входять під кінець, бо їжа — старе з істот [4, 74; 5, с. 84]. Тому в бутті живих істот їжа має вищий пріоритет.

Ще в 18-е століття до н. е. Хаммурапі, цар Вавілону, в своїх законах писав: я відшукав їм безпечні місця, відкривав вихід з тяжких лих, особливо шляхом організації виробництва їжі:

провів рясну воду населенню; розширив ниву, наповнив житницю, визначив пасовища і водопій, захистив людей від нужди, міцно заснував їх житла удосталь, визначив пасовища і водопій, ублаготворив плоть людей [6, с. 227]. Тобто, вищий пріоритет для Хаммурапі — забезпечення продовольчої безпеки. Державу, за Платоном, створили людські потреби, де “перша і найбільша потреба — видобуток їжі для існування і життя” [7, с. 115].

На думку А. Маршалла, будь-яка система, яка допускає розтрату вищих якостей нижчих категорій працівників, здатна викликати до себе серйозне недовір’я. І тут важливу роль відіграє система харчування населення, бо хоча сьогодні недоїдання навряд чи служить безпосередньою причиною смерті, проте воно часто є причиною загального ослаблення організму, яке позбавляє його здібності опору хворобам, є головною причиною низької продуктивності праці; при важкій безперервній роботі потрібна така їжа, яку може переварити і засвоїти навіть перетомлений організм, і така якість їжі ще важливіша для працівників вищих кваліфікацій, чия праця пов’язана з величезною нервовою напругою, хоча кількість потрібною для них їжі зазвичай менше. Визнаючи організацію строго впорядкованої держави великим чинником економічного процвітання, А. Маршалл підкреслює: хоча інституційні форми можна змінити швидко, все ж, щоб вони виявилися стійкими, вони повинні знаходитися в належній відповідності з самою людиною, бо вони не збережуть стабільність, якщо вони змінюються набагато швидше, ніж міняється сама людина; отже, прогрес (який може бути прискорений за допомогою мислення і фізичної праці, за допомогою вживання принципів еugenіки для посилення кращих, а не гірших властивостей роду людського) має бути поступовим та відносно повільним, тобто, в світі економіки природа не робить стрибків [8, с. 271, 272, 327, 329].

“Людина” в науковій класифікації є ланкою у біологічному ланцюгу: 1) тип — хордові, 2) клас — ссавці, 3) загін — примати, 4) сімейство — гомініди, 5) рід — люди, 6) вид — людина розумна. І що ж поєднує ці ланки? По-перше, вони всі когось або щось їдять. Хордові, харчуються океанським планктоном. Ссавці можуть бути трав’яїдними, м’ясоїдними і всеїдними. Але ж усі вони живі істоти, а життя, як зазначав Аристотель, — це діяльність розуму, діяльність передуює і здатності і всякому початку зміни,

та й само мислення також є діяльністю [9, с. 248, 249, 310]. При цьому не людина еволюціонувала до рівня хордових, а навпаки. І якщо виходити із теорії еволюції А. Бергсона, то еволюція життя — це творчість, яка нескінченно продовжується в силу початкового руху, створюючи єдність організованого світу, де інтелект є лише один з моментів цього руху, один з його продуктів (немає інтелекту, у якому неможливо було б виявити слідів інстинкту, немає і інстинкту, який не був би оточений інтелектом, як серпанком: відповідно досконалий інстинкт є здатність використовувати і навіть створювати організовані знаряддя, а досконалий інтелект є здатність фабрикувати, а також і вживати знаряддя неорганізовані) [10, с. 126, 152, 155].

Отже, історично вид *homo sapiens* прогресував на основі тріади “їжа — інновації — держава”. Безумовно, гармонія в цій тріаді на всіх фазах прогресу забезпечувала позитивну синергетику цивілізації і створювала передумови подальших її досягнень. Разом з тим, усередині цієї тріади завжди мали місце конфліктні ситуації, які породжували цивілізаційні кризи і катастрофи. Ну, хто не знає про конфлікт рослинника Каїна і тваринника Авеля. Та і Сталін в період колективізації наголошував на „другорядності” продуктів тваринництва на тлі продуктів рослинницьких (особливо — зерна), пропагуючи створення фабрик зерна масштабом у 100 тис. га. І не те саме сьогодні спостерігається в Україні?

Нагадаємо і відомий біблійний приклад інноватора, який виростив сто-разовий урожай зерна, а влада і конкуренти зруйнували його виробництво і піддали його остракізму (вигнанню). Можливо, якби вони були б обізнані про наслідки відторгнення інновацій в землеробстві (тобто про подальшу своїй національній деградації і подальшому зникненні з історичної арени), вони б повелися б інакше. Але в Римській імперії вже були знайомі з прикладами наслідків ігнорування завдань національної продовольчої безпеки, а все одно перемкнулися на продукти харчування з Африки, Єгипту і Сіцилії. І тому Рим, що виник з маленького містечка в 20 тис. чоловік і став дво-мільйонником, від урбанізації потім знов повернувся до аграризації і 20 тис. чоловік населення, а далі розчинився у фазах варваризації і переході до феодального суспільства.

До речі, і приклад СРСР теж мав би навчати. Якщо ми проведемо аналіз стартових декретів СРСР (Про землю,

її соціалізацію і т. і), Примірного статуту сільгоспартілі тощо, то виникає відчуття чіткої їх орієнтації на інноваційний шлях розвитку. До того ж, в СРСР постійно приймалися аграрні програми різного типу, в т.ч. продовольча програма, в рамках яких передбачалося швидко „наздогнати і обігнати” розвинені країни по виробництву продовольства (у т. ч. в частині продуктів тваринництва) на душу населення. Але інноваційні процеси постійно гальмувалися, і по якісних параметрах аграрний сектор СРСР в темпі, що прискорюється, все більше і більше відставав від світових стандартів. І як наслідок (як у стародавніх римлян) — руйнування аграрного сектора і держави.

Та чи був зроблений висновок з негативного досвіду згаданих історичних попередників в утворених на руїнах СРСР державах. Безумовно, найбільшою мірою питання продовольчої безпеки вирішені в аграрній політиці Республіки Білорусь. У Російській Федерації, судячи з їх залежності від масштабів імпорту продовольства за рахунок експорту природних ресурсів, ці питання вирішені недостатньо. А Україна шукає свою дорогу реалізації продовольчої безпеки, де, з одного боку, декларується право всіх громадян на повне їх забезпечення продовольством та відповідальність держави перед людиною за реалізацію її прав і рівність прав господарників для всіх форм власності при одночасній повноті відповідальності власників за ризики використання ресурсів на шкоду всьому суспільству, але з іншого боку ми досі не спостерігаємо інноваційності як у аграрному виробництві, так і у системі державного його регулювання.

Так що гальмує гармонію в українській тріаді “їжа — інновації — держава”? По-перше, формальність декларування пріоритетності продовольчої безпеки з боку держави. По-друге, аналогічна формальність декларування пріоритетності інноваційного шляху розвитку як економіки загалом, так її аграрного сектора зокрема. Й до сьогодні в Україні не визначилися з питанням: яку державу ми будуємо? Якщо капіталізм, то, виходячи з положення К. Маркса, капітал можна зрозуміти лише як рух [11, с. 121], тобто як еволюційний процес. І тут варто знову звернутися до думки А. Бергсона, згідно з якою людський інтелект відчуває себе комфортно, поки він має справу з нерухомими предметами, зокрема, з твердими тілами, в яких наші дії знаходять собі точку опори, а наша праця — свої знаряддя; що наші

поняття сформувалися по їх зразку і наша логіка є, по перевазі, логіка твердих тіл. Завдяки цьому наш інтелект бере блискучі перемоги в області геометрії, де виявляється спорідненість логічної думки з інертною матерією, але на ділі ми відчуваємо, що жодна з категорій нашої думки — єдність, множинність, механічна причинність, розумна доцільність і так далі — ще не може бути в точності прикладена до явищ життя [10, с. 33-34].

По-третє, визначальним атрибутом ринкових реформ є створення системи передумов реальної конкуренції. Але науковий аналіз конкуренції є можливим лише після того, як пізнана внутрішня природа капіталу [12, с. 326-327], у т. ч. як командування над працею, у т. ч. над несплаченою працею [12, с. 319, 544]. А праця, вказував Г. Гегель, є абстрактне у своєму русі [13, с. 324], тобто основа інтелектуальних процесів. Тут і виникає зміна не кількості, а якісного призначення елементів простого відтворення капіталу [11, с. 576], у процесі якого виробництво є технологічним застосуванням науки, а техніка є органом людського мозку, уречевленою силою знання [14, с. 206, 215]. А за таких умов будь-яке державотворення набуває виразних інноваційних рис з відповідним перенесенням їх на пріоритетні сфери буття, у т. ч. й на продовольчу безпеку.

Література

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. / А. Смит; Пер. с англ. — М.: ЭКСМО, 2007. — 960 с.
2. Аристотель. О душе. / Аристотель. Соч. в 4-х т. Т.1. Пер. с древнегреч. — М.: Мысль, 1976. — С. 369-450.
3. Махабхарата. Книга третья. Лесная / Пер. с санскр. — М.: Наука, 1987. — 799 с.
4. Упанишады. В 3-х кн. Кн. 1. / Переводы. — М.: Наука; Ладомир, 1992. — 239 с.
5. Упанишады. В 3-х кн. Кн. 2. / Переводы. — М.: Наука; Ладомир, 1992. — 336 с.
6. Дьяконов И.М. Законы Вавилонии, Ассирии и Хеттского царства // Вестник древней истории. — 3. — 1952. — С. 225-303.
7. Платон. Государство. // Платон. Соч. в 3-х т.: пер. с древнегреч. Том 3. Ч. 1. — М.: Мысль, 1971. — С. 89-454.
8. Маршалл А. Принципы экономической науки. Т. 1. / А. Маршалл ; Пер. с англ. — М., Издательская группа “Прогресс”, 1993. — 410 с.
9. Аристотель. Метафизика. / Аристотель. Соч. в 4-х т. Т.1. Пер. с древнегреч. — М.: Мысль, 1976. — С.63-368.
10. Бергсон А. Творческая эволюция. / А. Бергсон ; Пер. с франц. — М.: Канон-пресс, 1998. — 349 с.

11. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т.2, Книга II / К.Маркс и Ф.Энгельс. Изд. 2-е, т. 24. — М.: Госполитиздат, 1961. — С. 1-648.
12. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 1. Книга 1/ К.Маркс и Ф.Энгельс. Изд. 2-е, т. 23. — М.: Госполитиздат, 1960. — С. 1-907.
13. Гегель Г.В.Ф. Работы разных лет. В 2-х т. Т.1. — М.: Мысль, 1972. — 668 с.
14. Маркс К. Экономические рукописи 1857-1859 годов (первоначальный вариант «Капитала»). Часть вторая. // К.Маркс и Ф.Энгельс. Изд. 2-е, т. 46, Ч. II. — М.: Госполитиздат, 1969. — С. 1-290.

СЕКЦІЯ 2

Сучасний стан продовольчого забезпечення та перспективи розвитку основних ринків продуктів харчування

Бокій О. В.,

*науковий співробітник відділу економічних досліджень
Інститут продовольчих ресурсів НААН України*

ІНДИКАТОРИ ПРОДОВольчої БЕЗПЕКИ НА РИНКУ ХЛІБА І ХЛІБОПРОДУКТІВ УКРАЇНИ

Одним із основних народногосподарських завдань, які визначено Стратегією розвитку аграрного сектору на період до 2020 року [1], є забезпечення продовольчої безпеки держави. Її сутність — постачання населенню продукції належної якості в обсягах, необхідних для раціональної норми споживання. Ситуація на ринку хліба і хлібопродуктів відіграє значну роль у соціальній стабільності суспільства. Для її стабілізації важливим є питання законодавчої оцінки рівня продовольчої та економічної безпеки. Згідно з Постановою КМУ від 05.12.2007 р. № 1379 [2] визначено індикатори продовольчої безпеки для основних продуктів харчування. У дослідженні проаналізовано означені показники для групи «хліб і хлібопродукти»:

1) Добова калорійність харчування людини (ккал) — згідно з рекомендаціями міністерства охорони здоров'я, граничний (пороговий) критерій становить 2500 ккал на добу. За даними Держстату [3], добова калорійність харчування у 2013 році становила 2961 ккал (в т.ч. хліба і хлібопродуктів — 929 ккал). Цей показник на 18% перевищує нормативне значення. З 2000 р. по 2013 р. калорійність хліба і хлібопродуктів зменшилася на 13,2%, водночас зростання калорійності споживання м'яса і м'ясопродуктів за означений період становило 76%. Однак споживання продукції тваринного походження не досягло порогового критерію (55%).

2) Забезпечення раціону людини хлібом і хлібопродуктами, яке вимірюється співвідношення між фактичним споживанням

та його раціональною нормою споживання. Згідно зі статистичними даними, фактичне споживання перевищує нормативне, але має тенденцію до зниження. У 2013р., порівняно з 2000 р., споживання знизилося на 15%, до 109 кг на 1 особу (індикатор достатності дорівнює 1,08), через зміну структури споживання та зменшення кількості населення. Водночас споживання хлібобулочних виробів промислового виробництва в 2013 році дорівнювало 34,3 кг на одну особу на рік, або 90,4 г на добу. Це менше, ніж 100 г споживаного хліба в блокадному Ленінграді, що свідчить про велику кількість продукції поза статистичною звітністю, яка має невизначену якість. Означена ситуація створює загрозу продовольчій безпеці країни, враховуючи, що раціональна норма споживання хліба становить 101 кг на рік, або 277 г на добу [4].

3) Достатність запасів зерна у державних ресурсах України відповідає вимогам продовольчої безпеки (не менше 20% від внутрішнього споживання). У 2013 році було вироблено 63 млн. т зернових, або 1,4 т на 1 особу на рік. Приріст виробництва зернових культур в 2013 р. порівняно з 2012 р. становив 36,4% (в основному, за рахунок кукурудзи та пшениці), що позитивно позначилося на обсягах експорту. У 2013/2014 маркетинговому році Україна експортувала 32,4 млн тонн зерна — на 41% більше, ніж торік.

4) Економічна доступність продукції, що визначається як частка сукупних витрат на харчування у загальному підсумку сукупних витрат. Питома вага грошових витрат на хліб і хлібопродукти в раціоні харчування в 2013 р. зменшилася порівняно з 2012 р. на 0,2% і становила 14,8%, це свідчить про зростання більшими темпами цін на інші продукти.

5) Диференціація вартості споживання за соціальними групами, що відстежується в динаміці та розраховується як співвідношення між вартістю харчування домогосподарств за квінтільними (20% групами) з найбільшими та найменшими доходами. Співвідношення споживання продукції населенням вищого і нижнього квінтилію у 2012 р. становило 1,02. У 2013 році в середньому домогосподарства витрачали на хліб і хлібопродукти 252,14 грн (на 4% менше, ніж у 2012 р.).

6) Ємність внутрішнього ринку хліба і хлібопродуктів (в перерахунку на борошно) в 2013 році зменшилася порівняно

з 2000 роком на 24% (з 6141 тис. т до 4950 тис. т), що також головним чином зумовлено зменшенням кількості населення та зміною структури споживання. Впродовж останнього року цей показник майже не змінився.

7) Продовольча незалежність, яка показує частку виробів вітчизняного виробництва на внутрішньому ринку. Для хліба і хлібопродуктів вона є незначною та сягає менше ніж 3%.

Таким чином, основні індикатори продовольчої безпеки на ринку хліба і хлібопродуктів відповідають нормативним, на відміну від інших продуктів харчування (молокопродукти, м'ясо та м'ясопродукти, риба та ін.). Водночас створює загрозу велика частка ринку, що знаходиться поза статистичною звітністю. Суттєвого доопрацювання потребує діюче законодавство із забезпечення продовольчої безпеки держави в хлібопекарській галузі, в тому числі щодо ціноутворення, інтеграції до вимог та директив ЄС тощо. Насичення ємності ринку передбачає доступність продукції, яка має економічну та фізичну складові. З економічної точки зору, витрати на хліб і хлібопродукти займають незначну частку в структурі витрат населення. Важливе місце має фізична доступність продукції, тобто можливість покупців отримати продукцію у зручний для них час і в зручному місці, особливо в умовах нестабільної військово-політичної ситуації.

Література

1. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Затверджено Розпорядженням КМУ від 17 жовтня 2013 р. № 806-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738
3. Офіційний сайт Держстату України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних та демографічних груп населення: Постанова КМУ від 14 квітня 2000 р. № 656 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

Волкова С.Ф.,

*к.э.н., доцент кафедры экономики промышленности
Одесская национальная академия пищевых технологий*

ПРОБЛЕМЫ ЭФФЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ ХЛЕБОПЕКАРНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

Пищевая и перерабатывающая промышленность Украины одна из стратегических отраслей экономики, призванная обеспечивать устойчивое снабжение населения необходимыми качественными продуктами питания.

Хлеб был и остается одним из основных продуктов питания населения нашей страны. Ежедневное потребление хлеба позволяет считать его одним из важнейших продуктов питания, пищевая ценность которого имеет важное значение. Он обеспечивает более 50% суточной потребности в энергии и до 75% потребности в растительном белке.

В переходный период созданы предпосылки для кардинальной модернизации технической базы хлебопечения, повышения пищевой ценности и вкусовых предпочтений хлеба. Однако, хлебопекарные предприятия сталкиваются с серьезными проблемами, которые тормозят их развитие.

Выявлено, что за последние 10 лет производство и реализация хлеба и хлебобулочных изделий сократились. Причинами этого являются демографические изменения, низкая покупательная способность населения, изменение вкусов потребительской аудитории.

По данным статистики в расчете на одного жителя Украины в среднем производится 41,2 кг хлеба в год при биологической норме потребления 101 кг в год. Тенденции снижения потребления хлеба вполне соответствуют мировым трендам. Можно говорить о замене хлеба и хлебобулочных изделий в рационе питания человека на другие сбалансированные продукты. Однако, как свидетельствуют статистические данные потребления хлеба населением Украины, — на душу населения приходится около 96,5 грамм в сутки. Суточная биологическая норма потребления хлеба и хлебобулочных изделий составляет 240 гр. Сопоставив официальные статистические данные и нормативные показатели, можно сделать выводы, что хлеб и хлебобулочные

изделия производятся и потребляются в 2,49 разы меньше, чем ежедневная минимально необходимая норма потребления.

Однако, данная статистика не соответствует реальности. Существуют определенные факторы снижения официальных объемов выпуска и потребления хлебобулочных изделий. Несоответствие объема производства с официальной статистикой объясняется значительным объемом производства в «теневом» секторе для возможности компенсации расходов и повышения прибыльности производственно-хозяйственной деятельности [4]. «Тенизация» производства хлеба и хлебобулочных изделий происходит из-за жесткой государственной регуляции производства. Сегодня в Украине в разных областях местная власть установила разный уровень рентабельности производства хлеба — от 2% до 5% на более чем 70% продукции хлебопекарных предприятий.

Так как основная доля продукции хлебного рынка Украины занимает массовая или традиционная продукция — социальные сорта хлеба: хлеб Переяславский, хлеб Обеденный, хлеб формовой, ржаной, подовый, а также сухари и баранки, то введение регулирования цен привело к снижению рентабельности, производства и даже его убыточности. Таким образом, снижение рентабельности обусловлено рядом факторов и в основном не экономического, а административного характера, и, в первую очередь, за счет жесткой ценовой политики.

Такая жесткая регуляция является основной причиной сокращения количества хлебопекарных предприятий во многих регионах Украины из-за низкой рентабельности. Если по итогам 2010 года рентабельность хлебопекарного производства составляла 1,8%, то уже за 2012 год уменьшилась до 0,42% , при этом 63% промышленных хлебозаводов работали с убытками [2].

По данным экспертов свыше 60% продукции украинского рынка хлеба обходят контрольные органы и предприятия работают в «тени», искажая официальные данные статистики, относительно объемов производства хлебобулочных изделий. Сюда же относятся пекарни, которые, используя несовершенство украинского законодательства, работают по упрощенной схеме на едином фиксированном налоге. Они не предоставляют отчетов о своей хозяйственной деятельности, не платят налог на добавленную стоимость, имеют возможность реализовывать

свою продукцию по демпинговым ценам, создавать недобросовестную конкуренцию хлебозаводам.

В регулировании цен на хлеб должен быть системный комплексный подход. С учетом социальной значимости продукции хлебопекарных предприятий можно и нужно влиять на стоимость сырья — муки и энергоносителей. Хлебопекарное производство является высоко затратным с точки зрения обеспечения сырьем и энергоносителями — это около 60 % себестоимости производства хлеба. Так по Украине, в том числе и по Одесской области, за последние три года цена на муку возросла практически в 1,8 раза, значительно подорожали энергоресурсы, валютные кредиты, транспортные расходы. В условиях стремительного роста практически всех составляющих себестоимости производства хлеба, хлебопекарная промышленность находится на грани выживания.

Нужно ограничивать торговую наценку. А вот регулирование, в основном только за счет рентабельности хлебопекарного производства, имеет, по крайней мере, два негативных момента: 1) у предприятий практически не остаётся средств на техническое развитие; 2) снижение рентабельности ведёт к уменьшению отчислений в бюджет.

Главной задачей государства и хлебопекарной промышленности является удовлетворение потребительского спроса при условии установления стабильных и доступных цен для всех слоев населения. Поэтому бесприоритетной будет позиция предприятий, сориентированных на производство продукции для определенных категорий покупателей, целевого назначения: производство лекарственно-диетических, диабетических сортов хлеба из композитного сырья, изделий с высоким содержанием клетчатки, вследствие недостатка ее в современном рационе питания, хлеба для спортсменов — с повышенным содержанием белков.

В условиях жесткой регуляции рентабельности «социальных» хлебопродуктов руководство хлебозаводов пытается повысить рентабельность производства за счет выпуска других видов продукции. В среднем хлебозавод производит до 200 наименований хлеба и хлебобулочных изделий [3]. Конкурентная борьба за потребителя вызывает постоянное увеличение и обновление ассортимента, внедряются современные технологии

с использованием в рецептуре разных наполнителей, примесей, и др.

В последнее время наибольшей рентабельностью характеризуется производство «элитного» хлеба с добавлением разных компонентов: орехов, семян, кунжута, изюма, инжира, кураги и другой. В данном сегменте рынка хлеба и хлебобулочных изделий существует возможность предложить потребителю уникальный продукт, установить повышенную наценку. Стоимость такого хлеба составляет от 8 грн. за буханку весом 400-450 гр., что позволяет покрыть убытки от производства «социального» хлеба. Вместе с тем, экономическое состояние хлебопекарных предприятий остается очень сложным, что является серьёзным препятствием к их техническому переоснащению и внедрению инновационных технологий.

Все вышеизложенные проблемы говорят о том, что хлебопекарная отрасль находится под угрозой. Так как хлеб является продуктом социального значения, то работа хлебопекарных предприятий должна постоянно находиться в центре внимания, а предприятия — получать реальную разумную поддержку со стороны исполнительной и законодательной ветвей власти.

Предприятия отрасли имеют много проблем, которые нуждаются в немедленном решении. Главными из них является: жесткая регуляция цен на «социальный» хлеб и хлебобулочные изделия, «тенизация» производства, устаревшее техническое оборудование и технология.

Для преодоления возникших на сегодняшний день трудностей, на наш взгляд, необходимо со стороны государства:

- отменить жесткую регуляцию цен на хлеб органами государственной власти и разработать экономически обоснованный механизм ценообразования, который обеспечивал формирование конкурентных цен на хлеб и получение прибыли от ее реализации производителями, а не только торговлей;

- предоставить хлебопекам льготное кредитование;

- вывести хлебопекарный рынок Украины из тени;

- рассмотреть вопрос уменьшения или полной отмены налога на добавленную стоимость на социальные сорта хлеба и хлебобулочных изделий;

- обеспечить для целей хлебопечения в регионах формирование оптимальных закупочных цен на муку и энергоносители,

наприклад, на тендерній основі, включаючі два показателя: мінімальна ціна і максимальне якість;

— забезпечити державну підтримку оновлення технічного обладнання і технології підприємств галузі.

Література

1. Берестяк О.О. Проблеми і перспективи розвитку хлібопекарної галузі харчової промисловості України в умовах кризи [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13_EISN_2009/Economics/45471.doc.htm
2. Білоусова М.М. Підвищення інвестиційної привабливості хлібопекарської галузі АПК України / М.М. Білоусова // Часопис економічних реформ. — 2012. — № 2(6). — с. 6–9.
3. Васильченко Н.В. Состояние и перспективы развития хлебопекарной промышленности в Украине / Н.В. Васильченко // Харчова наука і технологія. — 2009. — № 1(16). — с. 5–8.
4. Ладико І.Ю., Ладико Л.М. Аналіз стану підприємств хлібопекарської промисловості України / І.Ю. Ладико, Л.М. Ладико // Економіка, менеджмент, підприємство. — 2011. — №1 (23). — с. 20–25.

Гололобова Т.В.,

*здобувач кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ЩОДО ОЦІНКИ РІВНЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В сучасних умовах кожна країна, особливо країни з перехідною економікою, одним з головних розглядають завдання по забезпеченню національної безпеки та її основної складової — продовольчої безпеки. Адже без створення належних умов існування населенню неможливий подальший економічний розвиток країни.

Печальний досвід минулого століття щодо забезпечення людства продовольством спонукав утворення у 1945 р. при ООН Міжнародної Продовольчої та сільськогосподарської організації ФАО (Food and Agriculture Organization). Діяльність ФАО спрямована на зменшення гостроти проблеми бідності і голоду у світі шляхом розвитку сільських регіонів, сільськогосподарського виробництва в країнах світу. Свої обов'язки, цілі, плани Організація анонсувала в Римській декларації про всесвітню продовольчу безпеку (1996 р.) і уточнювала їх на наступних Самітах, зокрема у 2009 р., 2013 р.

В перші роки своєї роботи ФАО визначало продовольчу безпеку за такими детермінантами, як наявність, доступність, використання і стабільність, але в подальшому, по мірі накопичення інформації про стан продовольчої безпеки в країнах світу, кількість показників значно збільшилася [1]. Кожний з проявів продовольчої безпеки запропоновано визначати кількома показниками. Зокрема, наявність продовольства рекомендовано оцінювати показниками:

- адекватність середній енергетичній цінності раціону харчування, середній обсяг виробництва продовольства у вартісному вираженні, частка зернових, коренеплодів в енергетичній цінності раціону харчування, середній обсяг білків, середній обсяг білків тваринного походження;

- економічну доступність — такими показниками, як індекс внутрішніх цін на продовольство, частку витрат на продукти харчування в бюджеті сімей;

- уразливість — часткою імпорту зернових, процентною долею земель, які оснащені іригаційною системою, часткою імпорту продовольства в загальному обсягу імпорту.

Крім того, пропонується оцінювати низкою показників такі прояви продовольчої безпеки, як фізична доступність до продуктів харчування, стійкість продовольчого ринку, доступ до джерел водопостачання, масштаби нестачі продовольства серед дітей, жінок, та ін.

В кожній країні є свої національні особливості в структурі споживання харчових продуктів, свої підходи до оцінки рівня забезпеченості населення продовольством.

В Україні проблемі продовольчої безпеки приділяють велике значення. Прийнято низку законів, зокрема ЗУ «Про продовольчу безпеку України» [2]. Закон визначає правові, економічні, соціальні, екологічні та організаційні засади державної політики в сфері формування продовольчої безпеки як складовою національної безпеки держави. Опубліковано багато наукових праць з цієї багатоаспектної проблеми.

Для оцінки міри забезпеченості населення країни продовольством природним є питання, за якими показниками (індикаторами) слід її оцінювати. У ст.11,12 ЗУ «Про продовольчу безпеку України» визначені індикатори та критерії продовольчої безпеки країни, які співвідносяться із показниками,

запропонованими ФАО. Так, визначена необхідність забезпечення на рекомендованому МОЗ України рівні сукупного показника фактичного споживання окремих видів харчових продуктів в розрахунку на душу населення, а також добової калорійності харчового раціону, враховуючи його збалансованість за вмістом білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, макро- та мікроелементів. Економічну доступність харчових продуктів пропонується визначати як вартість набору харчових продуктів відповідно до раціональних норм їхнього споживання, а граничним (пороговим) значенням індикатора у загальному підсумку сукупних витрат домогосподарств вважати його 50-відсотковий рівень. Граничним (пороговим) значенням індикатора продовольчої незалежності за окремим продуктом, що визначається як співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту у натуральному виразі та ємністю його внутрішнього ринку, запропоновано вважати його 20-відсотковий рівень. Граничним (пороговим) значенням індикатора достатності запасів зерна у державних ресурсах, що визначається як співвідношення між обсягами продовольчого зерна у державному продовольчому резерві та обсягами внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно, визначено як 17-відсотковий рівень, що відповідає 60-ти дням споживання.

На жаль, більшість показників споживання окремих видів харчових продуктів в розрахунку на душу населення, особливо споживання м'яса, молока, фруктів, риби і рибних продуктів, яєць, не виконується. Про це свідчать статистичні дані останніх років [3].

Не менш важливим, а на нашу думку головним, є індикатор економічної доступності харчових продуктів. Аналіз даних за перший квартал 2014 р. свідчить, що біля 47,5 % штатних працівників у березні отримали заробітну плату менше за 2501 грн. [4], середній щомісячний дохід на одну особу у тому ж періоді становив 1911,53 грн. ($5734,6 : 3$). Розрахунок вартості продуктів харчування на рівні, рекомендованих МОЗ України, за цінами виробників продуктів у березні 2014 р., табл. 1, дорівнює 635,40 грн., а з врахуванням ПДВ (20 %) і торгової націнки (біля 30 %) – 991,22 грн. Це становить 51,8 % від доходу на одну особу. Причому в табл.1 оцінено витрати на м'ясо курятини (найбільш дешевого), молоко рідке оброблене і хлібобулочні вироби.

З врахуванням витрат на інші види м'яса, м'ясопродукти і молокопродукти сумарні витрати будуть більшими приблизно на 15-20 %, тобто витрати становитимуть 1169,64 грн. на місяць або 61,1 % від доходу на одну особу.

Отже, біля половини працюючих не може забезпечити себе і свою сім'ю належним рівнем харчування. Навіть за умови адресної економічної допомоги ця проблема не може бути вирішена остаточно.

З табл.1 випливає, що лівова частина вартості харчового набору (більше 40 %) припадає на такі продукти, як м'ясо, молокопродукти. До речі, у своєму дослідженні [5] Мартинюк В.П. основними індикаторами економічної безпеки виділив: індекс обсягу сільськогосподарського виробництва; поголів'я великої рогатої худоби; виробництво зернових і зернобобових культур; виробництво м'яса всіх видів, а інтегральним показником визнав їх суму.

Таблиця 1

Добові норми споживання основних продуктів харчування на одну особу і вартість продуктового кошика за цінами виробника

Продукти	Раціональна норма споживання, кг на добу	Ціна виробника, грн./од.	Вартість за цінами виробника, грн.	%
М'ясо свійської птиці	0,219	17,81	3,90	18,42
Молоко рідке оброблене	1,041	6,57	6,84	32,30
Яйця, штук	0,794	0,66	0,52	2,47
Хліб і хлібопродукти	0,339	4,25	1,44	6,80
Картопля	0,339	3,99	1,35	6,39
Овочі і баштанні	0,441	4,78	2,11	9,95
Плоди, ягоди, виноград	0,246	4,2	1,03	4,88
Риба і рибні продукти	0,054	55	2,97	14,03
Цукор	0,104	6,11	0,64	3,00
Олія	0,035	10,63	0,37	1,76
Разом			21,18	100,00

Таким чином, саме ці галузі треба розвивати і знижувати собівартість продукції. Орієнтація сільського господарства на значний приріст експорто-орієнтованих виробництв зернових, олійних культур для населення України безпосередньо великої вигоди не несе (в останні роки експорт цих видів продукції здійснювався за нульовою ставкою вивізного мита). Для розвитку тваринництва необхідна державна допомога у вигляді податкових пільг, пільг при кредитуванні.

На нашу думку, для оцінки економічної доступності харчових продуктів необхідно додатково враховувати такий індикатор, як співвідношення індексу вартості продуктового кошика за цінами торгівлі до індексу середньої заробітної плати або реального доходу на одну особу за певний відрізок часу. Якщо він буде перевищувати 1, то це буде свідчити про погіршення ситуації щодо продовольчої безпеки. Цей показник слід контролювати по кварталах або навіть щомісячно. У 2014 р., за даними статистики, співвідношення індексів коливалося і було більше за 1 у квітні і травні, табл. 2. В умовах незмінності протягом року мінімальної заробітної плати ця ситуація буде спостерігатися і в подальшому.

Таблиця 2

**Співвідношення індексів зміни споживчих цін
і заробітної плати в Україні у 2014 р.**

Показник	січень	лютий	березень	квітень	травень
Середня заробітна плата, грн.	3167	3209	3415	3432	3430
Індекс ЗП до попереднього місяця		101,3	106,4	100,4	99,9
Індекс споживчих цін на продукти харчування до попереднього місяця		101,3	102,5	104,3	103,7
Співвідношення індексів		1,0	0,963	1,038	1,038

Отже, значна частина населення країни вимушена витратити більше 60 % щомісячного доходу на продукти харчування, недотримуючи при цьому в необхідній кількості білок тваринного походження. Не відповідають рекомендованим нормам і споживання риби і рибопродуктів, плодів, ягід, винограду. Всі ці продукти Україна може виробляти для внутрішнього ринку

споживання і навіть на експорт. На вирішення цих проблем повинні бути направлені зусилля держави.

Література

1. Доклад ФАО 2013 г. «Положение дел в связи с отсутствием продовольственной безопасности в мире 2013» на Всемирном продовольственном саммите.
2. Закон України № 8370—1 від 22.12.2011 «Про продовольчу безпеку України».
3. Статистичний збірник «Сільське господарство України 2012». К., 2013. — с. 155—162.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Мартинюк В.П. Оцінка стану національної економіки на основі інтегрального показника економічної безпеки держави / В.П. Мартинюк // Економіка Менеджмент Підприємництво. — 2013. — № 25 (1). — с.179—187.

Дідух С.М.,

*к.е.н., асистент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Пріоритетом української держави в сучасних умовах є побудова ефективної системи національної безпеки. Проблема продовольчої безпеки традиційно посідає важливе місце у загальній національній безпеці країни, оскільки є передумовою економічної та соціальної стабільності.

Продовольча безпека — це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток [1, с. 42].

Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 року було затверджено методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки держави, до яких включено [2, 3]:

1) добову енергетичну цінність раціону людини (сума добутоків одиниці маси окремих видів продуктів, які споживаються людиною протягом доби, та їх енергетичної цінності);

2) забезпечення раціону людини основними видами продуктів (співвідношення між фактичним споживанням окремого продукту та його раціональною нормою);

3) достатність запасів зерна у державних ресурсах (співвідношення між обсягами продовольчого зерна у державному продовольчому резерві та обсягами внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно);

4) економічну доступність продуктів (частка сукупних витрат на харчування у загальному підсумку сукупних витрат домогосподарств);

5) диференціацію вартості харчування за соціальними групами (співвідношення між вартістю харчування 20% домогосподарств з найбільшими доходами та вартістю харчування 20% домогосподарств з найменшими доходами);

6) ємність внутрішнього ринку окремих продуктів (добуток споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення);

7) продовольчу незалежність за окремим продуктом (співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту в натуральному виразі та ємністю його внутрішнього ринку).

Для економіки України у сучасних умовах розвитку характерне падіння обсягів промислового виробництва, суттєве зниження курсу національної валюти, зменшення купівельної спроможності населення, кардинальна зміна вектору зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Важливим науковим питанням є дослідження впливу перелічених факторів на стан продовольчої безпеки країни у розрізі її основних індикаторів.

З початку 2014 року офіційний курс гривні по відношенню до долара США знизився на 67,95 % — із 7,99 до 13,42 грн за 1 دلار США. Обсяг імпорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва за підсумками січня-липня 2014 року склав 3739 млн. дол. США, що на 18,9 % нижче ніж за відповідний період попереднього року [4]. При цьому експорт продовольчих товарів та сировини для їх виробництва за цей же період зріс із 8510 млн. дол. США до 9134 млн. дол. США — тобто на 7,3 % [4].

У середньостроковій перспективі така динаміка зовнішньоекономічних операцій має стати позитивним фактором для підвищення рівня продовольчої безпеки країни завдяки створенню умов для розвитку власного виробництва при зменшенні імпорту. Проте у короткостроковій перспективі можна констатувати низку несприятливих змін рівня продовольчої безпеки.

Так, зменшилась економічна доступність продуктів внаслідок прискорення інфляції — за підсумками 8 місяців 2014 року індекс споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої (до грудня попереднього року) склав 112,2 % [5]. При цьому ціна на фрукти за цей період зросла на 54,7 %, цукор — на 37,6 %, рибу та продукти з риби — на 24,8 %, м'ясо та м'ясопродукти — на 16,2 % [5]. Подорожчання продуктів харчування відбувається в умовах відсутності росту реальних доходів населення [5] та збільшення заборгованості із виплати заробітної плати у 2014 році — із 753,0 млн. грн у січні до 1084,8 млн. грн у липні [5].

Як наслідок — відбувається зміна структури споживання із зменшенням частки м'яса, риби, фруктів на користь круп'яних виробів, овочів. Це негативно впливає на такі індикатори продовольчої безпеки держави як добова енергетичну цінність раціону людини та забезпечення раціону людини основними видами продуктів. Особливо негативно вплинула зміна вартості продуктів харчування на незабезпечені верстви населення.

При цьому за підсумками січня-червня 2014 р. не зафіксовано зниження роздрібного товарообороту продовольчих товарів у торговій мережі (відбулось зростання до відповідного періоду попереднього року на 3,7 %) при зменшенні роздрібного товарообороту продовольчих товарів у мережі ресторанного господарства на 13,3 % [5]. Позитивним фактором також є зростання роздрібного товарообороту товарів, які вироблені на території України, через торгову мережу на 0,5 % порівняно із 1 півріччям 2013 року [5].

Слід відмітити, що падіння купівельної спроможності населення призвело до подальшого зменшення ємності внутрішнього ринку окремих продуктів харчування — це негативно впливає на стан продовольчої безпеки держави.

При цьому відсутні передумови для швидкого та якісного покращення інвестиційного клімату, а індекс споживчих настроїв українців у серпні 2014 р. знизився у порівнянні із липнем на 10,4 пункти [6]. Таким чином, зміна індикаторів продовольчої безпеки держави в сучасних умовах має негативний характер. Проте на даний момент ці зміни ще не мають невідворотного характеру.

Актуальною стратегічною задачею у контексті забезпечення продовольчої безпеки держави є створення умов для зростання

власного виробництва та імпортозаміщення за існуючої макро-економічної кон'юнктури. Увага світової спільноти до України та її сучасних проблем має бути використана для завоювання нових ринків збуту продовольчої продукції та залучення довгострокових інвестицій з метою модернізації виробництва.

У короткостроковій перспективі необхідно створити механізм забезпечення доступності базових, соціальних продуктів харчування та підтримки найменш забезпечених верств населення з метою підтримки належного рівня продовольчої безпеки України.

Література

1. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько: Монографія. — К.: НІСД, 1997. — 144 с. — (Сер. «Нац. безпека»; Вип. 2). — ISBN 966-554-002-5.
2. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1379-2007-%EF>.
3. Пабат О. В. Продовольча безпека як складова економічної безпеки держави [Текст] / О. В. Пабат // Економіка АПК. — Київ, 2010. — № 12 (194). — С. 86–90.
4. Зовнішня торгівля товарами. Квартальні дані (Статистичні матеріали НБУ за методологією 5-го видання «Керівництва з платіжного балансу» (МВФ, 1993)) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44464&page=0.
5. Державний комітет статистики України // Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukstat.gov.ua.
6. Споживчі настрої українців прагнуть до мінімуму [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://business-tv.com.ua/news/spozhivchi_nastroi_ukraintsiv_pragnut_do_minimumu-105.html.

Коваленко О.В.,

*к.е.н., старший науковий співробітник,
заст. зав. відділу економічних досліджень
Інститут продовольчих ресурсів НААН України*

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ДО УМОВ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Багатоаспектність тлумачень продовольчої безпеки зумовлена її приналежністю до чималої кількості видів і форм державної політики.

Узагальнене тлумачення цього поняття, сформоване з сучасних наукових джерел, має вигляд: продовольча безпека — це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання та розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток [1–2; 8–11 та ін.].

Відповідно до чинного законодавства [3–5], продовольча безпека — це захищеність життєвих інтересів населення, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до харчових продуктів. Саме держава має гарантувати громадянам реалізацію права на повноцінне харчування. Але й сьогодні, незважаючи на величезні зусилля українських аграріїв, нестабільність забезпечення підприємств харчової промисловості сировинними ресурсами в необхідних обсягах і належної якості є реальною загрозою продовольчій безпеці. Крім того, наразі триває особливо важливий і складний процес входження вітчизняної економіки у світовий економічний простір, на який накладається військове протистояння.

Сьогодні кожна галузь промисловості, маючи свої специфічні риси і умови функціонування, знаходиться під впливом політичних чинників, які у взаємодії з чинниками внутрішнього регуляторного середовища зумовлюють структурні деформації в економіці. Так, падіння ВВП України, за підсумками I півріччя 2014 р., становило 3,2% у порівнянні із відповідним періодом минулого року. Бойові дії в Донецькій і Луганській областях не тільки порушили роботу великих підприємств, а й зруйнували виробничі ланцюги. За цих умов падіння промислового виробництва загалом по Україні становило 4,7%, у тому числі в Донецькій області — 12,3%; Луганській — 5%.

Позитивну динаміку у I півріччі 2014 року, проти першого півріччя 2013 року, демонструвало промислове виробництво лише в шести областях: Кіровоградській (104,3%), Миколаївській (100,8%), Одеській (104,6%), Житомирській (106,7%), Тернопільській (106,7%), Волинській (102,9%) [6].

Політична ситуація в країні найменше вплинула на діяльність підприємств харчової промисловості. Частка харчової промисловості в структурі промислового виробництва у січні-червні 2014 р. була найбільшою — 20,4%. Індекс виробництва підвищився на 1,2%. Цьому сприяло зростання обсягів виробництва

м'ясної продукції — на 6,2%; промислової молочної продукції — на 4,3%; борошна — на 1,4%; олієжирової продукції — на 39%. Водночас, падіння обсягів виробництва зазнали: рибна галузь — на 12%; виробництво хліба — на 5%, круп — майже на 15%; виробництво цукру — на 24,2%; солі — на 3,3%.

У 2014 році погіршення політичної ситуації в країні вплинуло на зовнішню торгівлю промисловими товарами. З початку економічної кризи обсяги попиту на українську продукцію поступово знижувалися, а ціни відповідно зростали. Експорт товарів з країни у I півріччі 2014 р., проти I півріччя 2013 р., зменшився на 5,2% (до \$28,6 млрд), а імпорт — на 17,9% (до \$28,0 млрд). Все ж сальдо торговельного балансу лишилося позитивним за рахунок окремих товарних груп, у тому числі, збільшення експорту олії соняшникової — на 11,1% (до 1922 млн дол.); кукурудзи — на 6,6% (до 2644,5 млн дол.) та залишків і відходів харчової промисловості (до 460,7 млн дол.).

Частка продукції харчової промисловості в структурі експорту промислової продукції України складає понад 6%. За півроку обсяги експорту продовольства підвищилися майже на 19%.

Скорочення загального обсягу експорту відбулося певно мірою за рахунок зменшення експорту промислової продукції в Росію. Лише у січні-квітні 2014 р. обсяги експорту українських товарів до РФ зменшилися на 22,6% порівняно з першими чотирма місяцями 2013 і склали близько \$3,7 млрд. У списку заборонених до ввезення у РФ українських товарів була й продукція харчової промисловості, зокрема, кондитерські вироби Рошен, сири, плодоовочеві і рибні консерви. З серпня 2014 р. до цього списку долучилися українські соки, соя, соєвий шрот, соняшник та кукурудзяна крупа.

Втрати від скорочення експорту продовольства до Росії у 2014 р. прогножуються на рівні 4,3 млрд дол. США, або 31%, у порівнянні з минулим роком [7].

Внутрішній попит на харчову продукцію безпосередньо залежить від доходів громадян. Близько 60% своїх доходів у 2014 р. населення витратило на харчову продукцію. За даними Держстату, реальна заробітна плата в червні цього року скоротилася на 5,4% порівняно з аналогічним місяцем минулого року. Ця тенденція спостерігалася насамперед у економічно розвинених областях: на 8,8% — у Київській області, на 8,2% —

у Черкаській і на 2,7% — у Дніпропетровській. У областях, охоплених війною: Донецькій — зарплата скоротилася на 5,7%; Луганській — на 7,1%.

Занепокоєння викликає той факт, що в результаті бойових дій у Донецькій і Луганській областях населення України ризикує втратити частину ринків продовольства: виробів із яловичини — 4,6% від загального обсягу ринку цієї продукції; свинини — 28,6%; птиці — 3,4%; ковбасних виробів — 22,4%; молочних виробів — 25,5%; хліба — 8,6%; хлібобулочних виробів — 3,8%; борошна — 15,5%; крупів — 7,3% від загального обсягу ринку цієї продукції.

Слід зазначити, що промислове виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в Україні у 2013 р. здійснювалося на 5800 підприємствах (13% від загальної кількості промислових підприємств України), з них 9,8% — знаходяться на території Донецької та Луганської областей. При цьому, частка населення, що проживає у цих областях складає 14,5% від загальної чисельності населення України.

У структурі валового виробництва сільськогосподарської продукції України частка Донецької та Луганської областей у 2013 році становила 7,1%. Наразі ж існує загроза втрати урожаю зернових. Площа посівів, наприклад, соняшнику на зерно у 2014 р. у Донецькій та Луганській областях складає разом 15,4% від площі посіву цієї культури в цілому по Україні; а пшениці — 12,2%. Система ж гарантування і регулювання продовольчої безпеки ще й досі перебуває у стані розвитку і навряд чи здатна попередити наслідки означених загроз.

Таким чином, обставини воєнно-політичного протистояння змушують по-новому розставляти акценти у доволі звичних і до цього часу зрозумілих економічних положеннях й визначеннях. Зокрема, «продовольчу безпеку країни в умовах військового протистояння», на нашу думку, варто тлумачити як стан продовольчого комплексу національного господарства, який гарантує демографічну безпеку, стабільне виробництво та забезпечення продовольством цивільного населення і збройних сил у розмірах необхідних для виживання, збереження нації, припинення військового конфлікту, захисту та відтворення матеріально-технічної бази.

Одним із істотних недоліків у сфері забезпечення продовольчої безпеки є відсутність Закону «Про продовольчу безпеку України». Проект цього Закону тривалий час знаходиться на стадії обговорення у Верховній Раді. Доречно відмітити, що у США Закон «Про продовольчу безпеку США» (The Food Security Act, 1985) діє з 1985 року. Прийняття цього закону надасть відносинам у сфері гарантування продовольчої безпеки більшої стабільності, а правовому регулюванню – ефективності. Його ключовими положеннями мають стати: 1) закріплення визначень основних понять, зокрема, продовольча безпека, продовольча незалежність, продовольча криза, продовольча безпека в умовах військового протистояння та ін.; 2) встановлення переліку внутрішніх й зовнішніх загроз національної продовольчої безпеки, порядку їх моніторингу і прогнозування; 3) закріплення системи якісних критеріїв і граничних значень показників продовольчої безпеки, у тому числі в критичних ситуаціях; 4) сприяння збалансованому розвитку сільського господарства – постачальнику продовольчої сировини; 5) обґрунтування і встановлення порядку формування продовольчих запасів, які необхідні населенню країни в умовах надзвичайних обставин; 6) визначення кола суб'єктів продовольчої безпеки та закріплення їх компетенцій у цій сфері.

Отже, наразі постала необхідність поглиблення методології з новою розстановкою акцентів у вже існуючих напрацюваннях та обґрунтуванням способів і засобів регулювання й гарантування продовольчої безпеки, а також стійкого функціонування підприємств харчової промисловості в гострокритичних умовах господарювання.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — С. 70.
2. Глобальна продовольча безпека / О.Г. Білорус, М.В. Зубець, П.Т. Саблук, В.І. Власов; Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України, ННЦ "Ін-т аграр. економіки" УААН. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2009. — 485 с.
3. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р., № 964-IV / Офіційний сайт Верховної Ради України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
4. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18 жовтня 2005 р., № 2982-IV / Офіційний сайт

Верховної Ради України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>

5. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р., № 1877-IV / Офіційний сайт Верховної Ради України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Павленко Т. Промышленное производство не начнет расти, пока не установится мир / Татьяна Павленко, Эмма Золотарева // Бизнес. — 2014. — №31 (1122) — С. 11–14.

8. Пасхавер Б. Сучасний стан продовольчої безпеки / Б. Пасхавер // Економіка України. — 2006. — № 4. — С. 43.

9. Продовольча безпека: сутність, стан та особливості забезпечення / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т харч. технологій; [кер. авт. кол. І. В. Федулова]. — К.: Кондор, 2013. — 467 с.

10. Сичевський М.П. Формування національної продовольчої системи на засадах незалежності // Вісник аграрної науки. — 2014. — №4. — С. 11–18.

11. Сичевський М.П. Розвиток харчової промисловості: акценти державної політики / М.П. Сичевський, А.Е. Юзефович // Економіка АПК. — 2014. — №7. — С. 46–51.

Ковальова О.В.,

провідний науковий співробітник

ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

За умов соціальної орієнтації економіки та визнання людини найвищою цінністю суспільства, на уряд кожної країни покладается серед інших завдання створення умов для стабільного забезпечення населення в цілому та його особливих соціальних груп продовольством таким чином, щоб на національному рівні сформувати продовольчу незалежність, а на наднаціональному — взяти посильну участь у вирішенні світової проблеми голоду. Одним з базисних елементів продовольчої безпеки, визначених за результатами Всесвітньої зустрічі по проблемах продовольства в Римській декларації від 13 листопада 1996 року, окрім достатності, фізичної та економічної доступності, є безпечність продуктів харчування [2]. В забезпеченні цього критерію важливу роль відіграє функція державного контролю / нагляду за

безпечністю та якістю продуктів харчування, процесами господарської діяльності.

Сьогодні відбувається імплементація ризик-орієнтованої системи державного контролю, як інструменту дерегуляції господарської діяльності та попередження виникнення корупційних ризиків. Вона базується на критеріях оцінки ризиків господарської діяльності кожного суб'єкту господарювання та встановлення відповідної частоти перевірок інспекційними службами.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «всі суб'єкти господарювання, що підлягають нагляду (контролю), відносяться до одного з трьох ступенів ризику: з високим, середнім та незначним. Залежно від ступеня ризику органом державного нагляду (контролю) визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю)» [1].

В аграрному секторі система підзаконного нормативно-правового регулювання щодо критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику, складається з Постанов Кабінету Міністрів України:

1. Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України:

— Про затвердження Порядку розподілу суб'єктів господарювання за ступенем ризику їх господарської діяльності у сфері карантину рослин, від 30.10.2008 № 947;

— Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері захисту рослин та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю), від 27.05.2009 № 513;

2. Державна інспекція сільського господарства України:

— Про затвердження критерію, за яким оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням прав на сорти рослин, та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю), від 26.10.2011 № 1113;

— Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності і визначається періодичність здійснення Державною інспекцією сільського господарства планових заходів державного нагляду (контролю), від 6.03.2013 №191;

3. Державне агентство земельних ресурсів України:

– Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з проведенням робіт із землеустрою, землеоціночних робіт та земельних торгів, і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю), від 17.12.2012 № 1207;

– Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) за топографо–геодезичною і картографічною діяльністю Державним агентством земельних ресурсів, від 27.11.2013 № 976;

4. Державне агентство лісових ресурсів України:

– Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням, охороною і відтворенням державного мисливського фонду, та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державним агентством лісових ресурсів, від 23.01.2013 №31;

5. Державне агентство рибного господарства України:

– Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності в галузі рибного господарства та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державним агентством рибного господарства, від 17.04.2013 № 276;

– Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності в галузі рибного господарства та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері безпеки мореплавства суден флоту рибної промисловості, від 14.10.2009 № 1126 (зі змінами).

До державної компетенції входить контроль / нагляд за дотриманням в процесі господарської діяльності обов'язкових вимог, а також таких показників, що становлять елементи національної безпеки. Зокрема, це ветеринарні та фітосантарні норми, безпека продуктів харчування, епізоотичний, карантинний, радіологічний і санітарний контроль; забезпечення продовольчої безпеки.

Разом з тим, окрім мінімально необхідних обов'язкових елементів безпечності, в практиці агропромислового виробництва застосовується ряд вимог добровільного та умовно добровільного характеру щодо якості продуктів харчування та безпосередньо господарського процесу її виробництва, транспортування, зберігання та реалізації. Тут незадіяним залишається резерв колективного контролю (об'єднань суб'єктів господарювання), заснований на репутаційному ризику (в разі недотримання стандартів) не тільки безпосереднього виробника, але й галузевого об'єднання, до якого він входить.

Концептуально система контролю за дотриманням технічних регламентів та добровільних стандартів має поєднуватись із системою ризик-орієнтованого контролю, створюючи тим самим прозоре дерегульоване середовище господарської діяльності в аграрному секторі (рис.1).

Рис.1 Трирівнева система контролю / нагляду в аграрному секторі економіки на основі розвитку інституту саморегулювання

Характерною рисою саморегулівних організацій є встановлення стандартів діяльності, вищих за національно прийняті, контроль за їх дотриманням, формування компенсаційного фонду відшкодування збитків, заподіяних внаслідок діяльності членів СРО. Підґрунтям такої діяльності є завоювання лояльності споживачів з акцентом на якість та безпечність продукції / послуг, уникнення маркетингових та репутаційних ризиків з боку

суб'єктів ринку — учасників саморегулювальної організації. Відсутність правового унормування інституту саморегулювання галузей та ринків унеможливорює в повній мірі застосування всього можливого інструментарію контролю на ринку за одночасного зниження адміністративного регулювання та підвищення ролі самовідповідальності учасників економічних відносин.

Щодо самоконтролю виробника, тобто запровадження добровільних стандартів, таких як HACCP, ISO, то тут на перший план виходить необхідність відповідності цільовому ринку та вимогам споживача до безпосередньо процесу виробництва та його впливу на довкілля. За даними Мінагрополітики України, станом на перше півріччя 2014 року, на 1817 підприємствах України (1928 — з урахуванням АР Крим), що моніторяться, в стані розробки, впровадження, та на яких впроваджено міжнародні системи HACCP, ISO 9000, ISO 14000, ISO 22000 — 671 підприємство (714 — з урахуванням АР Крим).

В умовах дерегуляції господарської діяльності необхідними стають зміни в системі державного нагляду та контролю в напрямі делегування повноважень відповідальним об'єднанням представників ринку, а також сприяння розвитку процесів самоконтролю безпосередньо виробниками продуктів харчування.

Література:

1 Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-V. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.

2. Римская декларация о всемирной продовольственной безопасности и План действий Всемирной встречи на высшем уровне по проблемам продовольствия — Режим доступу : <http://www.g20civil.com/ru/documents/205/577>.

Ковернега Т.А.,

*аспірант кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ВІТЧИЗНЯНИЙ РИНОК М'ЯСОПРОДУКТІВ В КОНТЕКСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Забезпечення продовольчої безпеки є головним завданням країни, оскільки є обов'язковою умовою та передумовою соціальної та економічної стабільності держави.

Відповідно до проекту Закону України «Про продовольчу безпеку України» від 28.04.2011 р. №8370—1 продовольча безпека визначена як соціально-економічне та екологічне становище, за якого населення забезпечено безпечними і якісними основними продуктами харчування, що необхідні для раціонального харчування [1].

Оскільки м'ясні продукти відносяться до споживчого кошика пересічного українця, розгляд сучасного стану цієї галузі, яка протягом останнього десятиліття зазнала великих втрат, є важливим аспектом для оцінки продовольчої безпеки України. У більшості країн світу продовольчу безпеку розглядають не з позиції збільшення виробництва продукції сільського господарства, а як соціальну проблему.

Суттєвий вплив на економічні показники виробництва м'ясної продукції має якість вирощеної худоби, що обумовлює рівень цін при реалізації її вітчизняними переробними підприємствами. Що стосується закупівельної спроможності населення, то в країні існує складна соціально-економічна, політична ситуація, пов'язана із макроекономічною нестабільністю, спадом виробництва, інфляцією, порушенням економічних зв'язків, що призвело до зниження рівня платоспроможного попиту населення та попиту на виробництво м'ясної продукції.

Надійність продовольчого забезпечення пов'язана зі здійсненню таких важливих аспектів, як: достатнє самозабезпечення продуктами харчування; наявність коштів для імпорту продуктів харчування в необхідних обсягах за умов мінімальної потенційної вразливості продовольчого забезпечення населення в разі виникнення ускладнень з імпортом продовольства (відсутність валюти, зростання цін, ембарго тощо) [4, с. 190].

Як правило, стан продовольчої безпеки оцінюється за загальноприйнятою практикою, яка включає сім основних індикаторів: добова енергетична цінність раціону людини; достатність споживання окремого продукту; достатні запаси зерна у державних ресурсах; економічна доступність харчових продуктів; диференціація вартості за соціальними групами; місткість внутрішнього ринку окремих продуктів; продовольча незалежність за окремими продуктами (імпортозалежність). В даному дослідженні ми розглянемо декілька з них.

Згідно Наказу Міністерства економіки України «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» від 02.03.2007 р. № 60 [2] порогове значення індикатору стану продовольчої безпеки України, а саме — споживання м'яса та м'ясопродуктів, становить не менше 83 кг/рік для однієї особи.

Згідно Звіту про діяльність Спілки економістів України за 2012 рік в Україні залишається розбалансованість продовольчої системи. При цьому основною проблемою виступає низький рівень споживання м'яса і м'ясопродуктів — 54,4 кг на одну особу за рік, або 80 % до рівня 1990 р. та 68 % до науково обґрунтованої норми споживання, яка згідно МОЗ України становить 80,0 кг на одну особу за рік [3]. Можна відмітити відставання фактичного споживання м'ясної продукції від раціональної норми у 2012 році, однак порівняно з 2011 роком споживання м'яса і м'ясопродуктів зросло на 6,3 % або на 3,2 кг на особу, що відбулося за рахунок нарощування реалізації худоби та птиці у вітчизняними виробниками (на 3,1 %) та зростання імпорту м'ясопродуктів (в 1,7 рази).

Здійснивши аналіз динаміки калорійності середньодобового споживання продуктів харчування населенням України в розрахунку на одну особу, можна стверджувати, що як і в попередні роки, основну частину калорій українці споживали разом із продукцією рослинного походження. І тільки 28,6 % середньодобового раціону забезпечується за рахунок споживання продукції тваринного походження, що майже у 2 рази нижче встановленого порогового критерію (55 %).

Що стосується індикатора економічної доступності харчових продуктів, то він у 2012 році становив 52,0 % при його 60 % граничному критерії, що відповідно призвело до покращення на 1,1 відсоткові пункти.

Розглядаючи загальну структуру витрат на продукти харчування у 2012 році, найвищу питому вагу займали витрати на м'ясо і м'ясопродукти — 25 % (465 грн на домогосподарство) [3].

Також важливим є оцінка індикатору внутрішньої ємності ринку, який розраховується як добуток річного середньодушового споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення. Він є важливою складовою для складання балансів попиту і пропозиції та визначення продовольчої незалежності за окремим продуктом. У 2012 році відбулося помітне зростання

попиту на м'ясні продукти (на 5,9 %), споживання яких найбільше відставало від раціональних норм.

Іншим, найбільш важливим індикатором оцінки продовольчої безпеки держави є показник продовольчої незалежності за окремим продуктом (індикатор імпортозалежності), в нашому дослідженні — це м'ясні продукти. Можна стверджувати, що задоволення потреб населення у продовольстві, у межах його купівельної спроможності, у 2012 році, як і в попередні роки, відбувалося, головним чином, за рахунок продукції вітчизняного виробництва. Також ми спостерігаємо підвищення споживчого попиту на м'ясо та м'ясопродукти, який українські сільгоспвиробники не в змозі задовольнити на сьогоднішній день. Однак, у 2012 році порівняно з попереднім відмічалось зростання імпорту м'яса та м'ясопродуктів, частка якого у внутрішньому споживанні зросла на 6,7 відсоткових пункти і склала 17,1 % [3].

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити наступні висновки з даного дослідження:

1. Вітчизняний ринок м'ясопродуктів України знаходиться в стані продовольчої незбалансованості за попитом і пропозицією, про що свідчать низькі значення індикаторів достатності споживання м'яса та м'ясопродуктів та економічної доступності м'ясної продукції.

2. Задоволення потреб населення у м'ясних продуктах, у межах його купівельної спроможності, здійснюється за рахунок вітчизняного виробництва (дотримання політики протекціонізму), однак існує певна залежність від поставок м'ясної продукції з-за кордону, що не відповідають якості та безпеці.

3. Середньодобова калорійність раціону населення країни зросла до 2954 ккал, що на 18,2 % перевищує граничний критерій, хоча споживання продукції тваринного походження у 2 рази менше граничного рівня.

Враховуючи ці аспекти, зрозуміло, що вирішення проблем у м'ясному секторі не може бути здійснено лише за рахунок ринкових важелів. Комплексна програма забезпечення продовольчої безпеки на ринку м'ясопродуктів має ґрунтуватись на раціональному поєднанні методів державного та ринкового саморегулювання.

В свою чергу, державне економічне регулювання повинно здійснювати наступні заходи:

— сприяти збільшенню виробництва м'ясної продукції за рахунок використання комплексу заходів з підтримки вітчизняних сільгоспвиробників;

— оптимізувати цінові співвідношення між продукцією сільськогосподарства та переробними підприємствами шляхом обґрунтованої цінової політики;

— проводити суворий контроль за дотриманням вітчизняними підприємствами санітарно-гігієнічних вимог, технологічних інструкцій, рецептур, режимів оброблення, зберігання, транспортування, реалізації сировини та готової продукції;

— забезпечувати продовольчу незалежність від імпорту на перспективу та нарощувати експорт м'ясної продукції;

— гарантувати підвищення платоспроможності населення;

Література

1. Про продовольчу безпеку в Україні: проект Закону України від 28.04.2011 р. №8370—1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01A.html

2. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» від 02.03.2007 р. № 60 [Електронний ресурс] — Режим доступу:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME07222.html

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Джурик Н. Продовольча безпека України / Н. Джурик, С. Майкова, Н. Сусол, М. Ковальчук, В. Гаврилишин // Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. — Вип. 21.4. — С. 189—195.

Кордзя Н.Р.,

*к.т.н., асистент кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі
Одеська національна академія харчових технологій*

СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ СОЛІ ХАРЧОВОЇ В УКРАЇНІ І СВІТІ

Сіль харчова відноситься до групи харчових добавок, які поліпшують смакові властивості продуктів, знаходячи при цьому широке застосування у якості консервантів при заготівлі риби, овочів, м'яса, грибів.

В залежності від походження родовища розрізняють такі види солі [1,2]:

1) Сіль кам'яна (залягає потужними шарами під ґрунтовим шаром);

2) Сіль самосадна (зустрічається у вигляді відкладень на дні солоних озер);

3) Сіль садочна (виходить шляхом відводу морської (або солоної озерної) води в басейн, де осідає на дно);

4) Сіль виварна (виходить із солоної води шляхом виварювання до утворення дрібних кристалів).

Крім того, у лікувальних та профілактичних цілях виробляється йодована сіль з додаванням йодистого калію.

Світові геологічні запаси солі практично невичерпні. Ресурси солі на суші колосальні та становлять не менше (3,5–4,0) $\times 10^{15}$ тонн, а у світовому океані в кожному 1 м³ води у середньому міститься приблизно 27,2 кг солі [3]. У закритих морях, в які впадають крупні річки (наприклад, в Чорному і Каспійському), солоність дещо менше середнього показника. Навпаки, в Червоному, Середземному і Перському морях вміст солі вище середнього внаслідок відсутності припливу свіжої води, малості опадів і значного випаровування. Крім того, найбільшими родовищами солі в світі є – Мертве море (Ізраїль), затоку Кара-Богаз-Гол (Туркменія), Соледар (Донецька область, Україна), озеро Баскунчак (Російська Федерація), Яван (Таджикистан).

За способом утворення та накопичення промислові джерела солі харчової поділяються на відкладення лагун (найбільші родовища розташовані в Австралії і Російській), морських заток (Україна), крайових і внутрішньоконтинентальних морів (Російська Федерація) внутрішньоконтинентальних сольових басейнів морського типу (Російська Федерація, Німеччина та ін.).

Динаміка світового виробництва солі, на відміну від багатьох інших сировинних товарів, не схильна до різких кон'юктурних змін та характеризується в цілому помірними темпами росту.

Світове виробництво солі харчової становить 210...295 млн. тонн на рік.

В світі активним видобутком солі займаються такі регіони: Європа – 40%, Північна Америка – 30%, Азія – близько 20%, інші регіони – 10%.

Найбільшими виробниками солі протягом останніх років є США і Китай, контролюючи спільно понад третини сумарного випуску продукту в світі. Таким чином, США на рік виробляє

— 43...45 млн. тонн, Китай — 30...35 млн. тонн, Німеччина, та Індія — по 14...16 млн. тонн, Канада — 12...13 млн. тонн, Австралія — 9...10 млн. тонн. Долі інших країн у даному виробництві коливаються на рівні не більше 2..7 млн. тонн на рік (рис.1).

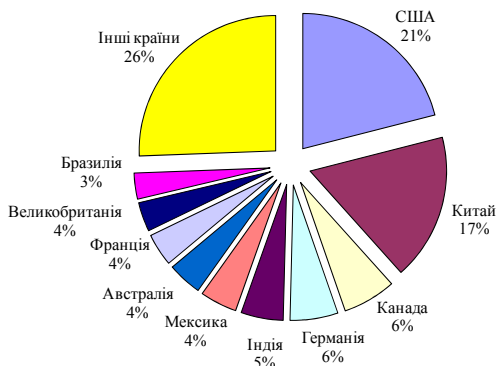

Рис. 1. Структура світового виробництва солі харчової

За оцінками фахівців, в сучасних умовах сіль має понад 14 тисяч областей застосування, вона прямо або побічно використовується більш ніж в 1,5 тисячах виробництв різних видів продукції.

Україна є одним з найбільших виробників харчової кухонної солі в Європі і володіє великим виробничим потенціалом для забезпечення населення, галузей промисловості і потреб експорту високоякісної йодованої і звичайної солі.

Ресурсами натрієвої (харчової) солі в Україні є відкладення кам'яної солі, розсоли і самосадочна сіль озер Причорноморського регіону. В країні розташовано чотири великих соленосних басейни: Донецький, Дніпровсько-Донецький, Закарпатський та Передкарпатський. В останнє десятиліття було відкрито новий район поширення соляних відкладень, розташований в Преддобруджінському прогині (Одеська область).

Міста видобутку солі в Україні представлені на рис. 2.

На сьогодні найбільш великим виробником солі харчової в Україні є об'єднання «Артемсіль» (Донецька обл.), на частку якого припадає понад 90% усієї виробленої солі в країні. Решта підприємств виробляють відносно невелика кількість солі, в

основному орієнтоване для постачань споживачам на місцевому ринку це: «Укренергоконтакт» та Генічеський солезавод [3].

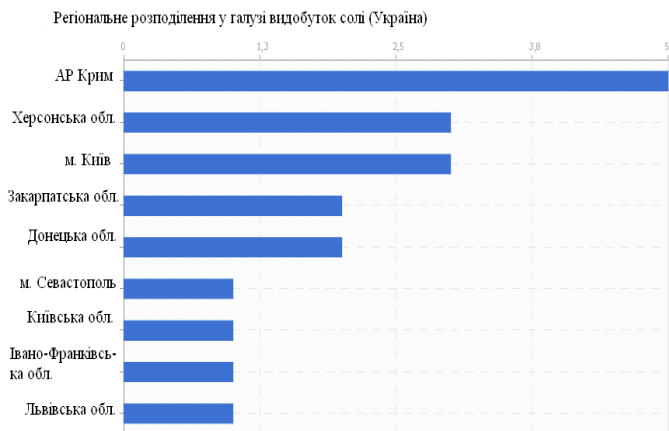

Рис. 2. Регіональне розподілення у галузі видобуток солі (Україна)

Найбільшим споживачем української солі є Російська Федерація. Також сіль поставляється до Латвії, Литви, Молдови, Естонії, Грузії, Білорусії, Румунії Словаччини, Угорщини, Болгарії.

Імпорт солі в Україну є незначним, тому кількість ввезеного продукту не може вплинути на ситуацію, що склалася на українському ринку.

Таким чином, можна говорити про те, що у нашій країні виробництво солі харчової характеризується я стабільне зростаюче: розробляються існуючі та відкриваються нові родовища, нарощуються обсяги видобутку та виробництва. На сьогоднішній день населення України повністю забезпечене даним продуктом вітчизняного виробництва.

Література

1. Артеменко А.І. «Не пересолити! Наука і життя», [Текст]/ Артеменко А.І., Авданова А.К // – М: Наука , № 11 (2010), ст.56–57.
2. Каменська Л.В. «Технології видобутку солі» [Текст] / Каменська Л.В., Кайдаш А.П. // – М.: Просвітлення 2001, ст. 1– 6.
3. Маркетинг-Уа [Електронний ресурс]: офіц..сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrbiznes.com/vizit.php> –Аналіз ринку харчової солі
4. Харчові добавки [Електронний ресурс]: офіц. сайт. – Режим доступу: <http://www.womenhealthnet.ru/nutrition/233.html> – Збірка харчових добавок

Кошельок Г.В.,
*к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства
Одеський національний економічний університет*

СТАН БОРОШНОМЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Борошномельна, круп'яна та комбікормова галузі є складовою часткою зернопромислового комплексу, який займається переробкою зернових культур. Зернопромисловий комплекс України виконує важливу соціально-економічну функцію, забезпечуючи населення продуктами харчування, він має також значний експортний потенціал. Успішний розвиток зернопромислового комплексу визначається стійким фінансовим станом і активними інвестиційними процесами. В умовах рецесії економіки важливим завданням є своєчасне виявлення проблем у функціонуванні комплексу та визначення шляхів їх вирішення. Подолання кризових явищ на підприємствах дозволить збільшити обсяги виробництва, прибуток від операційної діяльності, наростити грошові потоки [1, с. 94].

Борошномельна галузь відіграє провідну роль у забезпеченні населення та промислових підприємств, які виробляють хлібобулочні, макаронні і кондитерські вироби, таким соціально значущим продуктом, як борошно. Найважливішими чинниками, які впливають на територіальне розміщення підприємств із виробництва даної продукції, є споживачі й сировинні ресурси [2].

Україна має достатній потенціал для заготівлі продовольчого зерна для виробництва борошна і круп. За даними Держкомстату, щорічна потреба України в продовольчому зерні, зокрема для виробництва хліба і хлібобулочних виробів, оцінюється від 5,7 до 7 млн т. Традиційно використовується широкий спектр зернових культур. Головна роль у продовольчому споживанні, звичайно, належить пшениці — 80 %. Частка жита і гречки складає приблизно 7 і 5 % відповідно. На використання рису й кукурудзи в середньому припадає приблизно 3 %. Споживання інших зернових і зернобобових культур на виробництво борошна і круп традиційно незначне й разом складає близько 4 % [3].

В Україні борошно є сировиною для найбільш важливих продуктів харчування, тому виробництво цього товару в країні вважається стратегічним. Обсяги виробництва борошна за

останні роки коливалися в межах 3 млн т залежно від урожаю зернових (рис. 1).

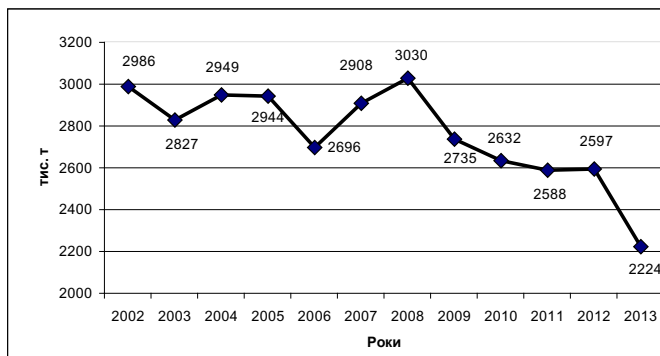

Рис. 1. Динаміка виробництва борошна в Україні за 2002–2013 роки [3]

Як показує візуальний аналіз графіка на рис. 1, за період 2002–2013 років спостерігається загальна тенденція до зниження річного виробництва борошна в Україні, що обумовлено як суто економічними, так і демографічними чинниками.

За офіційними даними, в Україні виробництвом борошна зайняті 1,4 тис. підприємств, з яких до промислових (з добовою продуктивністю більше 100 тонн переробки зерна) відноситься 601 підприємство. Із загального обсягу виробленого борошна на їх частку припадає 87–89%. Причому потужності з виробництва борошна знаходяться на рівні понад 10 млн т, що приблизно в три рази більше, ніж необхідно для власного споживання, так в 2012 р. коефіцієнт використання наявних потужностей становив усього 26,5 % [4, с. 48]. У країні також активно працює величезна кількість приватних міні-млинів, сукупна потужність яких, на думку незалежних експертів, дозволяє покрити потреби вітчизняного ринку борошна на 10 %.

Найбільшими центрами з виробництва борошна в Україні є Київ і Київська область, а також Донецька, Дніпропетровська, Харківська, Вінницька, Одеська області.

Основне виробництво борошна сконцентроване на 25-ти найкрупніших підприємствах України, які випускають майже 51 % загального його обсягу. Найбільшими виробниками борошна в Україні є ВАТ «Київмлин», ДП «Новопокровський КХП»,

ВАТ «Сімферопольський КХП», ВАТ «Луганськмлин», ТОВ КХП «Тальне», ТОВ «Торгова компанія «Урожай» [5, с. 15].

На рис. 2. наведена структура виробництва борошна в 2012 р. Найбільшу частку в структурі випуску займає пшеничне борошно – більше 92 %. Ячмінне, кукурудзяне та соєве борошно в хлібопеченні використовується рідко.

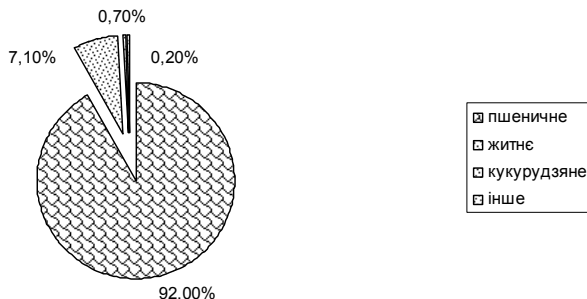

Рис. 2. Структура виробництва борошна в Україні у 2012 році [2].

Оскільки пшеничне й житнє борошно є основою для випічки хліба, то в структурі споживання борошна в середньому близько 85 % припадає на частку хлібопекарської промисловості. Також борошно використовується в домашньому господарстві, макаронній, кондитерській підгалузях, для виробництва дитячого харчування, харчових концентратів і у громадському харчуванні (рис. 3).

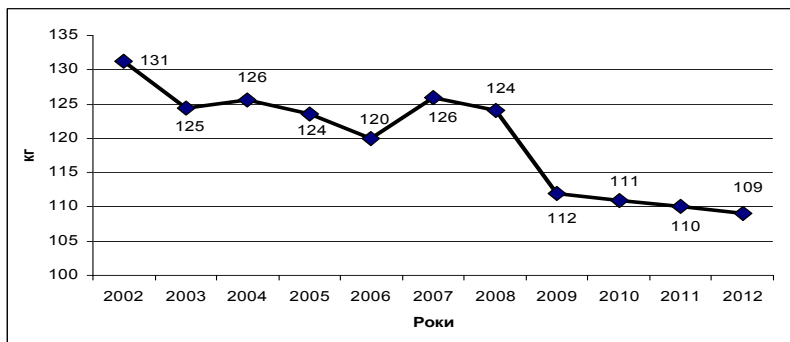

Рис. 3. Динаміка річного споживання хлібних продуктів на душу населення України за 2002–2012 роки [6, с. 19]

Аналіз графіка на рис. 3 показує, що за період 2002–2012 років в Україні спостерігається тенденція до зниження річного споживання хлібних продуктів на душу населення, але досить залишається високою. Так споживання хлібопродуктів в нашій країні значно перевищує не тільки європейські країни, а й раціональні норми (101 кг на рік) [7].

Обсяги експорту й імпорту борошна з (до) України безпосередньо залежать від урожаю зернових культур і кон'юнктури світового ринку. Експорт борошна як пшеничного, так і інших видів, в основному направлений на Росію, Грузію, Молдову. Що стосується географії офіційного імпорту до України, то основними постачальниками борошна в нашу країну були і залишаються Росія і Білорусь. Незначні обсяги імпортуються з країн Європейського Союзу – Німеччини і Франції, а також з Туреччини.

Для українського ринку борошна головними чинниками, які впливають на цінову ситуацію, є можливий дефіцит вітчизняної сировини, вартість пшениці як на світовому ринку, так і на ринках Європи, Росії й Казахстану, а також процеси в законотворчості. Ще однією особливістю українського ціноутворення на ринку борошна є значний адміністративний тиск, який може виявлятися з метою недопущення зростання цін на хлібобулочну продукцію.

Головними причинами скорочення обсягів борошномельного виробництва є зменшення середньодушового споживання та обсягів промислового використання борошна, зокрема в хлібопекарській промисловості, яка є найбільшим споживачем цього продукту та «тінізація» руху товаропотоків.

Якщо ж розглядати ситуацію в борошномельній галузі на перспективу, то тут однозначно єдиним фундаментальним фактором стає оцінка чисельності населення України, яке скорочується, його вікові критерії й ступінь урбанізації, все це у подальшому може привести до зростання обсягу експорту.

Література

1. Поддєрьогін А.М. Фінансовий стан та інвестиційна привабливість підприємств харчової промисловості України / А.М. Поддєрьогін, А.В. Корнилюк А.В. // Економіка і регіон. ПолтНТУ. – 2009. – № 1 (20). – С. 94–100.
2. Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://ukrexport.gov.ua/ukr/economica/ukr/157.html>.

3. Рыбчинский Р.С. Тенденции развития мукомольной отрасли Украины / Р.С. Рыбчинский // Хранение и переработка зерна. — 2012. — № 11 (161). — С. 15–17.
4. Нікішина О. Аналіз ринку борошномельної продукції / О. Нікішина // Товари і ринки. — 2013. № 2 — С. 43–57.
5. Збірник «Україна — 2012»: стат. зб.; за ред. О.Е.Остапчука. — К.: ТОВ «Август Трейд», 2013 — 28 с.
6. Постанова кабінету Міністрів України від 14.04.2000р. № 656 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — <http://sop.com.ua/regulations/2339/246818/>

Лобоцька Л.Л.,

*к.т.н., доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬСТВОМ ОСОБЛИВИХ КАТЕГОРІЙ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ

Питання продовольчої безпеки особливих категорій споживачів в Україні є не менш актуальними, ніж для більшості населення. Категорія особливого споживача може бути розповсюджена на значну кількість людей — дітей, людей похилого віку, спортсменів тощо. Харчування цих верств населення має свої особливості і вимоги. Серед продуктів для них виділяють продукти функціонального призначення, споживання яких направлено на покращення здоров'я, підвищення імунітету, поліпшення роботи серця, кишечника, зниження маси тіла тощо.

На жаль, саме в цій категорії споживачів достатньо широко розповсюджені такі захворювання, як цукровий діабет, кишкові, серцево-судинні розлади. За даними МОЗ, в Україні кількість хворих на цукровий діабет становить 2,9 % від населення країни, тобто біля 1 млн. 300 тис. осіб, 8 тис. з яких — діти, від алергії потерпають до 10 млн.

Питання виробництва, обігу харчових продуктів, у тому числі для спеціального дієтичного споживання, функціональних харчових продуктів та дієтичних добавок регулює Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» [1]. Зокрема, до них віднесено харчові продукти для спеціального дієтичного споживання (використання), які спеціально перероблені або

розроблені для задоволення конкретних дієтичних потреб, що існують через конкретний фізичний чи фізіологічний стан людини та/або специфічну хворобу або розлад. Склад таких харчових продуктів повинен значною мірою відрізнятися від складу звичайних продуктів подібного роду.

Розробкою рецептур, технологій виробництва харчових продуктів спеціального призначення в Україні займаються провідні фахівці ряду наукових закладів, зокрема Національний університет харчових технологій (НУХТ), Одеська національна академія харчових технологій (ОНАХТ), інші дослідницькі організації. Узагальнення цих розробок представлено в монографії [2], де описані, зокрема, рецептури борошняних виробів зі зміненим хімічним складом та фізичними властивостями спеціально для використання в профілактичному (функціональному) та лікувальному харчуванні для окремих контингентів або професійних груп населення. Направлена зміна харчової цінності виробів досягається включенням до їх рецептури корисних (бажаних) або вилученням небажаних (некорисних) компонентів, причому основна увага приділяється збільшенню вмісту у виробках функціональних інгредієнтів (харчових волокон, білків, вітамінів антиоксидантів та ін.) і зниженню їх енергетичної цінності. В роботі наведено багато рецептів борошняних виробів з додаванням натуральних інгредієнтів рослинного походження, у тому числі на основі овочевих і фруктових компонентів.

В останні роки значні зусилля дослідників направлені на розробку безглютенової продукції вітчизняного виробництва [3]. Поки що таку продукцію Україна імпортує з Німеччини, Італії, Франції, Росії, і вона є достатньо дорогою для українського споживача. Перш за все це хворі на целіакію. За розрахунками О. Наумової — голови Всеукраїнського товариства хворих на целіакію, щоб забезпечити хвору на целіакію дитину найнеобхіднішим (хлібом, макаронами тощо), родина щомісяця має витратити до 1000 грн. лише на одну її дієту. В усьому світі існують дотації від держави на харчування, у нас, на жаль, про це навіть не говорять [4].

Випуск продукції функціонального призначення на вітчизняних підприємствах становить лише 2 % [2]. В своїй роботі [3] Грищенко А.М. показала, що вартість виробництва вітчизняних видів хліба з безглютенової сировини буде на 15–40 % нижча за зарубіжні аналоги.

Отже, резервом росту обсягів виробництва на вітчизняних підприємствах може бути освоєння нових видів продукції, важливих для достатньо широкої аудиторії покупців.

Поліпшення структури споживання виробів функціонального призначення в Україні потребує:

- визначення першочергової номенклатури продукції функціонального призначення;

- дослідження внутрішнього ринку виробів функціонального призначення;

- активного освоєння підприємствами харчової промисловості тих наукових робіт, в яких вже розроблені рецептура і технологія виробництва такої продукції;

- проведення рекламних акцій щодо нових видів продукції;

- широкої фінансової підтримки з боку держави підприємств, які випускають або планують випускати продукцію функціонального призначення, шляхом пільгового кредитування або пільгового оподаткування;

- дослідження можливостей експорту продукції функціонального призначення, адже її собівартість і ціна будуть нижчими за зарубіжні аналоги, тому що більшість особливих і натуральних інгредієнтів для такої продукції є безпосередньо в самій Україні.

Література

1. Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів». Київ, 23 грудня 1997 року N 771/97-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 19.

2. Сирохман І.В., Завгородня В.М. Товарознавство харчових продуктів функціонального призначення: Навчальний посібник / І.В. Сирохман, В.М. Завгородня – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 544 с.

3. Грищенко А.М. Інноваційна технологія хліба з безглютенової сировини для хворих з порушеним обміном білкових речовин. Реферат праці / А.М. Грищенко. – К.: НУХТ, 2013. – 13 с.

4. О. Наумова. Целиакія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://rcmdc.com.ua>

Охріменко І.В.,

*д.е.н., професор, завідувач кафедри біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

ПЕРСОНІФІКАЦІЯ РИНКІВ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ ЯК НАПРЯМ ЇХ РОЗВИТКУ

Ринки продуктів харчування (продуктові сектори аграрного ринку) — це його окремі частини, на яких предметом торгівлі виступає один або група споріднених продуктів з однаковими або близькими маркетинговими властивостями. Персоніфікація таких ринків є початковим, але обов'язковим етапом надання аграрному ринку організованості, прогнозованості і керованості. Вона передбачає створення для кожного продуктового ринку окремої організаційно-координаційної, організаційно-управлінської структури, головним завданням якої є забезпечення ефективного функціонування відповідного продуктового сектору сільськогосподарського ринку. Засобами розв'язання цього завдання виступають переважно координаційно-узгоджувальні дії, що спрямовуються на гармонізацію інтересів операторів ринку та їх відстоювання (лобіювання) у владних структурах. Крім того, має також широко застосовуватись прогнозування кон'юнктури внутрішнього та світового ринків відповідних продуктів та загальновідома «боротьба за ринки», тобто їх розширення легітимними цивілізованими методами.

Матеріалами для аналізу процесу персоніфікації продуктових ринків є офіційні документи про створення та завдання організацій та установ такого профілю. На жаль, вітчизняна офіційна статистика все ще не приділяє цьому аспекту формування аграрного ринку належної уваги і ніяких даних щодо персоніфікації ринків продуктів харчування не містить. Методом такого аналізу буде порівняння. Зразком для порівняння може бути відповідна еталонна дескриптивна модель. Тому доцільно розглянути спочатку реальний практичний досвід інших країн, який відзначається широкою різноманітністю та окреслити основні параметри, контури цієї моделі.

Зарубіжні країни різних континентів застосовують полярно протилежні зразки персоніфікації продуктових ринків, у тому числі і ринків зерна. В Канаді зерновий ринок Степових

провінцій уособлює, персоніфікує державний Канадський пшеничний комітет (Canadian Wheat Board), створений ще в 1935 р. Він має монопольне право торговельних операцій з пшеницею, вівсом і ячменем у названих провінціях. На початку року фермери одержують початковий авансовий платіж за ціною, яка в межах квотованого обсягу поставок становить близько 80 % середньої багаторічної ціни на пшеницю, ячмінь, овес. Це фактично мінімальна гарантована ціна. Після продажу зерна на зовнішніх ринках Комітет здійснює остаточні розрахунки. Збиток, що може виникнути при падінні світових цін нижче рівня авансованих платежів, покривається державою.

На подібних засадах персоніфікується і зерновий ринок Австралії. Органом персоніфікації зернового ринку і одночасно його державного регулювання виступає австралійський Комітет по пшениці (Australian Wheat Board), який є єдиною законною організацією з продажу пшениці на внутрішньому та зовнішньому ринках. У своїй діяльності він керується п'ятирічними програмами стабілізації ринку пшениці, які в Австралії мають силу закону.

Своєрідним було створення Національного міжгалузевого управління зернового господарства у Франції. Це був результат злиття провідних великих виробників зерна з банківськими товариствами, що його фінансували. “Зернове управління”, як його називали на момент створення відповідно до спеціального декрету 1936 р., спочатку мало своїм завданням підтримку високих фермерських цін на пшеницю та регулювання її виробництва. У 1973 р. та пізніше до нього додалися розробка та забезпечення виконання державних заходів з організації ринків зерна та продуктів його переробки, представництво інтересів галузі в ЄС, розподіл державних субсидій, контроль ввозу та вивозу зерна. “Зернове управління” поступово перетворилось на Національне міжгалузеве управління зернового господарства Франції. Ця країна дала зразок персоніфікації, організації та управління продуктовими секторами сільськогосподарського ринку на міжгалузевих засадах. Міжпрофесійні установи, які реалізують цю ідею, у відповідності із законами Франції повинні виходити із загальних інтересів представлених у них галузей чи груп підприємців, враховувати регламенти ЄС і крім вирішення питань міжгалузевої координації вивчати попит та пропозицію

на ринку, регулювати попит, сприяти розширенню збуту продукції та ін.

Отже, альтернатива для України полягає у виборі або суто державних або міжпрофесійних установ та організацій персоніфікації продуктових ринків. На наш погляд, в контексті курсу України на демократичні засади державотворення безумовну перевагу при виборі методу персоніфікації продуктових секторів аграрного ринку слід надати так званому «міжпрофесійному» підходу, який передбачає широкі можливості участі в організації та управлінні ринками продуктів харчування його операторів як з боку пропозиції (аграрні товаровиробники), так і з боку попиту (переробні підприємства, іноді торгівля). Тому основні характеристики, змістовні особливості еталонної дескриптивної моделі персоніфікації продуктових ринків повинні полягати у наступному.

По-перше, міжпрофесійні установи та організації об'єднують не операторів ринку безпосередньо, а їхні галузеві асоціації, по дві на кожен продуктивний ринок. Одну з асоціацій утворюють виробники сільськогосподарської сировини, другу – власники переробних підприємств. Об'єднання в асоціації добровільне, але на основі спеціальної нормативно-правової бази. Ця ж база, по-друге, окреслює сферу управління міжпрофесійних (міжгалузевих) об'єднань. Внутрішня сфера (в межах внутрішнього продуктового ринку або національного продуктового підкомплексу) охоплює аналіз та прогнозування стану внутрішнього ринку – обсягів товарообігу та цін, підготовку міжгалузевої угоди та типових договорів (контрактів), участь у здійсненні інтервенційних заходів та розподілі субсидій тощо. Зовнішня сфера носить переважно інформативно-аналітичний характер (представництво у міжнародних структурах, участь у підготовці міжурядових угод, аналіз продуктового сектору аграрного ринку, підготовка пропозицій щодо митно-тарифної політики та державної підтримки тощо). Такий склад управлінської діяльності перетворює міжпрофесійні (міжгалузеві) об'єднання на національні центри управління продуктовими підкомплексами АПК, здатними авторитетно персоніфікувати і відповідний ринок.

Якщо керуватись окресленою моделлю персоніфікації продуктових ринків, то можна цілком впевнено стверджувати, що в Україні до цього часу завдання персоніфікації продуктових

секторів сільськогосподарського ринку на державному рівні навіть не ставилось. Відома “Українська зернова асоціація” є об’єднанням експортерів зерна і ніяких завдань узгодження міжгалузевих інтересів не ставить.

Національна асоціація «Укрмолпром» серед основних напрямів діяльності має координацію технічної та економічної політики, узагальнення та аналіз промислової статистики, підготовку промислових стандартів, захист інтересів учасників у державних органах та інші.

Статутом Національної асоціації виробників м’яса і м’ясопродуктів України «Укрм’ясо» передбачено такі основні завдання: сприяння розвитку системи виробництва м’яса та м’ясних продуктів, стабілізація і постійне поліпшення функціонування ринку м’яса в Україні, представництво і захист інтересів учасників, проведення єдиної технічної політики, поширення досягнень науки і т.п.

Українська галузева виробничо-наукова асоціація «М’ясне скотарство» включає в основному сільськогосподарські підприємства, але є також і наукові установи. Завдання мають в основному технологічну спрямованість. Асоціація «Союз птахівників України» ставить своїм завданням формування сприятливих умов для розвитку галузі птахівництва України. Як бачимо, жодне з об’єднань не має підстав персоніфікувати операторів відповідних продуктових ринків.

Крім охарактеризованих асоціацій в Україні ще існують асоціації «Укрцукор», «Укроліяпром», виробників та переробників сої та інші. Але завдання персоніфікації продуктових ринків ними не ставляться.

На цій ділянці формування сучасного аграрного ринку Україна також відстає від свого найближчого сусіда — Російської Федерації. В її основних напрямках агропродовольчої політики передбачено, що одним із головних завдань у галузі удосконалення управління АПК виступає регулювання основних ринків через Федеральне агентство з регулювання продовольчого ринку в тісному альянсі з галузевими продуктовими союзами. Це лише підтверджує необхідність прискорення і в Україні формування законодавчої бази організації та управління сільськогосподарським ринком в частині персоніфікації його продуктових секторів. Не ефемерні “саморегульвні організації”, а повноправні за-

конні міжгалузеві (міжпрофесійні) об'єднання можуть вирішити цю проблему. Урядом України у деяких його програмних документах передбачено залучення громадських професійних галузевих (міжгалузевих) організацій до формування аграрної політики, але потенційні можливості цих структур набагато ширші.

Література

1. Майстро С.В. Національний аграрний ринок в умовах глобалізації: механізм державного регулювання / С.В. Майстро. — Х.: Магістр, 2009. — 240 с.
2. Кирилюк Є.М. Аграрний ринок в умовах трансформації економічних систем / Є.М. Кирилюк. — К.: КНЕУ, 2013. — 571 с.
3. Світовий та український ринки основних видів зернової продукції / [І.М. Демчак та ін.]. — К.: НДІ «Укراгропромпродуктивність», 2013. — 170 с.
4. Хорунжий М.Й. Аграрна політика / М.Й. Хорунжий. — К.: КНЕУ, 2012. — 257 с.

Попадинець Н. М.,

*к.е.н., молодший науковий співробітник
відділу регіональної економічної політики
Інститут регіональних досліджень НАН України*

РИНКОВА КОН'ЮНКТУРА НА СВІТОВОМУ ТА ВІТЧИЗНЯНОМУ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКАХ: ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ

Темпи розвитку світового ринку постійно змінюються, зокрема це притаманне розвитку базових ринків: продовольчого, енергоресурсів, металургійної продукції, будівельних матеріалів тощо. Періоди прискорення зростання чергуються з періодами уповільнення або абсолютного падіння ділової активності та обсягів виробництва. В основі цих коливань лежать як зміни зовнішньої кон'юнктури, так і внутрішні чинники кожної країни. Як крайні прояви негативних умов є кризи: фінансові, товарні, системні тощо.

Проблемам ринкової кон'юнктури та розвитку продовольчих ринків присвячені роботи таких вітчизняних дослідників: В.О. Точиліна, Т.О. Осташко, В.Е. Ліра, О.В. Пустовойта, І.В. Кобута, В.К. Олефіра та ін.

Проте попри значну кількість публікацій у зазначеній сфері, у вітчизняній теорії не достатньо визначено чинники формування ринкової кон'юнктури продовольчих ринків.

Метою дослідження є визначення основних чинників, що формують ринкову кон'юнктуру на світовому та вітчизняному продовольчих ринках.

Тенденції розвитку продовольчого ринку вказують на те, що він характеризується нестійкою кон'юнктурою через зростання попиту на продукцію, зумовлене збільшенням населення, різними коливаннями обсягів експорту й імпорту продовольчої сировини та валютними коливаннями, що істотно впливають на ціну продукції. Також важливе значення на ринку продовольчої продукції має активна державна політика щодо підтримки власного виробництва. Так, уряди багатьох країн розробляють стимулюючі програми щодо самозабезпечення продовольчими товарами, надаючи власним виробникам субсидії.

До основних чинників, що формують ринкову кон'юнктуру на світових продовольчих ринках і безпосередньо впливають на вітчизняний продовольчий ринок, можна віднести [1, с. 147]:

- збільшення обсягів імпорту продовольчих товарів, насамперед агропродовольчих, у країни Близького Сходу, Африки та Латинської Америки;

- збільшення населення планети, що призводить до зростання попиту на продовольчих ринках і збільшення споживання продовольчої продукції;

- збільшення обсягів імпорту у країни, що розвиваються або не можуть самостійно себе забезпечити власною продовольчою продукцією;

- зростання конкуренції між однаковими видами продовольчої продукції різних світових виробників;

- цінова політика держав і різноманітні заохочувальні методи розвитку продовольчого виробництва (субсидіювання власного виробництва);

- коливання курсів національних валют щодо долара США;

- кліматичні умови, стихійні лиха, що можуть призвести до великих потреб ринку країни у продовольчій продукції;

- зміни смаків і вимог споживачів на світовому продовольчому ринку.

Отже, в умовах світової глобалізації та інтеграції України у європейське співтовариство залежність кон'юнктури продовольчих ринків України помітно зростає від цих екзогенних чинників, і це стосується всієї продовольчої сфери

на вітчизняному ринку. Тому розвиток вітчизняного продовольчого ринку і його пристосування до світових викликів залежить від уміння суб'єктів цього ринкового процесу приймати і запроваджувати у практику нові ринкові механізми регулювання.

Література

1. Ринки реального сектора економіки України в інституціональному середовищі СОТ : кон'юнктура та інтеграція / за ред. д.е.н., проф., Точиліна В.О. ; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. — К., 2012. — 552 с.

Седикова І.А.,

*к.э.н., доцент кафедры менеджмента и логистики
Одесская национальная академия пищевых технологий*

РАЗВИТИЕ ИНФРАСТРУКТУРЫ ЗЕРНОВОГО РЫНКА – ОСНОВА ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Продовольственная безопасность — элемент национальной безопасности государства. В «Римской декларации по всемирной продовольственной безопасности» говорится об обязанности любого государства обеспечивать право каждого человека на доступ к безопасным для здоровья и полноценным продуктам питания в соответствии с правом на адекватное питание и правом на свободу от голода [1].

Весомый вклад в разработку теоретических основ и практического инструментария обеспечения продовольственной безопасности страны внесли украинские ученые: Власов В., Данилишин Б., Дейнеко Л., Крисанов Д., Саблук П., Страшинська Л. В работах данных ученых проводятся исследования производства и потребление сельскохозяйственной и пищевой продукции в контексте обеспечения продовольственной безопасности страны, влияния на нее государственного регулирования, законодательно-нормативного обеспечения, макроэкономической ситуации, международной торговли и процессов глобализации.

Определяющую роль в обеспечении продовольственной безопасности страны играет зерновое хозяйство. Во-первых, зерно является важным продовольственным сырьем, определяющее объемы, ассортимент и эффективность производства основных видов пищевых продуктов (мука, крупы, хлеб, макароны,

кондитерские изделия, крахмал, спирт, солод). Во-вторых, зерно и продукты его переработки представляют основу кормовой базы, которая характеризует результативность производства продукции животноводства и пищевых продуктов животного происхождения. В-третьих, зерновое хозяйство является мощной экспортноориентированной областью производства. В-четвертых, обобщающие показатели развития зернового хозяйства, характеризующиеся относительной однородностью, используются в качестве индикаторов оценки уровня продовольственной безопасности, как в глобальном масштабе, так и на национальном уровне.

Состояние продовольственной безопасности государства оценивается ФАО ООН двумя индикаторами: объемом переходных запасов зерна, которое хранится к следующему урожаю; уровнем мирового производства зерна в среднем на душу населения. Величина переходных запасов зерна рассчитывается в процентах от годового мирового потребления зерна, или в днях его общемирового потребления. Безопасным считается 60-ти дневной переходной запас (17–20 % всего зерна, потребляемого в стране). Этот индикатор характеризует стабильность продовольственной ситуации в мире, стойкость мирового продовольственного рынка относительно возможного влияния таких дестабилизирующих факторов, как неурожай, стихийные бедствия, финансовые кризисы [2, с. 112].

Вопрос потребности и достаточности зернохранилищ на сегодня находится в числе наиболее актуальных в свете проблем, обострившихся в инфраструктурном обеспечении зернового рынка Украины. Основной вопрос заключается в том, сколько нужно зернохранилищ для эффективного функционирования рынков. Система хранения в Украине разделяется на две категории: «сертифицированные зерносклады» и «зернохранилища в условиях сельхозпроизводителей». До отмены сертификации сегмент сертифицированных зерноскладов насчитывал около 790 зернохранилищ общей емкостью 33,5 млн. тонн, что составляет менее половины от потребной емкости хранилищ, необходимой для размещения запасов накапливаемых на протяжении года. Согласно мониторингу АПК-Информ [3, с. 13], в Украине функционирует более 1200 зернохранилищ общей емкостью более 41 млн. тонн, которые теоретически

можно отнести к категории сертифицированных (без учета приспособленных к хранению зерновых масс объектов в условиях мелких и средних агропредприятий). Исследование показало, что пиковая нагрузка на систему хранения в 2013 г. оценивалась в 70,3 млн. тонн, порядка 30 млн. тонн зерновых запасов хранилось не на элеваторах, а в приспособленных емкостях.

Рассмотрим отдельные законодательные проблемы в основных сегментах инфраструктуры рынка зерна, которая включает в себя систему хранения (элеваторы), транспортировку и портовые мощности. В отношении системы хранения так и не решен вопрос функционирования Гарантийного фонда, что является важным фактором дальнейшего развития не только инфраструктуры, но и рынка зерна в целом. В октябре 2012 г. был принят Закон «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины (относительно Гарантийного фонда выполнения обязательств по складским документам на зерно)». Согласно принятому документу, главное место в системе гарантирования занимает Гарантийный фонд в качестве координатора деятельности всех зерновых складов-участников. При этом в случае отказа зернового склада стать участником фонда склад автоматически лишается права выдавать простые и двойные складские свидетельства. Стоит отметить, что если не внести законодательные изменения, крупные агрохолдинги и средние производители могут отказаться от сертификата зернового склада, чтобы не участвовать в Гарантийном фонде, так как в основном хранят зерновые собственного производства.

Далее стоит обратить внимание на некоторые проблемы в транспортном сегменте инфраструктуры. Здесь стоит выделить две проблемы: проблема оборачиваемости вагонов и создания условий для инвестиций в строительство новых вагонов-зерновозов; урегулирование вопросов перегрузов при перевозках зерна автотранспортом.

Государство на сегодняшний день декларирует, что оно не намерено вкладывать инвестиции в строительство новых вагонов-зерновозов. Учитывая, что в Украине имеется колоссальная проблема с оборачиваемостью вагонов, что может кардинально изменить наш экспортный потенциал в сторону ухудшения, необходимо создать условия для привлечения частного

капитала. При нынешних тарифах «Укрзалізничці» срок окупаемости вагона-зерновоза составляет 10 — 15 лет, что абсолютно не привлекательно для инвестиций. Но частным трейдерам все равно придется участвовать в процессе обновления парка вагонов-зерновозов. И здесь без комплексной программы государства не обойтись. Это могут быть и компенсации по кредитным ставкам и лизинговым платежам, и существенные (до 30 %) скидки к тарифам при эксплуатации собственных вагонов-зерновозов. Учитывая интерес ведущих трейдеров к этому вопросу, создание соответствующей законодательной базы позволит за год-два решить эту проблему. В связи с проблемой оборачиваемости вагонов-зерновозов доля перевозок зерна автотранспортом за последние несколько лет увеличилась в разы и составляет около 40 %. Отмена сертификации качества зерна при внутренних перевозках, вероятнее всего, подтолкнет участников рынка к более активному использованию автотранспорта.

Литература

1. Римская декларация по всемирной продовольственной безопасности. Архивировано из первоисточника 24 марта 2012 [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik>. — Загол. с экрана.

2. Продовольчий комплекс України: стан і перспективи розвитку / Л.В. Дейнеко, А.О. Коваленко, П.І. Коренюк, Е.І. Шелудько; За ред. чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. — К.: Наук. Думка, 2011. — 276 с.

3. Итоги. Август 2014 рік // Ежемесячный информационно-аналитический журнал «АПК—Информ» — 2014. — № 2. — С.25—27.

Шекера С.С.,

*аспірант кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

СТАН РИНКУ КОНСЕРВНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

Головним завданням державної політики України є забезпечення сталого розвитку харчової промисловості. Продовольча безпека України є однією з провідних цілей розвитку держави, а саме економічної безпеки.

У відповідності до визначення організації FAO: продовольча безпека існує, коли всі люди мають фізичний, соціальний та економічний доступ к достатній кількості безпечного та поживного продовольства для задоволення власних

дієтичних потреб та харчових переваг для ведення активного та здорового життя [1]. Згідно цьому ринок продовольства України є недовершеним, попит на продовольство задовольняється не за рахунок збільшення виробництва продукції, а формується в умовах низької платоспроможності населення, фактичне споживання продуктів харчування не досягає рівня раціональних фізіологічних норм [2], але разом з тим ринок консервної промисловості чітко структурований та контролюється кількома великими товаровиробниками, які мають власну сировину. Лідерами українського консервного ринку в 2013 року є наступні торгові марки: «Bonduelle», «Чумак», «Верес», «Господарочка», «Торчин продукт», «Ніжин», проте жорсткої конкуренції не має: консервовані огірки та горошок – Верес, томатні соуси Чумак, консервована кукурудза Bonduelle.

Географія консервної промисловості займає майже всю територію держави. АР Крим, Одеська та Херсонська області виробляють майже 40–50% всіх плодоовочевих консервів та є найрозвинутішими, проте розміщення продуктових сил диктує спеціалізацію виробництва: фруктові консерви – Центр та Захід України, томатні консерви – Південь країни.

Країнами – імпортерами українських консервів виступають Ізраїль, США, Канада, Прибалтика та інші.

Український ринок овочевої консервації мало привабливий для розвитку. Оскільки на обсяг ринку (рис. 1) значно впливає тенденція «домашньої консервації»: якісні промислові консерви для багатьох українських сімей занадто дорогі. А, отже, для всіх підприємств консервної галузі проблема якості є актуальною, так як відображає рівень конкурентоспроможності, змінюється собівартість продукції та розробляються нові ТУ та продукція проходить сертифікацію за ISO 9001 та 22000.

Перехід домашніх господарств на власну консервацію стало основною причиною скорочення ринку консервів в 2012 році на 3%, а в 2013 рік планувалася стагнація, але темп зростання продукції за січень – жовтень 2013 року у % до відповідного періоду 2012 року становить 94,3%, залишки на кінець жовтня 2013 року склали 70945 т., а вартість плодоовочевої корзини за січень 2013 року знизилась більш, ніж на 1% [3]. Проте найбільш успішними є ті торгові марки, які позиціонують себе як домашню консервацію, підвищуючи конкурентоспроможність

за рахунок маркетингу (наприклад, — «з бабусиної грядки», етикетка на банці підписана наче рукою тощо).

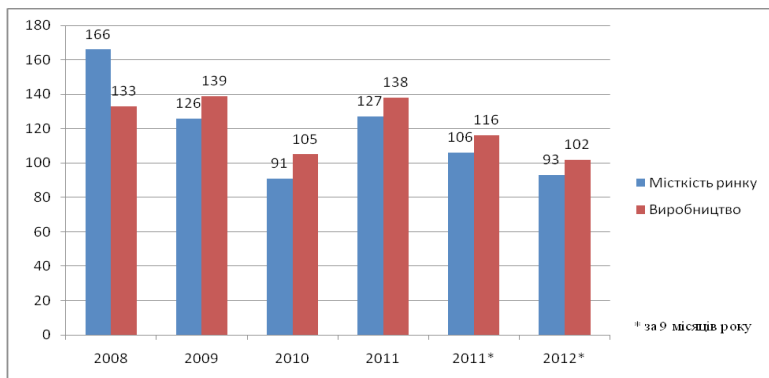

Рис. 1. Динаміка місткості ринку
овочевої консервації України, тис. т.

Основною проблемою на ринку плодоовочевої промисловості 2014 року буде зростання ціни на випущену кінцеву продукцію, адже у 2013 році відбулось скорочення обсягів вирощування сировини та її вартість, відповідно, зросла. Це призведе до зменшення експортних відпусків плодоовочевої продукції за межі України.

Для збереження своїх позицій на падаючому ринку провідні компанії скорочують асортимент, зачиняють заводи та переносять потужності на вже діючі власні підприємства, модернізують та здешевлюють тару (переходячи від скла до вакуумної дойпак), оновлюють виробничі потужності, розробляють інноваційні продукти.

Висновок. Результати дослідження відображають, що:

- 1) продовольча безпека в Україні не відповідає вимогам FAO, так як доступність та якість продуктів не є достатніми;
- 2) підтримка держави в даному питанні є найбільш актуальною, необхідно спровокувати підйом ринку або стабілізувати нинішній рівень;
- 3) ринок втрачає свої позиції, населення відмовляється від продукції на користь домашньої консервації;
- 4) перевага імпорту над експортом є досить суттєвим показником неспроможності держави задовольнити попит населення.

Література

1. Декларация Всемирного Саммита по продовольственной безопасности [Електронний ресурс]: Всемирный саммит по продовольственной безопасности, Рим, 16–18 ноября 2009 года / Продовольственная и сельскохозяйственная ООН. — Режим доступа: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/Meeting/018/k6050r.pdf>
2. Юрчишин В. В. Науково-методичні та організаційні основи розвитку системи управління аграрним сектором економіки / Юрчишин В. В. // Економіка АПК. — 2003. — № 1.
3. Статистичний збірник: Виробництво промислової продукції за видами в Україні за січень—жовтень 2013 року // Державний комітет статистики України. — 2013. — С. 227.

Шмаглій О.Б.,

*провідний науковий співробітник
Інститут продовольчих ресурсів НААН України*

СИСТЕМА ЕНДОГЕННИХ ТА ЕКЗОГЕННИХ ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ ПЛОДООВОЧЕВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Плодоовочевий комплекс України та її регіонів розвивається під впливом системи нових екзогенних та ендогенних факторів. Екзогенні фактори розвитку плодоовочевого комплексу, що виникли в результаті як глобалізації економічного простору, так і сформувалися в силу певних політичних і господарських рішень, виникли під впливом політичних змінних системи, що найбільш очевидно демонструють останні політичні події розвитку України 2013 — 2014 років. В цілому вони несуть як певні переваги, так і виклики, розкривають можливості експорту плодоовочевої продукції й отримання валютних коштів для інноваційного розвитку. Одночасно йдеться про конкурентну боротьбу між плодоовочевим комплексом України та «третіми» країнами на світовому ринку. Ендогенні фактори, що формують конкурентоспроможність плодоовочевого комплексу в процесі виробництва плодоовочевої продукції.

Критерієм стійкого соціально-економічного розвитку України на перспективу є продовольча безпека, ознаками якої є наявність запасів, стабільність агропромислового плодоовочевого виробництва, цінова доступність ринку плодоовочевих продуктів та їх якість. [1; 2; 3] Стабільність розвитку плодоовочевого виробництва — основа продовольчої безпеки щодо плодоовочевих

продуктових позицій. Вона досягається в результаті інвестицій та інноваційного розвитку плодоовочевих сільськогосподарських галузей та підприємств плодоовочеконсервної промисловості. В цьому контексті прогноз розвитку плодоовочевої галузі АПК, розроблений в Інституті продовольчих ресурсів НААН України, та обсяги ринкового обороту побудовано з урахуванням кількості населення і наукових норм харчування [1]. Доступність плодоовочевого продовольства залежить від платоспроможності населення і достатньої кількості підприємств торгівлі з розрахунку на кількість населення, які забезпечують таку пропозицію, і, відповідно, стабільність цін і належний рівень фактичного споживання плодоовочевих продуктів населенням. Якість плодоовочевої продукції має забезпечуватися заходами сертифікації підприємств плодоовочевої галузі, сфери зберігання і роздрібної торгівлі [4]. Особлива увага має приділятися моніторингу плодоовочевих продуктових потоків, зокрема імпорту плодоовочевих товарів, що виключатиме можливість завезення і продаж неякісної або шкідливої для здоров'я населення продукції.

В цьому контексті дослідження довели існування наступних характерних особливостей розвитку плодоовочевого комплексу України. По-перше, фактичне споживання картоплі та овочів знаходиться вище рівня відповідних раціональних норм, а динаміка цих продуктових позицій найбільш зростаюча, особливо по овочам. І тільки по фруктам зростання нестійке та доволі стримане, і таке, що далеко не досягає не тільки раціональної норми споживання, а й граничної мінімальної норми споживання фруктів.

По-друге, особливістю плодоовочевого ринку, яка визначає перспективи розширення попиту, є низький рівень внутрішнього споживання по фруктам. Водночас чинником, що стримує розвиток попиту в цілому на плодоовочевому ринку, є недостатньо розвинена інфраструктура внутрішнього ринку.

На попит домогосподарств впливає сукупність соціально-економічних факторів (чинників), серед яких найвагомішими є розмір їх доходу, рівень цін на продукцію, якісні переваги продукції. Результати дослідження показали, що протягом 2009–2013 рр. розширення споживчого ринку стримувалося в основному за рахунок зниження темпів зростання реальних доходів населення [на відміну від періоду 2005–2007 рр., коли

розширення споживчого плодоовочевого ринку стримувалося через низькі темпи зростання виробництва плодоовочевої продукції на фоні зростання реальних доходів населення у 2005 р. на 23,9 % і збільшення в цей же період ВВП на 2,7 % до попереднього року].

Тенденції формування попиту на ринку консервації овочів та фруктів відзначаються своєю специфікою та особливостями. Нестабільність економічної ситуації як 2008–2009 рр. (період розгортання фінансово-економічної кризи), так і 2013–2014 рр. відзеркалюється на українському ринку плодоовочевої консервації не зовсім сприятливим чином — адже даний сегмент сформований продукцією, яка не входить до переліку основних позицій споживчого кошику.

Для більшості споживачів інтерес являють саме продукти середнього цінового сегменту, що суміщають в собі високу якість та помірну ціну. В регіонах вектор популярності в 2013–2014 рр. зміщений до сегментів “середній” та “нижче середнього”.

Інший чинник обмеження попиту на плодоовочеву консервацію пов’язаний із обмеженнями українського експорту до Росії. Український експорт плодоовочевої консервації включений в профілі ризику системи управління ризиками Федеральної митної служби Росії, а саме товарна позиція «продукти переробки овочів, плодів, горіхів або інших частин рослин» (код УКТ ЗЕД — 20). Для проходження товарів цієї товарної групи необхідне, як мінімум, фінансове забезпечення. А це можуть бути додаткові 10–40 % до їх ціни, що не додає їм конкурентоспроможності на російському ринку.

По-третє, результати аналізу ефективності залучення і функціонування виробничого ресурсного апарату промислового консервування овочів та фруктів України, дозволили зробити висновок про те, що виробничі ресурсні можливості галузі використовуються недостатньо. Насамперед, плодоовочеконсервне виробництво України та його подальший розвиток значною мірою залежить сьогодні і визначатиметься в перспективі кількісними та якісними параметрами функціонування сировинної бази переробних підприємств, тобто залежатиме від наявності якісної недорогої плодоовочевої сировини, від стану вирощування овочів і фруктів у країні, яке нині, вочевидь, не витримує конкуренції з імпортом. Водночас найбільші резерви підвищення

ефективності та якості використання ресурсного комплексу саме в царині промислового перероблення плодоовочевої сировини існують у виробничому функціонуванні основних фондів (основного капіталу). Вихід із існуючої ситуації полягає у поліпшенні якості основної сировини, використанні прогресивних техніко-технологічних засобів, що дозволяють ефективно використовувати сировину та матеріали, впровадженні нових методів резервування сировини для збереження її технологічних властивостей, удосконаленні відтворювальної структури основних виробничих фондів, оптимізації коефіцієнта їх оновлення та заміни тощо.

По-четверте, в цілому в останні роки відбулося покращення основних продуктових індикаторів, що характеризують стан ємності та структури вітчизняного ринку плодоовочевих продуктів України, при чому задоволення потреб населення у плодоовочевому продовольстві, у межах його купівельної спроможності, здійснювалося по переважній більшості плодоовочевих груп за рахунок продукції вітчизняного виробництва.

По-п'яте, конкурентоспроможність плодоовочевих товарів в контексті даного дослідження розглядається як сукупність їх якісних та вартісних характеристик, що забезпечують їх переваги на внутрішньому ринку країни у заданий проміжок часу порівняно з імпортом аналогічним товаром.

Результати дослідження цього питання довели, що всі аналізовані позиції вітчизняних овочів та плодів конкурентоспроможні за ціною на внутрішньому ринку. Водночас це створює реальну небезпеку зростання цін на внутрішньому ринку (особливо в ситуативних умовах дефіциту плодоовочевої сировини).

Щодо ринку консервації з овочів та фруктів, то внутрішнє виробництво продукції низького цінового сегменту є досить розвиненим, з присутністю власних товарних брендів, і може оцінюватися як цілком конкурентоспроможне, але подальший його розвиток значною мірою залежатиме від наявності якісної недорогої сировини, тобто від стану вирощування овочів і фруктів в Україні.

В контексті конкурентоспроможності вітчизняної плодоовочевої продукції та стратегічних напрямів активізації зовнішньоекономічної діяльності досліджені також особливо актуальні питання щодо створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС.

Результати дослідження дозволили зробити висновок: ризики ЗВТ з ЄС для овочів та фруктів пов'язані, насамперед, із зростанням в 2013–2014 рр. фізичних обсягів імпорту майже по всіх основних плодоовочевих товарних позиціях, особливо по фруктах, окрім яблук, по яким ситуація в останні роки дещо поліпшилась. Ринок характеризується високою еластичністю імпорту по ціні (особливо по фруктах), тому зниження або скасування митного тарифу викличе збільшення фізичних обсягів імпорту, що створить ризики для вітчизняного виробника [5]. Водночас не менш перспективними напрямками активізації зовнішньоекономічної діяльності плодоовочевого комплексу України лишаються ринки СНГ та ринки Центральної Азії.

Література

1. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р., № 656. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=656-2000-%EF>
2. Деякі питання продовольчої безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р., № 1379//Уряд.кур'єр.— 2007. — 12 груд.
3. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.
4. Балюк С.А., Лісовий М.В., Вітанов О.Д. та ін. Стратегія розвитку плодоовочепродуктового підкомплексу України до 2015 року // Вісник аграрної науки. — 2012. — №7. — С.15 — 22.
5. Report of the Working Party on the accession of Ukraine to the World Trade Organization WT/ACC/UKR/152.25January2008//www.wto.org

Яблонская Н.В.,

к.э.н., доцент кафедры экономики промышленности

Крупина С.В.,

*к.э.н., доцент кафедры экономики промышленности
Одесская национальная академия пищевых технологий*

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИЗМЕРЕНИЯ, ОЦЕНКИ И АНАЛИЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЕГИОНА

Оценка конкурентоспособности региона представляет несомненную ценность для регионального менеджмента,

призванного постоянно и активно принимать решения и действовать в направлении обеспечения, поддержания и наращивания конкурентных преимуществ территории. Такая оценка является инструментом, с помощью которого можно объективно оценить сильные и слабые стороны экономики определенного региона, сравнивать их с потенциалом других регионов, максимально использовать сильные стороны, а слабые нейтрализовать или превратить в преимущества. В этом качестве конкурентоспособность региона представляется недостаточно исследованной в отечественной экономической литературе, существует объективная потребность систематизации знаний о различных сторонах этой категории.

С началом рыночных преобразований в Украине были разработаны, официально утверждены и внедрены в практику ряд отечественных методик оценки конкурентоспособности региона, учитывающие зарубежный опыт, новые условия и приоритеты развития страны (рис.1).

Охарактеризуем кратко приведенные методики в аспекте оценки конкурентоспособности региона, как субъекта хозяйствования.

«Методические рекомендации по формированию региональных стратегий развития» включают характеристику конкурентных преимуществ и ограничения перспективного развития региона, разработку стратегического плана развития, на основе диагноза стартовых условий регионального развития путем SWOT-анализа.

Преимуществом методики является анализ эндогенных (внутренних) и экзогенных (внешних) факторов развития региона.

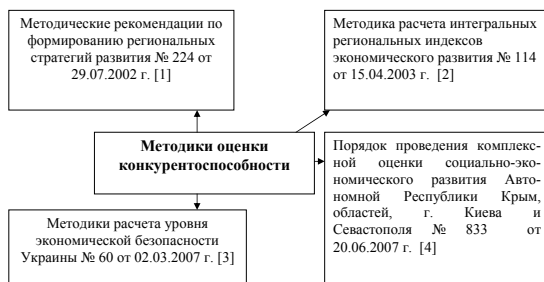

Рис. 1. Методики оценки конкурентоспособности, разработанные применительно к условиям Украины

При оценке предпочтение отдано балльным, преимущественно экспертным методам каждого из учитываемых факторов. Однако, во-первых, экспертные балльные оценки являются в значительной мере субъективными и обычно сглаживают реальный разброс региональных характеристик, т.к. эксперты остерегаются крайних оценок. Во-вторых, этот подход слабо учитывает реальный разброс фактических объективных характеристик из-за ограниченного числа применяемых интервалов «разбивки» данных или заранее заданного диапазона оценок.

«Методика расчета интегральных региональных индексов экономического развития» отвечает идеологии методики измерения человеческого развития, утвержденной общим приказом Президиума Национальной академии наук Украины и коллегии Государственного комитета статистики Украины (№ 76/182 от 14.03/05.04.2001).

Алгоритм построения интегрального индекса экономического развития представляет собой 3-этапный процесс соответственно 3-уровневой иерархической системы показателей.

Первый уровень представлен системой из 28 первичных показателей экономического развития, которые интегрированы в 5 блоков:

- макроэкономическая эффективность;
- финансовая сфера;
- инновационная деятельность и развитие науки;
- рыночные преобразования и развитие предпринимательства;
- инвестиционная привлекательность.

На втором уровне сделан акцент на оценке макроэкономической эффективности, которую определяют, используя показатели:

- валовой внутренний продукт, рассчитанный производственным методом (валовой региональный продукт), который отображает совокупное производство товаров и услуг;
- индекс потребления цен (ИПЦ), характеризующий динамику общего уровня цен;
- уровень безработицы, отображающий ситуацию на рынке труда.

Третий уровень включает группы показатели, определяющих развитие транспортной инфраструктуры региона и внешнеэкономической деятельности.

В основе расчета интегральной оценки уровня социально-экономического развития региона положена специально сформированная система показателей региональной статистики, которая учитывает основные составляющие и факторы социально-демографической и экономической ситуации в каждом конкретном регионе, обеспечивает возможности межрегиональных сопоставлений как по обобщающим, так и по детализированным характеристикам.

«Методика расчета уровня экономической безопасности Украины» основана на расчете основных индикаторов экономической безопасности Украины и отдельных сфер деятельности, их оптимальных и пороговых значений и позволяет выявить потенциально возможные угрозы.

В методике индикатор оценки экономической безопасности является комплексным измерителем. При этом экономическая безопасность включает в себя различные группы индикаторов: макроэкономические, финансовые, внешнеэкономические, инвестиционные, научно-технологические, энергетические, производственные, демографические, социальные.

Преимуществом методики является оценка регионов как территориально-специализированных и административно очерченных субъектов хозяйствования, которые характеризуются единством и целостностью воспроизводственного процесса. В методике учтены принципы: самостоятельности регионов и несводимости конкурентоспособности национальной экономики к совокупности оценок конкурентоспособности регионов.

«Порядок проведения комплексной оценки социально-экономического развития Автономной Республики Крым, областей, г. Киева и г. Севастополя». Такую оценку проводят по результатам анализа социально-экономического положения соответствующих регионов с целью своевременного выявления отрицательных тенденций и обеспечения оперативного принятия управленческих решений.

Расчет рекомендуется проводить на основании результатов рейтинговой оценки отдельных сфер социально-

экономического развития регионов в соответствии с Методикой и отдельного анализа динамики их социально-экономического развития.

По результатам расчета определяют позиции каждого региона в рейтинге относительно каждой отдельной сферы их социально-экономического развития. В каждой отдельной сфере наилучшим считается регион, у которого среднее арифметическое значение суммы рейтинговых оценок имеет самое низкое значение.

Для проведения комплексной оценки социально-экономического развития регионов используют 46 показателей, которые интегрированы в шесть сфер:

- сфера реального сектора;
- сфера инвестиционной и внешнеэкономической деятельности;
- сфера государственных финансов и финансовых результатов деятельности предприятий;
- сфера социального сектора;
- сфера потребительского рынка;
- сфера экологии.

Сфера развития малого бизнеса не включена в оценку социально-экономического развития и измерители ее состояния носят информационный характер.

Проведенный анализ методического обеспечения оценки конкурентоспособности регионов, разработанного отечественными специалистами, позволил сделать следующие выводы:

- существующие разработки во многом учитывают особенности развития отечественной экономики в условиях трансформации, в том числе: каждая из рассмотренных методик удовлетворяла или удовлетворяет требованиям соответствующего социально-экономического этапа развития;
- методики отвечают определенным этапам и задачам исследования и в полной мере не могут быть использованы для оценки конкурентоспособности региона;
- в основе метода оценки положены статистические показатели, экспертные оценки, ранговая значимость;
- методики предполагают расчет комплексного показателя, при этом в каждой из них выделены различные группы и

системы показателей. К наиболее часто используемым отнесены показатели: оценки макроэкономической эффективности, инвестиционной привлекательности, экономического потенциала, региональной эффективности, конкурентных преимуществ;

- в методиках отсутствуют показатели, позволяющие оценить результативность инновационной деятельности в регионе, уровня развития человеческого и интеллектуального потенциала, социально-экономического и информационного обеспечения инвестиционно-информационной деятельности, развития инвестиционной инфраструктуры. То есть, в выше названных методиках не получили отражение показатели, влияющие на качественные характеристики конкурентоспособности.

- в методиках не нашли должного отражения составляющие социальной и экологической конкурентоспособности.

При этом методические положения измерения и оценки конкурентоспособности должны быть построены на показателях, которые:

- обеспечивают региональный уровень представления данных;

- несложные для восприятия и обработки данных;

- соответствуют системе национальной статистики;

- репрезентативные для международных сопоставлений;

- обеспечивают возможность проведения оценки в динамике.

Литература

1. Методические рекомендации по формированию региональных стратегий развития № 224 от 29.07.2002 г.

2. Методика расчета интегральных региональных индексов экономического развития № 114 от 15.04.2003 г.

3. Методики расчета уровня экономической безопасности Украины № 60 от 02.03.2007 г.

4. Порядок проведения комплексной оценки социально-экономического развития Автономной Республики Крым, областей, г. Киева и Севастополя № 833 от 20.06.2007 г.

=====

СЕКЦІЯ 3

Парадигма інноваційного розвитку агропродовольчої сфери та механізми її реалізації

=====

Антонюк П.О.,

*к.е.н., молодший науковий співробітник
Інститут проблем ринку і економіко-екологічних досліджень
НАН України*

Антонюк О.П.,

*к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
Одеська національна академія харчових технологій*

ОЦІНКА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Важливою сферою діяльності держави є зовнішня торгівля. Саме тут на основі використання конкурентних переваг формується економічне зростання, розвиток виробництва, знаходження необхідних коштів до країни, задоволення споживчого попиту населення. Впродовж останніх років в Україні відбуваються суттєві соціально-економічні зміни, в тому числі і в її зовнішньоекономічній діяльності. Держава поступово нарощує обсяги зовнішньої торгівлі, але експорт товарів зростає повільніше, ніж імпорт і, починаючи з 2005 р., фіксується від'ємне сальдо, яке зросло з 1,9 млрд дол. до 15,8 млрд дол. в 2012 р. За період 2005–2012 рр. сумарне від'ємне сальдо виражається в сумі 83,7 млрд дол. і є серйозною загрозою фінансовій стабільності держави. Поліпшення результатів зовнішньої торгівлі, на наш погляд, полягає в нарощуванні експорту товарів з додатнім сальдо і, в першу чергу, продукції агропродовольчого комплексу, одного з ключових у зовнішній торгівлі. За період 2010–2012 рр. його частка в загальному експорті товарів зросла з 19,3% до 26,0%, що дає підстави розглядати його діяльність як важливий фактор зміцнення фінансової безпеки держави. За результатами зовнішньої торгівлі 2012 р. лише три групи товарів мали додатне сальдо — продукція агропродовольчого комплексу 10362 млн дол., деревина і вироби з дерева — 691 млн дол. і недо-

рогоцінні метали та вироби з них — 13651млн дол. В зовнішній торгівлі продукцією агропродовольчого комплексу (продукція сільського господарства і харчової промисловості), торговельне сальдо весь час додатне і має тенденцію до зростання. Збільшується частка агропродовольчої продукції в загальному додатньому сальдо з 23,4% в 2010 р. до 41,9% в 2012 р.

Проте, як свідчить аналіз, не по усіх групах товарів агропродовольчого комплексу результатом торгівлі є додатне сальдо. По деяких групах товарів агропродовольчого комплексу сальдо є від’ємним. Результати торгівлі агропродовольчою продукцією наведено в табл. 1.

Таблиця 1

**Обсяг експортно-імпортних операцій
агропродовольчою продукцією за 2010–2012 рр.**

Групи товарів згідно УКТЗЕД	2010		2011		2012	
	Екс- порт	Імпорт	Екс- порт	Імпорт	Екс- порт	Імпорт
Загальна сума торгівлі товарами, млн дол.	51405	60742	68394	82608	68810	84652
Продукція агропродовольчого комплексу						
1. Живі тварини, продукти тваринного походження, млн дол.	771	1242	937	1035	961	1718
2. Продукти рослинного походження, млн дол.	3976	1564	5532	1816	9214	2430
3. Жири та олії тваринного або рослинного походження, млн дол.	2617	452	3396	469	4212	406
4. Готові харчові продукти, мліндол.	2571	2506	2939	3027	3494	2965
Всього продукції АПК	9935	5763	12804	6347	17881	7519
Частка продукції АПК в загальній торгівлі, %	19,3	9,5	18,7	7,7	26,0	8,9

(*) Складено і розраховано за даними державної служби статистики України

Як свідчать дані табл. 1 по двох товарних групах — продукти рослинного походження і жири та олії — експорт значно перевищує імпорт, що забезпечує позитивне сальдо. По живим тваринам, продуктам тваринного походження впродовж тривалого періоду спостерігається перевищення імпорту над експортом, результатом чого є від’ємне сальдо. По готовим харчовим продуктам ситуація неоднозначна — в окремі роки експорт перевищує імпорт, а в інші навпаки.

Наявність від’ємного сальдо в цих двох товарних групах ставить питання виявлення причин його формування і можливостей зменшення.

Як відомо, зовнішня торгівля агропродовольчою продукцією ведеться з десятками країн світу, основними з яких є країни СНД, ЄС. Географія експортно-імпортних операцій по живим тваринам, продуктам тваринного походження та готовим харчовим продуктам наведена в табл. 2.

Дані табл. 2 підкреслюють особливості в торговельних відносинах України зі своїми партнерами стосовно розглянутих груп товарів, а саме : в торгівлі з країнами СНД торговельне сальдо додатне і в період 2010–2012 рр. фіксується його щорічне зростання. В торгівлі з країнами ЄС та іншими країнами щороку отримуємо від’ємне сальдо в суттєвих розмірах.

Таблиця 2

Географія зовнішньої торгівлі по деяким групам агропромислової продукції (*)

(млн дол.)

Групи товарів	Країни	2010			2011			2012		
		екс-порт	ім-порт	сальдо +;-	екс-порт	ім-порт	сальдо +;-	екс-порт	ім-порт	сальдо +;-
1. Живі тварини, продукти тваринного походження	СНД	620	76	544	790	81	709	787	113	674
	ЄС	14	468	-454	23	414	-391	30	678	-648
	Інші	137	698	-561	124	540	-416	144	927	-783
	Всього	771	1242	-471	937	1035	-98	961	1718	-757
	СНД	1810	575	1235	1980	664	1316	2228	642	1586
2. Готові харчові продукти	ЄС	331	1008	-677	432	1217	-785	745	1258	-513
	Інші	430	923	-493	527	1146	-619	521	1065	-544
	Всього	2571	2506	65	2939	3027	-88	3494	2965	529

(*) Складено і розраховано за даними державної служби статистики

Однією з причин зростання імпорту є недостатній рівень вітчизняного виробництва, який «стимулює» імпорт. Так, в 2012 р. з України було експортовано 20210 т свинини, натомість імпортовано 207722 т, в результаті цього від'ємне сальдо склало 353 млн дол. Було експортовано також сала 60,6 т (в основному в країни СНД), а імпортовано з Європи 42658 т на суму 61 млн дол. Якщо значний імпорт риби і ракоподібних в умовах України являється з певних причин об'єктивним, то значний обсяг імпорту м'яса, субпродуктів пояснюється суб'єктивними причинами і, з огляду на значні кормові ресурси, може бути суттєво зменшений. Прикладом може бути успішний розвиток і зростання експорту м'яса та їстівних субпродуктів свійської птиці. Якщо в 2010 р. цієї продукції було експортовано 32458 т, то в 2012 р. — 80655 т. або в 2,5 р. більше. За цей період імпорт скоротився з 154618 т до 114603 т, а від'ємне сальдо скоротилося з 135,2 млн дол. до 12 млн дол.

Готові харчові продукти, що імпортуються до України можна розділити на дві групи: ті, що виготовляються з сировини, для виробництва якої в Україні відсутні необхідні природні умови, та високотехнологічні продукти із сировини, що виробляється на Україні. Саме за рахунок розширення виробництва останніх Україна може змінити результат торгівлі. Це в першу чергу ковбаси, м'ясні та овочеві консерви, продукти для приготування соусів і готові соуси і, особливо, продукти, що використовуються для відгодівлі тварин та інші. Певної уваги потребує зовнішня торгівля продукцією для годівлі тварин з огляду на те, що від'ємне сальдо цієї продукції перевищує результати торгівлі будь-якою іншою готовою продукцією. Так, в 2012 р. було експортовано 15,7 тис. т, а імпортовано — 153,9 тис. т на суму 242,7 млн дол., зокрема 105,4 млн дол. корму для собак та котів, розфасованого для роздрібної торгівлі. Від'ємне сальдо склало 232 млн дол., а за умови щорічного зростання в період 2010–2012 рр. сумарне від'ємне сальдо досягло суми в 606,6 млн дол.

Стосовно зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією зменшення від'ємного сальдо по деяким групам товарів слід пов'язувати з розширенням вітчизняного виробництва, а також певним обмеженням товарів некритичного імпорту — ракоподібні, алкогольні напої, продукція для годівлі тварин тощо.

Вігуржинська С.Ю.,
к.е.н., доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій

ВПЛИВ ФАКТОРІВ СИРОВИННОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Ринкові відносини, які стали характерними для економіки України, прагнення до розширення міжнародних ділових зв'язків диктують необхідність досягнення підприємствами стійких конкурентних переваг. Вони є наслідком впровадження прогресивних організаційних заходів, розвитку соціально-економічної бази, використання сучасних технологічних рішень на всіх ступенях виробничого процесу. Прагнення до використання свого потенціалу, змушує підприємство шукати компроміс, що полягає в узгодженні рівнів технологічної та економічної ефективності. В цій практиці в деяких напрямках бізнесу вагоме значення набувають «зовнішні» чинники. Для ряду харчових підприємств, добувної галузі та деяких наукомістких виробництв стає все більш актуальною оптимізація природно-ресурсного сегменту їх діяльності. В умовах, коли намітилась стала тенденція до подорожчання транспортного забезпечення, перевезення на значній відстані низькоконцентрованих продуктів негативно позначається на економічних показниках технологічного циклу в цілому.

Прикладом такого впливу можна назвати залежність від сировинного комплексу підприємств, що виробляють рідкісні гази. Неон, криптон і ксенон добувають з атмосфери [4] і, на перший погляд, проблема з надходженням сировини не повинна існувати. Але згадані гази містяться в повітрі в дуже малих об'ємах (від 0,000009 до 0,0018 %) і тому вони спочатку видобуваються у вигляді збагачених сумішей. Джерелами газових концентратів для отримання Ne, Kr і Xe традиційно виступали металургійні комбінати. В них на потужних установках розділення повітря, одночасно з виробництвом кисню, утворювались у вигляді побічних продуктів значні об'єми сумішей, що містять десятки процентів рідкісних газів.

На сьогодні багато сировинних джерел, що забезпечували надходження газових концентратів, опинилися в зоні ризикованого бізнесу. Резерви отримання сировини на доступних

металургійних комбінатах практично вичерпані. Це призводить до загострення конкуренції в середовищі вітчизняних виробників рідкісних газів. В якості потенційних сировинних джерел все частіше розглядаються підприємства, розташовані на території Китаю, Казахстану, Південної Кореї і інших країн. Для таких умов доставка на значні відстані бідних газових концентратів знижує рентабельність виробництва, оскільки у складі первинного продукту перевозиться значна доля побічних домішок, таких як азот, водень та ін.

Важливим резервом зростання конкурентоспроможності підприємств даного профілю є підвищення долі цільових речовин в газових концентратах. За рахунок цього істотно скорочується необхідний парк балонів для перевезення сировини, що у свою чергу, веде до зменшення складських і транспортних витрат [1, 2, 5]. Іншим технічним нововведенням, сприяючим зниженню витрат на доставку газових сумішей, може стати перехід від балонів (рис. 1—а) до спец контейнерів (рис. 1—б). Таке рішення, з розрахунку на одиницю ваги тари, дозволяє перевозити у декілька разів більше газової суміші (див. таблицю 1) і скоротити витрати на перевезення однієї тонни цільового продукту в 2,5...3,5 рази.

Таблиця 1

**Технічні характеристики способів перевезення 90%—го
неоногелієвого концентрату у стислому вигляді**

Параметр*	Тип тари *	Балони		Спецконтейнери
				
Гідравлічний об'єм тари, м ³		0,04	0,05	17,6
Тиск, бар		150	200	400
Маса газового продукту, (П), кг		4,17	6,86	4 590
Маса тари, (Т), кг		65	75	17 000
Коефіцієнт загрузки, $K = \frac{П}{Т}$		0,064	0,091	0,270

а

б

Рис. 1. Варіанти ємностей для перевезення стислих інертних газів (фото надані ООО «Айсблік», <http://www.iceblick.com/>)

Зростання вмісту цільових продуктів в газових концентратах і використання прогресивних методів їх перевезення дозволяють розширити географію постачальників сировини, що, у свою чергу, сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних виробників рідкісних газів.

Література

1. Архаров А.М., Бондаренко В.Л., Вигуржинская С.Ю. и др. Система глубокого обогащения неоновом концентрата. // Вестник МГТУ им. Н.Э.Баумана — Спецвыпуск «Холодильная, криогенная техника, системы кондиционирования и жизнеобеспечения». — 2005. — С. 24—32.
2. Бондаренко В.Л., Вигуржинская С.Ю., Дьяченко О.В. и др. Техно-экономическое обоснование степени предварительной очистки Ne-Ne-смеси. // В кн. «Кислород. История и современность». — Одесса: ПО «Издательский центр», 2011. — Т.2. — С. 483—485.
3. Бондаренко В.Л., Вигуржинская С.Ю., Дьяченко О.В. и др. Техно-экономический анализ среднетоннажных перевозок редких газов. // Холодильная техника і технологія, 2006, №4 (102), с.18—22.
4. Бондаренко В.Л., Вигуржинская С.Ю., Лосяков Н.П. и др. Криогенные технологии производства редких газов. Резервы и задачи сырьевого комплекса. // Холодильная техника і технологія, 2009, №1 (117), С.47—52.
5. Бондаренко В.Л., Вигуржинская С.Ю., Дьяченко О.В. и др. Снижение затрат жидкого азота при криогенном обеспечении технологий извлечения редких газов // Технические газы — 2013. — №1. — С. 21—29.

ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, ФОРМУЮЧИХ ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ

У нинішній складній політичній і економічній ситуації більшість керівників підприємств системи продовольчої безпеки країни усвідомлюють, що успіху в роботі можна добитися тільки управляючи командою позитивно мотивованих співробітників.

Теорій мотивації зараз існує немало, втім, як і реально працюючих систем мотивації. Багато фахівців, наприклад, системи мотивації, що діють, ділять на матеріальні (прямі і непрямі) і нематеріальні. Система прямої матеріальної мотивації персоналу складається з базового окладу і преміальних. Базовий оклад — це постійна частина заробітної платні працівника. Преміальні — це змінна частина заробітної плати співробітника, яка може бути переглянута. Ефективна система оплати праці (система компенсацій) грає значну роль в управлінні персоналом, а саме в залученні, мотивації і збереженні в компанії співробітників відповідної кваліфікації, стимулює працівників до підвищення продуктивності праці, що веде до підвищення ефективності використання людських ресурсів і зниження витрат на пошук, підбір і адаптацію знов прийнятого персоналу компанії. Ефективна система оплати праці — це частина системи управління компанією, тому вона має бути чітко формалізована і регламентована внутрішньофірмовими документами — положенням (методикою) про систему оплати праці, преміальним положенням, штатним розкладом.

У міру зростання компанії і проходження нею різних циклів розвитку (старт, зростання, зрілість, спад), роль системи оплати праці, як частини системи управління компанією, зростає. Формувати ефективну систему оплати, відповідно до стратегії діяльності фірми, необхідно на найраніших стадіях розвитку компанії.

Система непрямой матеріальної мотивації — це так званий компенсаційний пакет (соцпакет), що надається працівникові.

Компенсаційний пакет — це бенефіти, що надаються співробітникам компанії залежно від рівня його посади, професіоналізму, авторитету і тому подібне

Обов'язкові бенефіти (регламентуються трудовим законодавством):

- оплата лікарняних листів;
- оплата щорічних відпусток;
- обов'язкове медичне страхування;
- відрахування на обов'язкове пенсійне страхування.

Добровільні бенефіти (не регламентуються державою і використовуються працедавцями на добровільній основі):

- добровільне медичне страхування (працівникові компанії надається поліс добровільного медичного страхування на певну суму, котру він може використовувати на різні медичні послуги);

- медичне обслуговування працівників, що вийшли на пенсію, як своїх штатних працівників (надання ним полісу добровільного медичного страхування, надання послуг власного медпункту і тому подібне);

- пенсійні накопичувальні механізми (компанія здійснює виплату додаткових пенсій працівникові, що пропрацював певну кількість років в даній організації);

- оплата часу хвороби (деякі компанії надають працівникам можливість бути відсутнім до тижня в рік унаслідок хвороби, без предоставлення ним лікарняного листа працедавцеві);

- страхування життя працівників і/або членів їх сімей (компанія здійснює страхування життя працівників і членів їх сімей на певну суму, безкоштовно для працівника);

- оплата додаткових вихідних (особистих, дитячих) днів (компанії надають один оплачуваний день у місяць — так званий особистий або дитячий день);

- оплата додаткових днів відпустки співробітникам компанії;

- оплата навчання, додаткової освіти співробітників (як повна оплата навчання працедавцем, так і часткова, в межах певної суми, або безпроцентне кредитування працівника на освітні цілі);

- для акціонерних суспільств — можливість придбання акцій акціонерами компанії;

- оплата витрат на оздоровлення співробітників (оплата путівок);

— видача позик і кредитів на покупку житла, автомобіля і тому подібне

Система бенефітів не обмежується вищезгаданим переліком компенсацій, а адаптується як для кожної конкретної компанії, так і для конкретного працівника.

Система нематеріальної мотивації — це сукупність зовнішніх стимулів немонетарного характеру, які використовуються в компанії для заохочення ефективної праці співробітників.

Традиційні методи нематеріального стимулювання:

— забезпечення кар'єрного зростання співробітників (рух по кар'єрних сходах «вгору», з підвищенням займаного статусу) ;

— гнучкий графік робочого часу;

— пріоритет при плануванні відпустки співробітників компанії;

— регулярна «горизонтальна» ротація кадрів;

— згадка імені співробітника в реалізованому ним проекті / послугі / продукті;

— надання місця для парковки автомобілю;

— усна і / або письмова подяка за ефективну роботу / реалізований проект;

— проведення професійних конкурсів серед співробітників, з нагородженням дипломами;

— випуск внутрішньофірмової газети з описом результатів роботи і розміщенням в ній фотографій кращих співробітників і інформаційних нотаток про них;

— розміщення рекомендаційних листів клієнтів на спеціальному інформаційному стенді компанії, де всі співробітники мають можливість їх бачити;

— видання буклетів про компанію з розміщенням фотографій кращих співробітників компанії;

— нагородження співробітників, що звільняються, дипломами «за внесок в розвиток фірми», підтримка дружніх стосунків після переходу співробітників на іншу роботу;

Проте важливо не тільки правильно вибрати таку систему, але і оперативно почати її використання відносно кожного співробітника. Строго кажучи, мотивувати його потрібно буквально з перших днів роботи.

Для цього, приймаючи цього співробітника на роботу, необхідно в процесі укладення трудового договору або співбесіди або

привертаючи його до заповнення відповідної анкети, отримати його відповіді на наступні питання про бажані:

- мінімальний розмір окладу, що призначається, і щомісячну премії;

- негрошові форми і розміри матеріальної мотивації (оплата медичної страховки, позики за пільговою програмою і знижки на придбання продукції компанії і др);

Крім того потрібно обов'язково з'ясувати думку нового співробітника про його принципове відношення до вживаних в компанії форм нематеріальної мотивації (усні заохочення і поздоровлення керівництва, надання можливостей для кар'єрного зростання і ін.). Зібрана інформація безумовно допоможе керівникові вже на початковому етапі роботи фахівця підібрати для нього оптимальний набір методів мотивації, що враховує індивідуальні особливості його особи. Наприклад, з'ясовується, новий співробітник сприймає тільки матеріальні (в основному грошові) стимули, а грамоти за трудові досягнення, отримані від керівництва і не підкріплені грошовими виплатами його в даний час особливо не стимулюють. З'ясувавши мінімальні грошові суми, що створюють реальну мотивацію у працівника, пов'язавши їх з конкретними трудовими показниками, зваживши доцільність їх виплат з погляду значущості даного фахівця, керівник отримує реальні, в даному випадку економічні важелі дії на нього.

Зовсім інша ситуація виникає у разі явної орієнтації іншого нового співробітника на кар'єрне зростання, виявленої на самому початку його трудової діяльності. Тут, разом з чисто економічними важелями управління дуже хорошу стимулюючу дію надають наприклад, такі заходи як грамоти від керівництва, напрям фахівця на престижні навчаючі курси, що відкривають перспективу подальшого кар'єрного зростання і так далі Також вельми вірогідним є для певних співробітників включення в перелік чинників, що мотивують працівника, таких соціально орієнтованих заходів як можливість узяття на себе компанією більшої частини витрат санаторно-курортне оздоровлення працівника.

В цілому ж, оперативне отримання і використання необхідної для створення системи мотивації персоналу інформації може помітно підвищити її ефективність.

Література

1. Веснин В. Р. Управление персоналом: теория и практика : учебник /. — М. : Проспект, 2007 . — 688 с.
2. Верхоглазенко В. Система мотивации персонала // Консультант директора. — 2009. — №4. — С. 23—34
3. Комаров Е. И. Стимулирование и мотивация в современном управлении персоналом // Управление персоналом.— 2002.— № 1. — С. 38—41.

Кулаковська Т.А.,

*к.е.н., докторант кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Останнього часу поживавлено обговорюються питання доцільності державної підтримки розвитку аграрного сектору України. Постають питання доречності та своєчасності державних заходів, обґрунтованості обсягів фінансування розвитку аграрного сектору, цільового використання державних коштів.

Проведений аналіз заходів державної підтримки аграрного сектору України показав, що основну увагу приділено таким напрямам: фінансово-кредитній підтримці, податковому стимулюванню, ціновому регулюванню.

Податкове стимулювання у більшості сконцентроване на застосуванні спеціальних режимів сплати земельного податку, податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств [1].

Фінансово-кредитна підтримка аграрного сектору України здійснюється у таких напрямках: тваринництво, рослинництво та інфраструктура аграрного ринку. Підтримка розвитку тваринництва здійснюється через механізми дотацій за утримання молодняка великої рогатої худоби; часткового відшкодування вартості закуплених племінних телиць, нетелей та корів молочного, м'ясного та комбінованого напрямку; часткового відшкодування фізичним особам витрат на закупівлю установки індивідуального доїння; дотацій за продану на переробні підприємства худобу; виділення фінансових ресурсів на підтримку виробництва екологічно чистого молока для виготовлення продуктів дитячого харчування; часткового відшкодування вартості будівництва та

реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, підприємств із виробництва комбікормів тощо [2, 3, 4]. Фінансово-кредитна підтримка розвитку рослинництва України здійснюється за такими напрямками: компенсація за пересів озимих зернових; забезпечення насінням сільгосптоваровиробників, які не виробляли власного насіння чи постраждалих унаслідок несприятливих погодних умов; часткове відшкодування вартості будівництва нових тепличних комплексів; виділення фінансових ресурсів на боротьбу із шкідниками та хворобами сільськогосподарських культур; виділення фінансових ресурсів на часткову компенсацію вартості використаної електроенергії для поливу сільськогосподарських культур на зрошуваних землях; часткова компенсація вартості виконаних робіт у первинному насінництві тощо [2, 3, 4]. Інші форми фінансово-кредитної підтримки розвитку аграрного сектору спрямовані на розвиток інфраструктури аграрного ринку, стабілізацію ринку сільськогосподарської продукції, забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках.

З метою покращення матеріально-технічної бази сільгоспвиробників державою передбачені підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, які отримують здешевлену на 90% сільськогосподарську техніку вітчизняного виробництва; фінансова підтримка через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів; надання кредитів фермерським господарствам; державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників шляхом здешевлення страхових платежів (премій) тощо [2, 3, 4].

У 2004 р. Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» [5] було введено цінове регулювання ринку найважливіших видів сільгосппродукції через введення мінімальних закупівельних цін (на зернові, насіння соняшнику). Пізніше у Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції» [6] було розширено перелік видів сільськогосподарської продукції, які є об'єктами державного цінового регулювання (пшениця тверда; пшениця м'яка; зерноsumіші пшениці та жита; кукурудза; ячмінь; жито озиме; жито ярове; горох; гречка; просо тощо). На кожний з цих видів сільськогосподарської продукції

встановлюються мінімальні або максимальні інтервенційні ціни. Для об'єктів державного цінового регулювання встановлена гранична торговельна надбавка (націнка).

Для здійснення ефективної цінової політики в 2005 р. був створений Аграрний фонд. З метою забезпечення продовольчої безпеки Аграрний фонд повинен формувати державний інтервенційний фонд, який стосовно кожного об'єкта державного цінового регулювання не може бути меншим ніж 20 відсотків обсягів їх річного внутрішнього споживання за попередній маркетинговий період. Всі ці заходи цінового регулювання спрямовані на забезпечення стабільності на ринку сільськогосподарської продукції та продовольчої безпеки України.

Незважаючи на значний спектр напрямів та форм державної підтримки розвитку аграрного сектору економіки України, їх реалізація досить складна і малоефективна.

Проблемними залишаються питання використання коштів Аграрним фондом при здійсненні цінового регулювання на аграрному ринку. Відомі випадки закупівлі зернової продукції до державного інтервенційного фонду через підприємства-посередники, які не є сільськогосподарськими товаровиробниками, тоді як сільськогосподарські товаровиробники практично не залучалися до цього процесу. Очевидним залишається факт, що держава не сприяє виробництву кінцевих продуктів в Україні, а орієнтована більшою мірою на експорт зернових культур.

Негативно впливає на розвиток аграрного сектору зниження обсягів фінансування заходів прямої підтримки аграрного сектору, припинення дії державних цільових програм і низький рівень використання державою непрямих заходів. Так, з червень 2011 р. втратили чинність Державна цільова економічна програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 р. і Державна цільова програма створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, які діяли з 2009 р. Не сприяє ефективному розвитку аграрного сектору і політична нестабільність, яка тягне перегляд чи припинення діючих програм розвитку і розробку нових.

Проблемними залишаються питання надання коштів державної підтримки. Фактично її отримують не більше 10% тих, хто працює в аграрному секторі. Фінансування проектів здійснюється несвоєчасно. Це відбувається в результаті відсутності

чіткого механізму розподілу коштів відповідними міністерствами. З отриманням фінансової підтримки різко збільшується кількість перевірок з боку представників прокуратури, податкової інспекції та інших органів, що в подальшому відохоуче отримування будь-яку допомогу від держави.

Головним завданням держави, перш за все, є створення сприятливих умов для розвитку економіки країни, і зокрема тих галузей, які є локомотивами економіки. А для цього необхідно забезпечити свободу підприємництва, конкурентне середовище, прозорість дій у прийнятті державних рішень. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва в Україні повинна бути спрямована на забезпечення отримання прибутковості виробництва на рівні, що забезпечує розширене відтворення, створення сприятливих соціальних умов життя сільських жителів і поліпшення добробуту їх сімей, задоволення потреб населення України в якісних і доступних продуктах харчування.

Література

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012. — № 30.
2. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2006. — № 1.
3. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова КМУ № 1158 від 19 вересня 2007 р. (із змінами і доповненнями, внесеними постановою КМУ № 1390 від 28 грудня 2011 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=2976>
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах світової фінансової кризи: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2010. — № 9.
5. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2004. — № 49.
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2009. — № 43. — ст. 638.

Мармуль Л.О.,

*д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії
та фінансово-економічної безпеки*

Григор'єв Є.О.,

*старший викладач кафедри економічної теорії
та фінансово-економічної безпеки*

Павленко А.М.,

*старший викладач кафедри економічної теорії
та фінансово-економічної безпеки
Одеська національна академія харчових технологій, м.Одеса.*

УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕЦІАЛОМ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ХАРЧОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Дослідження сучасних концепцій стратегічного менеджменту дозволило сформулювати концепцію стратегічного управління як науково обґрунтованого проекту харчового підприємства, що забезпечує економічну стійкість підприємства і адаптивний стратегічний вибір його розвитку за рахунок ефективної комбінації ресурсного потенціалу. Це досягається шляхом розширення об'єктів стратегічного управління за рахунок введення до їх переліку ресурсного потенціалу, що дозволяє забезпечити приведення його відповідності до внутрішніх можливостей і підтримку балансу із зовнішнім середовищем.

На нашу думку, концептуальна схема стратегічного управління ресурсним потенціалом підвищення конкурентоспроможності харчового підприємства передбачає комплекс елементів, у результаті реалізації яких досягається ефективність розвитку. За аналізом середовища функціонування формується ланцюг «місія → цілі (стратегічні, тактичні, оперативні) → рівні управління → структура управління → якість управління → методи управління → оцінка ресурсного потенціалу → прогнозування ресурсного потенціалу → вибір стратегії та її реалізація». Дотримання такої послідовності дій дозволить підприємству через розвиток зберегти і зміцнити позиції на ринку.

Як відомо, процес управління ресурсним потенціалом харчового підприємства складається з окремих управлінських

циклів, кожен з яких можна поділити на низку самостійних операцій. Визначення їх переліку пов'язане з тим, що основою методологічного підходу до проблеми управління ресурсним потенціалом харчового підприємства є ідея достатності ресурсів для його життєзабезпечення і розвитку, погодженості (балансу) різних видів ресурсів. Звідси основними принципами, які використовуються для розгляду проблем управління ресурсами, є: достатність ресурсів, оптимізація їхньої структури, перспектива та комплексність використання, системність у процесі стратегічного управління ресурсним потенціалом.

Тож, для реалізації завдань щодо стратегічного управління ресурсами підвищення конкурентоспроможності харчового підприємства слід мати організаційно-економічний механізм, який базується на принципах системності та комплексності. Вважаємо, що доцільно розглядати систему управління як сукупність елементів (структура, функції, ресурси, що забезпечують діяльність організації, потоки інформації, технології), механізм управління як її складову та інструмент забезпечення ефективності використання і нарощування ресурсного потенціалу.

Принцип комплексності підтверджує взаємообумовленість і взаємоузгодженість розвитку системи управління ресурсним потенціалом за взаємозв'язком усіх елементів механізму управління ресурсним потенціалом харчового підприємства.

Огляд дефініцій щодо механізму управління дозволив визначитися, що усі сфери управління елементами потенціалу можна віднести або до організаційної, або до економічної складової і дати йому характеристику як організаційно-економічного механізму управління потенціалом конкурентоспроможності харчового підприємства. Саме такий підхід обґрунтовує чітку структуризацію та виділення функціональних елементів, необхідних для реалізації управлінських рішень, спрямованих на досягнення конкретних цілей об'єкта управління шляхом впливу на середовище функціонування з використанням ресурсного потенціалу.

Виходячи з того, що ресурсний потенціал конкурентоспроможності характеризується не тільки кількісно-якісними показниками на момент дослідження, а й співвідношенням його величини та складу потребам харчового підприємства і цільового

ринку його діяльності, доцільно застосувати ромб потенціалу, де на кінцях діагоналей відображаються види ресурсів.

Грунтуючись на ресурсній концепції, яка є статичною і визначається можливостями харчового підприємства створювати достатній ресурсний потенціал, та концепції динамічних здатностей, основою якої є результативність роботи досвідчених менеджерів, у роботі виокремлено як складові виробничий (ВП), фінансовий (ФП), трудовий (ТП) та інформаційний (ІП) потенціали. На наш погляд, саме вони дозволяють забезпечити необхідний ресурсний потенціал для реалізації стратегії, виходячи з комплексного аналізу ринкової ситуації, який стає основою для визначення стратегічного набору рішень щодо подальшого розвитку. Важливим є не стільки послідовність їх формування та використання, стільки оптимальна комбінація, координація і міжвидові зв'язки, що дозволяє підвищити ефективність діяльності харчового підприємства і забезпечити високу конкурентоспроможність порівняно з конкурентами в сегментах ринку.

Організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом конкурентоспроможності харчового підприємства слід розглядати як найбільш активний елемент системи управління, основним призначенням якого є постійна ідентифікація ситуації в конкурентному середовищі та забезпечення швидкості реакції на його зміни.

У цьому зв'язку організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом конкурентоспроможності харчових підприємств розглядається як багатофункціональна і багатокомпонентна система, що складається з комплексу взаємопов'язаних структурних компонентів, які забезпечують ефективність управління. Серед них як найбільш впливовий компонент на результати діяльності виділено оцінку ресурсного потенціалу.

Структура організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом харчового підприємства за нашим підходом є комплексом компонентів, а саме: суб'єкти та об'єкти управління; послідовність етапів впровадження та використання стратегічного управління ресурсним потенціалом харчового підприємства у цілому; завдання стратегічного управління ресурсним потенціалом; оцінка ресурсного потенціалу: послідовність, результати та наслідки; розробка заходів забезпечення

розвитку ресурсного потенціалу; аналіз меж інтегрального показника ресурсного потенціалу; коригувальні дії у разі часткової відповідності ресурсного потенціалу вимогам харчового підприємства; розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності використання.

Суб'єктами управління ресурсним потенціалом конкурентоспроможності є менеджмент конкретного підприємства (власник). Саме топ-менеджмент розробляє місію і визначає цілі підприємства. Для досягнення цілей розвитку харчових підприємств ресурсний потенціал повинен являти собою не просто механічний набір окремих видів ресурсів, а систему взаємопов'язаних оптимальних кількісних і якісних ресурсних пропорцій, тому для формування такого ресурсного потенціалу необхідно ефективно управляти процесом його створення, наращування, розвитку та використання, що досягається шляхом стратегічної відповідності ресурсного потенціалу вимогам розвитку харчового підприємства за аналізом внутрішніх можливостей та моніторингом зовнішнього середовища.

Одним із найважливіших елементів організаційно-економічного механізму є процес оцінки ресурсного потенціалу харчового підприємства, бо саме оцінка дозволяє досягати цілей та вирішувати поставлені завдання. При цьому необхідно відзначити, що коли потенціал бізнесу розглядається як сукупність наявних ресурсів, його оцінка зумовлює необхідність встановлення якісних і кількісних характеристик окремих видів ресурсів, а також розробку параметрів, що описують ресурсний потенціал у цілому.

Аналізуючи потенціал як здатність ресурсів давати певні результати і забезпечувати функціонування харчового підприємства, слід погодитися з думкою, що використання результатуючих характеристик дозволяє забезпечувати ефективність його розвитку. Саме тому організаційні процедури є інструментарієм розвитку ресурсного потенціалу, забезпечуючи: комбінацію складових, формування оптимальної структури, ресурсозбереження, обґрунтування джерел формування ресурсного потенціалу та ефективність його використання.

Негвешук-Когут Т.С.,

к.е.н., доцент

Київський національний торговельно-економічний інститут

Павленко А.М.,

старший викладач кафедри економічної теорії

та фінансово-економічної безпеки

Одеська національна академія харчових технологій

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ О'ЄДНАНЬ ТА КЛАСТЕРІВ

Дослідження сучасних концепцій стратегічного менеджменту дозволило сформулювати концепцію стратегічного управління як науково обґрунтованого проекту харчового підприємства, що забезпечує економічну стійкість підприємства і адаптивний стратегічний вибір його розвитку за рахунок ефективної комбінації ресурсного потенціалу.

Це досягається шляхом розширення об'єктів стратегічного управління за рахунок введення до їх переліку ресурсного потенціалу, що дозволяє забезпечити приведення його відповідності до внутрішніх можливостей і підтримку балансу із зовнішнім середовищем.

Висхідною позицією розробки стратегії розвитку туристичних підприємств в Чернівецькій області є таке бачення регіону: Чернівецька область — це територія розвиненого в'їзного внутрішнього та іноземного багатопрофільного туризму, що пропонує диверсифікований конкурентоспроможний на національному та міжнародному ринках туристичний продукт, здатний максимально задовольнити туристичні потреби мешканців області та її гостей за умови забезпечення на цій основі комплексного розвитку регіону зі збереженням екологічної рівноваги та історико-культурної спадщини, конкурентоспроможності економічної діяльності області.

Пріоритет у розвитку туристичних підприємств в Чернівецькій області слід надавати в'їзному туризму, тобто приймати туристів з інших регіонів України та із закордону, забезпечувати їхнє обслуговування на місці. Розвиток такого напряму туристичних підприємств забезпечує грошові, зокрема валютні надходження до області, на відміну від виїзного туризму,

який «вивозить» кошти з краю. Крім того, цей напрям туризму створює багато робочих місць як у туристичних підприємствах, так і через ефект мультиплікатора в інших підприємствах місцевої економіки. Це також сприяє працевлаштуванню значної кількості місцевого населення.

Туристичні підприємства у Чернівецькій області повинні бути багатопрофільними та максимально використовувати природне та етнокультурне розмаїття краю. Розвиток різних видів туристичної діяльності дозволить зменшити негативний вплив сезонності, для чого в межах однієї території слід розвивати як літні, так і зимові види рекреації. Це забезпечить зайнятість населення в туристичних підприємствах протягом усього року. Серед різних видів туризму слід розвивати ті, які передбачають мінімальне втручання у навколишнє середовище, зорієнтовані на пізнання природи та історико-культурної спадщини краю, сприяють збереженню місцевого колориту, культурно-етнічних традицій багатонаціонального населення Чернівецької області.

Механізм співпраці кластеру з органами державної влади та структурними підрозділами.

Стратегічне управління розвитком туристичних підприємств у Чернівецькій області передбачає здійснення комплексу заходів щодо удосконалення системи їх організації економічних взаємовідносин, зміцнення матеріально-технічної бази, створення умов для реалізації інвестиційних проєктів, нарощування обсягів надання туристичних послуг за рахунок розширення внутрішнього та іноземного багатопрофільного туризму. Велике значення має зростання якості обслуговування туристів, підвищення ефективності використання природних туристичних ресурсів та об'єктів історико-культурної спадщини, поліпшення транспортного обслуговування тощо. При цьому стратегічними цілями визначені наступними:

1. Розвиток маркетингу туристичних підприємств. Створити позитивний туристичний імідж Чернівецької області, підвищити рівень обізнаності споживачів про її туристичні можливості та рівень вмотивованості до її відвідування. Поліпшити пропозиції підприємств туристичного бізнесу Чернівецької області на споживчому ринку через розробку конкурентоспроможних диверсифікованих турпродуктів, підвищення комплексності обслуговування туристів.

2. Розвинута туристична інфраструктура. Ця стратегічна ціль повинна сприяти модернізації та розвитку підприємств туристичної індустрії Чернівецької області через реконструкцію старих і відкриття нових туристичних підприємств, поліпшення якості їхніх послуг. Транспортно наблизити Чернівецьку область до основних туристичних ринків збуту, а також поліпшити транспортну доступність головних туристичних DESTИНАЦІЙ краю, дозволить розвиток мережі автошляхів, відновлення діяльності місцевого аеропорту, збільшення кількості автобусних маршрутів, модернізація залізничного транспорту.

3. Сприятливе середовище розвитку туризму. Запровадити ефективну державну регуляторну політику в туристичній сфері Чернівецької області, вжити заходів щодо залучення інвестицій та створення сприятливого бізнес-клімату. Організувати наукову підтримку та супровід розвитку туристичних підприємств в Чернівецькій області, забезпечити підготовку висококваліфікованих кадрів для туристичної галузі краю.

План дій щодо реалізації стратегії розвитку туристичних підприємств на Буковині включає наступні управлінські заходи: Необхідно створити позитивний туристичний імідж підприємств області, підвищити рівень обізнаності споживачів про її туристичні можливості та рівень вмотивованості до її відвідування. На основі регіонального аналізу розвитку туристичних підприємств в Чернівецькій області розробити туристичний імідж як окремих регіонів, так і краю в цілому, а також здійснити їхній брендінг. Відповідно до наявних туристично-рекреаційних ресурсів і матеріально-технічної бази, здатних забезпечити високі конкурентні позиції на туристичному ринку, на перспективу доцільно визначити туристичний імідж Чернівецької області в цілому кожного туристичного регіону зокрема, його складники та чинники формування.

Відповідно до імідж-особливостей туристичних підприємств Чернівецької області доцільно розробити окремі туристичні бренди, як от «Чернівці», «Хотинська фортеця», «Дністровський каньйон», «Буковинські Карпати». Зокрема, для кожного з них визначити маркетингові позиції, виявити репрезентативні об'єкти та символи, які б уособлювали туристичний імідж та допомагали б правильно його позиціонувати — так звані «візитівки». Відповідно до цього розробити такі основні елементи

бренду, як емблема, логотип, слоган. Важливо отримати та проаналізувати думку зацікавлених сторін та мешканців області щодо сформованого туристичного бренду.

Синтезувати бренди окремих туристичних підприємств у єдиний бренд «Буковина» та розробити цілісну концепцію просування Чернівецької області як дестинації в'їзного внутрішнього та іноземного багатопрофільного пізнавального, рекреаційного та спортивно-оздоровчого туризму, що пропонує на національному та міжнародному ринках туристичний продукт, здатний максимально задовольнити потреби споживачів. На основі аналізу ринку туристичних послуг підприємств Чернівецької області розробити систему маркетингових комунікацій, що охоплювала б основні цільові сегменти.

З метою підвищення ефективності туристичної діяльності важливо створити суб'єкти маркетингових комунікацій Чернівецької області, якими мають стати туристичні інформаційні центри (ТІЦ). Вони повинні знаходитися в обласному центрі й основних туристичних регіонах, принаймні у Буковинських Карпатах і Подністров'ї. Для цього зону відповідальності існуючого ТІЦ у Чернівцях необхідно розширити до території всієї області, а його роботу організувати за формулою Чернівці + Буковина. Відкрити принаймні ще два туристичних інформаційних центри у Вижниці та Хотині, які б працювали скоординовано з Чернівецьким ТІЦ.

Пропонується забезпечити фінансування туристичних інформаційних центрів із місцевих і обласного бюджетів і покласти на них коло таких обов'язків: ідентифікація та оцінка цільової аудиторії; розробка звернення, адресованого цільовій аудиторії; добирання засобів розповсюдження звернення та робота з ними; налагодження каналів зворотного зв'язку; аналіз інформації, одержаної каналами зворотного зв'язку та відповідне корегування комунікаційного процесу та ін.

Туристичним інформаційним центрам обґрунтовується необхідність виявити цільові ринки та проводити регулярні дослідження цільової аудиторії, що передбачають визначення фактичної та потенційної кількості відвідувачів Чернівецької області в розрізі туристичних регіонів. Кількісна оцінка має доповнюється дослідженням сегментації туристів

за такими характеристиками: країна чи регіон походження, віковий склад, мета відвідування, тривалість перебування та ін.

Для обраних цільових ринків Туристичним інформаційним центрам потрібно розробити комунікаційні канали, кожен з котрих охоплюватиме свою цільову аудиторію: а) фактичних туристів і одноденних відвідувачів, що перебувають у межах Чернівецької області; б) потенційних туристів і одноденних відвідувачів, які перебувають за межами Чернівецької області в межах України; в) потенційних туристів, які перебувають за межами України (іноземних туристів).

Ощепков О.П.,

к.е.н., доцент кафедри обліку та аудиту

Магденко С.О.,

*асистент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ АПК ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Питання продовольчої безпеки на сучасному етапі розвитку суспільства приймає все більш актуальний характер. Це визвано рядом проблем як глобального характеру, так і внутрішніми проблемами економічного, соціального і екологічного і політичного характеру. Тому рішення цієї проблеми потребує як на рівні світового масштабу, так і у кожній країні окремо, враховуючи загальні тенденції розвитку і специфічні прояви їх в окремих країнах.

Для визначення заходів подолання продовольчої безпеки треба розглянути її сутність, причини і форми прояви в кожній країні, тому що для різних регіонів форми прояви можуть бути різні в залежності від рівня загального розвитку країн. Більшість авторів розглядають продовольчу безпеку на трьох рівнях: фізіологічний голод, недоїдання, нераціональне харчування. Причинами такого стану можуть бути: світові катаклізми, воєнні дії, особливі кліматичні умови, які роблять неможливим забезпечити все населення продуктами харчування.

Для другого рівня причини продовольчої безпеки може бути недостатня кількість вироблених окремих якісних продуктів харчування на душу споживання; недоступність якісних продуктів харчування в зв'язку з низьким рівнем грошових доходів населення і високим рівнем цін на якісні продукти харчування, особливо це проблеми пенсіонерів, які в Україні складають третю частину населення; екологічне забруднення і генномодифікація ряду продуктів харчування (наприклад, рис, кукурудза, соя та інші).

Для третього рівня продовольчої безпеки характерним являється низька культура споживання, національні традиції та екологічні забруднення навколишнього середовища (вода, повітря, земля).

Таким чином, визначають для кожного регіону, для кожної групи населення загрози продовольчої безпеки, які існують на даний час та які можливі в майбутньому (чисельність населення і його склад, кількість земельної площі для виробництва продуктів харчування, прогнозні питання соціально-економічного розвитку сіла).

Наступним кроком аналізу продовольчої безпеки є визначення факторів, які привели до цієї проблеми: для України характерна не достатньо ефективна аграрна політика, яка полягає в некомплексності підході до розвитку всього агропродовольчого комплексу, в сіх його складових, починаючи з підприємств, які забезпечують розвиток сільського господарства, безпосереднє сільське господарство всі його складові, особливо тваринництво, також галузі переробки сільськогосподарської продукції, порядок її зберігання і транспортування до споживача. Одночасно повинні були рішатись проблеми сільського населення, його соціально-побутові умови.

Такий стан розвитку АПК привів до значного морального і фізичного зносу основних засобів, недостатньої кількості власних оборотних коштів, скорочення кількості кваліфікованих працівників, недостатності енергетичною забезпеченістю.

В результаті некомплексного підходу до розвитку АПК, перманентні економічні і політичні кризи в суспільстві України привели до наявності всіх трьох рівнів продовольчої безпеки.

На підставі визначених причин і факторів загрози продовольчої безпеки для країни, необхідно розробити заходи,

за допомогою яких ця проблема може бути вирішена. При цьому, питання, які пропонуються вирішити на законодавчому рівні, необхідно довести до виконавчих органів, які б впроваджували і контролювали виконання чинного законодавства. Дійсно, в Законі України «Про продовольчу безпеку України» запропоновано ряд заходів реалізації, які спрямовані на розвиток АПК: в першу чергу визначені індикатори і критерії продовольчої безпеки на підставі яких розроблені напрямки державної політики у сфері формування продовольчої безпеки [1].

Все, що пропонується, є позитивне, але механізми впровадження цього закону практично не задіяні. Програм багато розроблено, але ефекту від них дії що нема. Причина, на нашу думку, полягає в тому, що недостатньо враховуються причини і фактори, які привели до продовольчої проблеми в країні, починаючи з її незалежності.

Тому, потрібно сформувати новий організаційно-економічний механізм, який би дійсно об'єднав все рівні господарювання щодо реалізації забезпечення продовольчої безпеки країни. Нами пропонується схема функціонування і розвитку агропродовольчого комплексу як у цілому, так і кожного його структурного підрозділу.

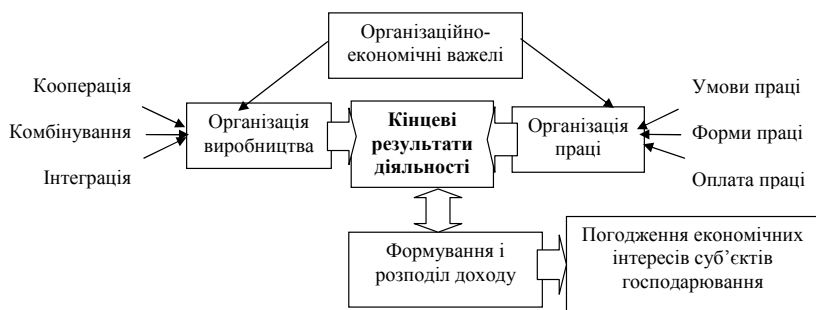

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм функціонування підприємств агропродовольчого комплексу

При цьому, треба розглядати продовольчу безпеку одночасно з іншими факторами національної безпеки, враховуючі їх взаємозв'язок. Починати треба зі структурної перебудови організації виробництва і реалізації продуктів харчування,

починаючи з сільського господарства. Необхідно впроваджувати колективні форми організації виробництва і праці, які будуть спрямовані на кінцеві результати діяльності, задоволення потреб споживачів якісною і різноманітною продукцією. Форми організації можуть бути різними, але обов'язково спрямовані на кінцевий результат. На сучасному етапі неможливо за рахунок малих фермерських і домашніх господарств забезпечити продовольчу безпеку країни. Всі форми мають право на життя, але основними виробниками повинні бути великі і середні суб'єкти господарювання, такі як агрокомбінати, агрохолдинги, які мають додатковий ефект «масштабу виробництва».

В першу чергу, це фінансові можливості і техніко-технологічне забезпечення на інноваційній основі. По-друге, це впровадження наукової організації виробництва і праці, в тому числі, і в землеробстві, підтримка сівоzmіни, що не можливо на малих фірмах.

Для малих фермерських господарств, домогосподарств необхідно об'єднуватися в різного роду кооперативи, від спільного виробництва до його обслуговування і реалізації продукції. Агрокомбінати включають до себе не тільки виробництво сільськогосподарської продукції, але й її переробку, зберігання і реалізацію, а також мають власні фінансові центри. Агрохолдинги і кластери — вже диверсифіковані структури, які мають власну фінансову структуру, об'єднують різні галузі економіки для реалізації власних інтересів.

Організаційно-економічний механізм АПК і його окремого підприємства представляє собою сукупність форм і методів організації виробництва і праці на новій техніко-технологічній базі, яка змінює умови і характер праці, робить його привабливішим для села та спрямованих на кінцеві результати діяльності, задоволення населення якісними продуктами харчування і на цій основі отримувати довгостроковий прибуток, розподіл якого забезпечить інтереси робітника, господарства і держави.

Місце і роль держави в цьому процесі, це створення стабільних, прозорих і понятих правил ринкових відносин, створення преференцій і доступу до пільгових кредитів, а також державного замовлення на закупівлю сільськогосподарської продукції для створення резервного і страхового запасу. Держава повинна впроваджувати індикативне планування деяких видів продукції,

координувати макроекономічну діяльність агропродовольчого комплексу на всіх його рівнях з метою самозабезпечення від робітника до держави.

Література

1. Закон України «Про продовольчу безпеку України» від 22 грудня 2011 року № 4227–VI// режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4227-6>

Притула Х. М.,

*к.е.н., старший науковий співробітник
відділу розвитку територіальних громад і транскордонного
співробітництва
Інститут регіональних досліджень НАН України*

НОВІ МОЖЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВольчої СФЕРИ ТА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

На сучасному етапі інституційних та структурних перетворень в Україні важливою складовою формування національної інноваційної системи є забезпечення розвитку агропродовольчої сфери та сільських територій, спрямованого на активізацію інноваційних процесів, впровадження ресурсоощадних (зелених) технологій, збереження біорізноманіття, диверсифікацію сільської економіки тощо.

Численні наукові дослідження підтверджують важливість введення інновацій для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва і управління територіями: вони забезпечують активізацію і реалізацію інноваційно-інвестиційної діяльності [1]. Передумовами їх введення слугують оцінка ресурсного потенціалу конкретної території і визначення специфічних ризиків і потенціалу території, а також першочергових задач, які необхідно вирішити для її гармонічного розвитку.

16 вересня 2014 року Верховна рада України ратифікувала Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Закон набирає чинності 27 вересня 2014 року. Ратифікований документ покликаний забезпечити якісно новий, поглиблений формат відносин між Україною та ЄС. Угода не лише закладе якісно нову правову основу для подальших взаємин між Україною та ЄС,

але й слугуватиме стратегічним орієнтиром для проведення системних соціально-економічних реформ в Україні, широкомасштабної адаптації законодавства України до норм і правил ЄС [2].

Окрема глава 17 розділу V “Економічне і галузеве співробітництво” даної Угоди присвячена питанням розвитку сільського господарства та сільських територій [3]. Зокрема, у ній зазначається, що Сторони Угоди співпрацюють з метою сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, в тому числі, шляхом поступового зближення політик та законодавства. Співробітництво між Сторонами у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій охоплює, *inter alia*, такі сфери:

- a) сприяння взаємному розумінню політик у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;

- b) посилення адміністративних спроможностей на центральному та місцевому рівнях щодо планування, оцінки та реалізації політики;

- c) заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій, *inter alia* шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах;

- d) обмін знаннями та найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій з метою сприяння економічному добробуту сільських громад;

- e) покращення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі та ефективності і прозорості ринків, а також умов для інвестування;

- f) поширення знань шляхом проведення навчальних та інформаційних заходів;

- g) сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників;

- h) посилення гармонізації з питань, які обговорюються в рамках міжнародних організацій;

- i) обмін найкращими практиками щодо механізмів підтримки політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;

ж) заохочення політики якості сільськогосподарської продукції у сферах стандартів продукції, вимог щодо виробництва та схем якості.

Додатковим чинником та каталізатором інноваційного розвитку агропромислової сфери та сільських територій після підписання Угоди про асоціацію з ЄС стала можливість участі України у новій рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020», яка триватиме протягом 2014-2020 років з загальним бюджетом приблизно 70 млрд. євро.

Горизонт 2020 є фінансовим інструментом реалізації флагманської ініціативи Інноваційного союзу, Європа 2020 з метою зміцнення конкурентоспроможності Європи у глобальному вимірі, її економічного зростання та створення нових робочих місць. Горизонт 2020 об'єднує Рамкову програму з досліджень та інноваційного розвитку, Рамкову програму конкурентоспроможності та інновацій та Європейський інститут інновацій та технологій. Реалізація програми охоплює три компоненти: передова наука, індустриальне лідерство, соціальні виклики [2].

Починаючи з Маастрихтського меморандуму (1993 р.) Європейський союз (ЄС) розробив основи інноваційної політики з використанням «системного підходу», при якому інновації осмислюються не як лінійний і односпрямований потік знань від стадії наукових досліджень до практики, але як вельми розсіяний процес навчання, що відбувається в складних і гібридних реляційних мережах. Відповідно, ЄС активно сприяє розвитку державно-приватних (досліджень) партнерств, транснаціональних мереж, інноваційно-орієнтованої політики закупівель та інноваційних інкубаторів [4].

У країнах ЄС ідея модернізації та інноваційності розвитку аграрного сектору останніми роками активно впроваджується на практиці. У Стратегії розвитку Європи до 2020 року наголошується на важливості досліджень та інновацій як ключових елементів у підготовці Європейського Союзу до майбутніх викликів. Орієнтирами “САП 2020” також є незамінність інновацій у підготовці європейського сільського господарства до майбутнього. В рамках бюджету Європи – 2020 передбачається виділення 4,5 млрд. Євро на дослідження та інновації в області продовольчої безпеки, біо-економіки та сталого розвитку сільського господарства [5].

У ЄС сільські території і сільські громади все більше розглядаються як платформа і відправна точка для здійснення процесів диверсифікації економіки та забезпечення сталого розвитку. Найбільш показовими на сільських територіях ЄС є здійснення інновацій у сферах прямого маркетингу, екологічних технологій та надання сільських послуг. Основними видами інновацій є економічні, соціальні, організаційні і технічні. Хоча всі види інновацій є взаємопов'язаними і важливими для успіху інновацій, порівняльний аналіз показує, що у сфері прямого маркетингу переважають в основному інновації організаційного та економічного характеру (незважаючи на превалюючий соціальний характер ініціатив громадян), а в сфері екологічних технологій вони в першу чергу технічні та організаційні, і, відповідно, у сфері надання сільських послуг вони, в першу чергу, є соціальні та організаційні.

Пріоритетними напрямками інноваційного розвитку сільських територій покликані стати формування конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва; використання ресурсоощадних (зелених) технологій; випереджальний розвиток людського капіталу; диверсифікація сільської економіки; управління земельними ресурсами на засадах сталого розвитку; ендогенний розвиток території через максимальну повну реалізацію внутрішнього потенціалу.

Поглиблення всесторонньої співпраці з ЄС на новій правовій основі відкриває нові можливості для України для формування засадничих інституційних основ інноваційного розвитку агропродовольчої сфери та сільських територій. Це сприятиме розвитку сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, поширенню практики застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій, підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі, поширенню інновацій шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників, розширенню системи механізмів підтримки розвитку сільського господарства та сільських територій, підвищенню якості та розширенню асортименту сільськогосподарської продукції, забезпеченню продовольчої безпеки країни та її регіонів.

Література

1. Звягин Л. С. Концептуальные аспекты инновационной деятельности для развития региональных сельских территорий [Текст] / Л. С. Звягин // Молодой ученый. — 2012. — №1. Т.1. — С. 104–109.
2. Смолінський М. Програма ЄС «Горизонт 2020» для українських науковців та викладачів / М. Смолінський [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/calendar/264600.html>.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.
4. Innovation processes in agriculture and rural development: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.insightproject.net>.
5. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ec.europa.eu>.

Самофатова В.А.,

*к.е.н., доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ІННОВАЦІЙНИЙ ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Більшість розвинутих держав світу досягли високої конкурентоспроможності своєї продукції та стійкого економічного зростання за рахунок інноваційного розвитку. Процес інноваційного розвитку має дві головні складові: реалізацію інноваційних проектів і розвиток інноваційного потенціалу. Ефективна інноваційна система країни повинна об'єднувати в єдиний комплекс економіку (бізнес), наукові і дослідницькі центри [3].

Взаємопов'язаними умовами сталого економічного розвитку харчової галузі є її конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість та економічна безпека.

Сталий розвиток підприємств харчової промисловості невідривний від процесу цілеспрямованих змін економічних і технологічних показників діяльності у взаємозв'язку з динамікою ринку, інноваційними технологіями і соціальними тенденціями для найбільш повного задоволення споживчого попиту і ефективного функціонування у ринковому середовищі.

Інноваційна діяльність на підприємствах харчової промисловості потребує якісно нового підходу. Вона повинна бути не одиничною дією впровадження будь-якої новації, а стратегічно орієнтованою системою заходів з розробки, впровадження, освоєння і аналізу ефективності інновацій.

Сьогодні загальноновизнаною є необхідність забезпечення здорового збалансованого харчування, основні характеристики якого надані Всесвітньою Організацією охорони здоров'я. Виходячи з цього, інновації, що використовуються при виробництві продуктів харчування, повинні, як мінімум, не погіршувати відповідну харчову цінність продуктів, а оптимально забезпечувати задоволення потреби організму у збалансованому харчуванні. З іншого боку, здорове збалансоване харчування залежить і від самого споживача. Тому, процес розробки і впровадження інновацій на підприємствах харчової промисловості повинен супроводжуватися процесом формулювання перспективного попиту і формуванням попиту, заснованому на фундаментальних і прикладних медико-біологічних дослідженнях фізіології людини [2].

За останнє десятиліття споживачі, розуміючи взаємозв'язок між харчуванням і здоров'ям, приділяють велику увагу саме продуктам для здоров'я. Поширення відомостей щодо здорового харчування для попередження і розвитку хвороб зумовили появу і стрімкий ріст ринку функціональних харчових продуктів, які власне і представляють інноваційну продукцію [1].

Основними перевагами впровадження інноваційних технологій є:

- можливість у короткі терміни ліквідувати відсталість України у галузі виробництва і реалізації широкого спектру оздоровчих продуктів;
- постійне розширення внутрішніх і зовнішніх ринків харчової продукції;
- створення нових робочих місць і зростання зайнятості населення;
- зацікавленість виробників у створенні якісної продукції, що забезпечує високу рентабельність виробництва, швидку окупність вкладених коштів, можливість розширення виробництва;
- зацікавленість споживачів у розвитку інноваційної діяльності, оскільки вони отримують продукцію високої якості за доступними цінами;

— зацікавленість держави, оскільки зростає ВВП, обсяги реалізації та надходження до бюджету;

— зростання інвестиційної привабливості для іноземних інвесторів і вкладення іноземних інвестицій для розширення вітчизняного виробництва;

— зростання конкурентоспроможності вітчизняної харчової продукції, що є надійною гарантією членства України у Світовій організації торгівлі;

— ефективне використання науково—технічного потенціалу наукових розробок;

— досягнення продовольчої безпеки у сфері нових харчових продуктів.

Підприємства харчової промисловості є відкритими системами, бо вони взаємодіють із оточуючим середовищем; складними — у зв'язку із розгалуженістю своєї структури та великою кількістю внутрішніх зв'язків; динамічними, оскільки технологія та організація виробництва постійно змінюються; імовірнісними, бо результати будь-яких впливів на розвиток підприємства неможливо точно передбачити, оскільки всі вони мають імовірнісний характер.

Лише активізація процесу інвестування в інноваційний розвиток харчової промисловості може викликати якісні зрушення у техніці і технології виробничої бази промислових підприємств та проводити структурні зміни у напрямі виробництва і оновлення продукції, підвищення її конкурентоспроможності.

Література

1. Дука А.П. Інноваційний контур сталого розвитку національної економіки. // Сталий розвиток економіки. — №7. — 2012. — С.38 — 45.
2. Крисанов Д.Ф. Інноваційний фактор розвитку харчової промисловості України // Економіка України. — № 4. — 2007. — С. 4 — 13.
3. Федулова Л.І. Концептуальна модель інноваційної стратегії України // Економіка і прогнозування. — №1. — 2012. — С. 87 — 100.

Свистун Т.В.,
к.е.н., доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій

ІННОВАЦІЙНІ РОЗРОБКИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Однією з найактуальніших проблем сучасної української економіки є забезпечення продовольчої безпеки. Важливою умовою її зміцнення має бути наукове забезпечення розвитку продовольчого ринку і базових галузей харчової промисловості. Згідно з ЗУ «Про продовольчу безпеку України» одним із пріоритетів державної політики є розвиток наукових досліджень щодо оцінки безпечності та якості харчових продуктів та інгредієнтів, впровадження інноваційних технологій, технологій органічного виробництва харчових продуктів і продовольчої сировини, виробництво збагачених, дієтичних і функціональних харчових продуктів тощо.

Впровадження у виробництво науково-технічних досягнень забезпечує перехід до застосування прогресивних технологічних процесів, створення безперервних схем вироблення харчової продукції, безвідходних (або маловідходних) виробництв, економії сировини та паливно-енергетичних ресурсів, утилізацію відходів виробництва. Вдосконалення технологічних процесів забезпечує підвищення продуктивності праці персоналу підприємства, комплексне використання всіх компонентів сировини, зменшення її втрат у процесі виробництва і скорочення відходів, внаслідок чого знижується собівартість одиниці продукції і підвищується її якість.

Розробка та реалізація нововведень тривалі за часом, мають велику вартість, вимагають залучення значних фінансових засобів і інтелектуального потенціалу. Тому в усьому світі інноваційними розробками займаються організації, які отримують фінансову та іншу підтримку від держави, територіальних структур, а також великих підприємств, зацікавлених у використанні новітніх науково-технічних досягнень. В Україні осередками створення інноваційних продуктів і технологій можуть стати ВНЗ певного профілю.

Сьогодні інноваційна діяльність поряд з освітньою та науковою стає одним з найважливіших завдань сучасних ВНЗ. В основі партнерства ВНЗ з промисловістю лежить інтелектуальна власність — найцінніший нематеріальний актив ВНЗ, який є результатом їх навчально-наукової та технічної діяльності.

Одним з найбільш актуальних пріоритетних напрямів розвитку науки в галузях харчової промисловості є вдосконалення технологічних процесів з виробництва високоякісних, екологічно чистих продуктів харчування. В рамках цього напрямку сьогодні вченими Одеської національної академії харчових технологій розроблено нові види продуктів для функціонального харчування: твердий біфідомісткий сир для лікування і профілактики дисбактеріозу кишечника; нові види кисломолочних продуктів (сир, кефір, кисле молоко, йогурт, ацидофілін, сметана) зі знизеним вмістом вуглеводів, в т.ч. глюкози, без замінників цукру для харчування хворих діабетом II типу; препарат для корекції залізодефіцитної анемії, паштети для корекції нестачі йоду, зерновий хліб з поліпшеними органолептичними властивостями, підвищеної харчової цінності за рахунок максимального використання корисних властивостей зерна; композитні суміші з різними функціонально-фізіологічними і функціонально-технологічними властивостями для хлібобулочних та борошняних кондитерських виробів; безглютенові борошняні кондитерські вироби (цукрове печиво, бісквітні напівфабрикати); цукристи та борошняні кондитерські вироби із заданою структурою та властивостями з направленим зміною їх хімічного складу; хлібобулочні вироби з використанням екстрактів лікарських, пряно-ароматичних і дикорослих рослин; функціональні консервні інгредієнти з яблучних вичавок з підвищеним вмістом біологічно активних сполук, насамперед — пектинових речовин; фруктових-овочевих соки і напої функціонального призначення; функціональні хлорофілмісткі овочеві напої, що покращують процеси травлення, підвищують рівень вироблення енергії організмом, забезпечують стресостійкість;

Розроблено інноваційні технології:

— для підприємств зернопереробної галузі: технологія переробки в різні харчові продукти нових видів зерна, виведених вітчизняними селекціонерами; обґрунтування структури і режимів роботи різних варіантів драного процесу сортового помелу

пшениці; технологія сортового помелу пшениці із застосуванням лущення зерна;

— для підприємств хлібопекарської галузі: відроджені технології національних хлібобулочних виробів; технології хлібобулочних і борошняних кондитерських виробів з різними структурно-реологічними властивостями (бісквіти, галети, кекси); технології відкладеної випічки;

— для підприємств м'ясопереробної галузі: технології продовження термінів зберігання ковбасних виробів; технологія виробництва консервованих м'ясних продуктів — паштетів, збагачених жирними кислотами, вдосконалена технологія копчення м'ясних продуктів з використанням коптільного препарату;

— для підприємств виноробної галузі: технологія фітолікерів і фітосиропа для вин і функціональних напоїв, технологія плодово-ягідних напоїв, технологія авторських вин;

— для підприємств молокопереробної промисловості: технологія виробництва молочних продуктів з тривалим терміном зберігання (молоко пастеризоване, вершки пастеризовані, кефір, сметана, ряжанка, сир і сирні вироби), технології продуктів нового покоління з підвищеними пробіотичними властивостями, технологія виробництва пива спеціального і квасу на основі молочної сироватки.

— для підприємств консервної галузі: вдосконалена технологія виробництва консервованого зеленого горошку; технологія виробництва концентрованого пюреподібного яблучного напівфабрикату; технологія консервованих жельованих фруктовоовочевих продуктів;

— для ресторанного бізнесу та оздоровчого харчування: технологія виробництва пюреподібних продуктів на основі пророщеної сочевиці; технологія виробництва функціональних продуктів на основі топінамбура; вдосконалена технологія швидкозаморожених десертів; технологія соус-дрессингів.

— біотехнології: біотехнологія сухої пшеничної клейковини; біотехнологія виробництва комбінованих молочно-рослинних продуктів.

Постійне накопичення досвіду, аналіз кращих світових тенденцій в області розробки нового технологічного обладнання, взаємодія з технічними службами харчових підприємств — дозволили вченим Одеської національної академії харчових

технологій створити нові види обладнання для харчового бізнесу: кріоконцентратор для витягання води з соків, екстрактів, молока, для технології виробництва концентратів, харчових барвників і ароматизаторів; установка для дроблення і фінішування рослинної сировини холодним способом; морозильна голка для охолодження, заморожування і дефростації м'ясних туш; прес для вилучення сусла з грон винограду для заводів первинного виноробства будь-якої продуктивності; пристрій для гомогенізації молока для виробництва молока, кисломолочної продукції, морозива; термомеханічний агрегат термосифонний для термообробки в'язких і дрібнодисперсних харчових продуктів і матеріалів; льодогенератор для підприємств ресторанного бізнесу; тепломассоутілізатор; інноваційне обладнання підприємств по зберіганню і переробці зерна.

Ці та багато інших інноваційних розробок вчених Одеської національної академії харчових технологій дозволяють вирішувати наступні основні проблеми розвитку підприємств харчової промисловості: забезпечення безпеки сільськогосподарського і продовольчої сировини, харчової продукції; зниження рівня захворюваності, пов'язаних з використанням неповноцінного харчування і забрудненням навколишнього середовища; комплексна переробка сільськогосподарської сировини на основі нових безвідходних та екологічно безпечних технологій; скорочення втрат сільськогосподарської продукції на шляху від поля до споживача; охорона навколишнього середовища при виробництві сільськогосподарської сировини та харчової продукції.

Можна констатувати, що в сучасних умовах економічної кризи реалізація інноваційних процесів розвитку виступає основним чинником підвищення ефективності діяльності харчових підприємств.

СЕКЦІЯ 4

Продовольча безпека як стратегічний пріоритет розвитку людства

Басюркіна Н.Й.,

*к.е.н., доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій*

ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНИХ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ

В Україні вивчаються лише деякі аспекти виробництва органічної продукції, переважно технологічні. Використання терміну «органічна продукція» є доцільним, коли йдеться про виробництво екологічно безпечних продуктів харчування без застосування на всіх стадіях життєвого циклу продукції синтезованих мінеральних добрив, хімічних засобів захисту рослин, синтетичних добавок і генетично модифікованих організмів. Виробництвом органічної продукції практично займаються лише окремі суб'єкти господарювання, при явній експансії іноземних, переважно з консультативною місією, організацій. Треба використовувати в Україні досвід країн ЄС, оскільки там є певні напрацювання щодо розвитку виробництва органічної продукції.

Помилки у проведенні агропромислової політики в незалежній Україні призвели до того, що Україна посіла перше місце в Європі з інтенсивності деградації земель сільськогосподарського призначення. При цьому, щорічно, Україна втрачає від 1,5 до 2-х млрд дол. США лише через надмірне використання зайвих обсягів палива і мастильних матеріалів, пестицидів, мінеральних добрив, металу [1]. В 2013 р. ситуація погіршилась, нехтуються суспільні інтереси, агрономічна наука, існує ризик здоров'я майбутніх поколінь.

В Україні здійснюється вимушений, стихійний перехід на органічне або біологічне землеробство з недотриманням основних його принципів: досягнення бездефіцитного балансу органічної речовини і біогенних елементів, дотримання науково обґрунтованих сівозмін, ґрунтозахисних технологій обробітку ґрунту,

інтенсифікації використання біологічного азоту, ефективного контролю рівня забур'яненості, ступеня ураження хворобами та шкідниками. За таких умов виснажуються ґрунти, погіршуються їх фізико-хімічні властивості, зменшується продуктивність агроecosистем і погіршується якість продукції.

На відміну від економічно оптимізованих ґрунтозахисних технологій, сучасні індустріалізовані методи аграрного виробництва призвели до стрімкого зростання витрат вичерпних природних ресурсів. Так, у доповідях ФАО (Організації з продовольства і сільського господарства ООН) за 2011 та 2012 рр. наведені дані, що високовитратні методи індустріального аграрного виробництва витрачають 7–10 калорій вичерпної енергії на виробництво лише однієї калорії продукції харчування, що свідчить про науковий колапс у сфері аграрного виробництва. В історичних показниках це означає майже 100-кратне зростання витрат енергії на виробництво тонни пшениці за останні 150 років [2, с. 39].

Органічне землеробство ставить за мету відновлення родючості земель. Наукові дослідження і практичний досвід доводять, що органічні методи відновлюють біологічний самобаланс ґрунтів вже через 3–5 років. Найкращі показники відновлення родючості дають біодинамічні методи з комплексним використанням біодинамічних препаратів [2, с. 40; 3, с. 24].

Варто зазначити, що на відміну від сучасних індустріальних методів ведення сільського господарства, органічні і особливо біодинамічні технології базуються на використанні внутрішніх ресурсів господарства. Отже, будучи самодостатніми, органічні землероби покращують землі і будують модель незалежності виробництва харчових продуктів від дорогих зовнішніх матеріалів. Подібна практика призводить до більшої економічної незалежності аграрного виробництва і можливості зниження цін на харчову продукцію, покращення її якості та створення довірливих відносин між виробником і споживачем.

Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) дає таке визначення: «Органічне сільське господарство — це виробнича система, яка підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Воно залежить від екологічних процесів, біологічної різноманітності і природних циклів, характерних для місцевих умов, при цьому виключається використання шкідливих

ресурсів, які викликають несприятливі наслідки. Органічне сільське господарство поєднує в собі традиції, інновації та науку з метою покращення стану навколишнього середовища і сприяння розвитку справедливих взаємовідносин і належного рівня життя для всього вищезазначеного» [4].

Іноді органічне сільське господарство називають також «екологічним» або «біологічним». Головне в цій системі ведення сільського господарства — дружність до природи.

Результатом органічного сільського господарства є органічна сировина і органічні, також їх називають біологічні або екологічні продукти харчування, тобто продукти, при виробництві яких:

- у рослинництві заборонено використовувати отрутохімікати для боротьби з бур'янами, шкідниками і хворобами рослин, а також мінеральні добрива синтетичного походження;
- заборонене використання генетично модифікованих організмів (ГМО);
- у тваринництві не дозволяється використовувати стимулятори росту, гормони і антибіотики, а для лікування тварин застосовують профілактичні заходи і гомеопатичні препарати [4].

Органічне виробництво може успішно конкурувати з тим, яке зараз домінує в світі — інтенсивним. Більш того, при певних обставинах, воно може дати більш високі врожаї, що дозволяє забезпечити продовольчу безпеку країни.

Вітчизняна і зарубіжна практика останніх років показала, що по багатьох позиціях органічні культури по врожайності не лише не поступаються своїм «інтенсивним» конкурентам, але випереджають їх. Близько 300 досліджень доводять, що органічні господарства в країнах, які розвиваються, перевищують показники інтенсивних ферм більш ніж на 50 % [2, с. 41].

Органічний рух в Україні розпочався наприкінці ХХ сторіччя, але особливо активізувався після 2005 р. Наочним доказом цьому служить зростаюча кількість господарств, які віддають перевагу органічному виробництву. За станом на 2011 р. їх було 155. В цілому під органічне землеробство відведено 270 тис. га землі. До 2005 р. на органічному виробництві переважно спеціалізувались великі господарства. В основному вони експортували свою продукцію в країни ЄС (Європейського Союзу). В останні 5—7 років цим видом діяльності особливо зацікавились відносно

невеликі господарства, які, в основному працюють, щоб наповнити продуктами харчування внутрішній ринок [5].

Для підтримки і подальшого розширення органічного виробництва в Україні створено Федерацію органічного руху України, Асоціацію учасників органічного виробництва «Біолан Україна», Клуб органічного землеробства, Спільку учасників органічного агровиробництва «Натурпродукт» і т.д.

Ринки органічної продукції продуктів вже діють в багатьох країнах світу, передусім в США і ЄС, де створена і успішно функціонує відповідна інфраструктура сертифікації, маркетингу і реалізації органічних продуктів. В США майже 40 % американців споживають органічну продукцію [4].

В Україні ринок розвивається швидкими темпами: в 2010 р. він складав декілька менше 2,5 млн євро загального споживання, а в 2011 р. перевищив 5 млн євро [5].

Органічна продукція в багатьох випадках дорожче виробленої за інтенсивними технологіями. Вищу рентабельність мають не виробники, а торгові підприємства. При зміцненні органічного сільгоспвиробництва можливе зниження цін на органічні продукти харчування.

Для стимулювання динамічного розвитку виробництва здорового харчування необхідна державна підтримка, яка може виражатись в законодавчих ініціативах, в пільговому кредитуванні та ін.

Особливу увагу необхідно приділити органічній і біодинамічній сертифікації виробництва. У 2007 р. було створено перший український акредитований сертифікаційний орган «Органік стандарт», який проводить сертифікацію органічного виробництва в Україні.

Доцільність впровадження органічного виробництва в Україні доказана результатами багаторічних досліджень [5]. Його розвиток є перспективним для України, дозволяє збільшити обсяги експорту сільськогосподарської та готової харчової продукції, активніше сприяти вирішенню продовольчої проблеми.

Високі темпи поширення органічного виробництва в розвинутих країнах створює об'єктивну необхідність і доцільність використання світового досвіду, зокрема країн ЄС щодо шляхів успішного розвитку цього напрямку в Україні.

Серед суб'єктів господарювання в Україні найбільш ймовірні кандидати для запровадження виробництва органічної

продукції – фермерські господарства, розташовані на придатних територіях, як найбільш мобільні у виборі технології та номенклатури продукції. Серед виробників органічної продукції очікується збільшення кількості малих за розмірами угідь господарств (10–30 га).

Для побудови перспективної моделі розвитку виробництва органічної продукції в Україні необхідно сформулювати відповідну структуру управління, законодавче забезпечення з урахуванням технологічних аспектів.

Література

1. Наукові та духовні засади органічного землеробства – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:<http://biodinamika.com.ua/naukovi-ta-duhovni-zasady-orhanichnoho-zemlerobstva/>
2. Милованов Є.В. Тенденції розвитку ринку української органічної продукції / Є.В. Милованов // Матеріали науково-практичного семінару «Сучасні тенденції виробництва та маркетингу органічної продукції». – Львів, 31.03.2004. – С. 37–42.
3. Шувар І.А. Біологічне землеробство на шляху удосконалення енергетичної системи «грунт–добрива–рослина» / І.А. Шувар // Сільський господар. – 2005. – №7–8. – С. 23–25.
4. IFOAM Basic Standards (approved by the IFOAM General Assembly, Victoria, Canada, August 2002). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: www.ifoam.org.
5. Федерація органічного руху в Україні – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-41-21>.

Вольська В.В.,

к.е.н., доцент

ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України

ПРОБЛЕМИ ОРІЄНТОВАНOSTІ НА ЗАВДАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ФУНКЦІЙ КОНТРОЛІНГУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проблема забезпечення продовольчої безпеки нині набула глобального значення, якщо прийняти до уваги положення Декларації всесвітнього саміту з продовольчої безпеки (2009 р.) [1]. Виробництво продовольства має зрости на 70 % до 2050 року, щоб додатково прогодувати 2,3 мільярда людей [2]. При цьому Україна, як член ФАО, прийняла на себе зобов'язання

підвищувати рівень харчування свого народу та забезпечувати зростання виробництва та розподілу всього продовольства, а також сільськогосподарської продукції [3].

Конституція України містить норми прямої дії, згідно з якими життя та здоров'я людини визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3), а також що кожен має право на достатнє харчування для себе і своєї сім'ї (ст. 48) [4]. Але реальне споживання населенням України біологічно цінних продуктів усе ще залишається нижче фізіологічних норм [5] і нераціональне харчування є одним із ключових факторів ризику виникнення цілого ряду захворювань [6].

За даними державної статистики [7], за 1990–2012 рр. валова продукція сільського господарства України зменшилася на 21,0 %, у т. ч. тваринницької продукції – на 46,1 %. При цьому у сільськогосподарських підприємствах дане зменшення становило 43,2 %, у т. ч. тваринницької продукції – 61,9 %. Такий стан речей породжує багато проблем, враховуючи вимоги Світової організації торгівлі (СОТ) щодо якості сільськогосподарської продукції та продовольства, які особисті селянські господарства (на сьогодні головний виробник продукції тваринництва) практично не можуть виконати. Тому у перспективі, враховуючи й перспективи євроінтеграційні, головне навантаження щодо виконання завдань продовольчої безпеки прийдеться саме на сільськогосподарські підприємства.

Згідно із ст. 209.6 Податкового кодексу України сільськогосподарським вважається підприємство, основною діяльністю якого є постачання вироблених (наданих) ним сільськогосподарських товарів (або послуг) на власних або орендованих основних фондах, а також на давальницьких умовах, в якій питома вага вартості сільськогосподарських товарів/послуг становить не менш як 75 відсотків вартості всіх товарів/послуг, поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно [8]. В Україні станом на 1 липня 2012 р. [7] налічувалося 47652 підприємств, які обробляли 21914,2 тис. га сільськогосподарських угідь (біля 460 га у розрахунку на одне підприємство). Якщо до 500 га сільгоспугідь обробляли 12,6 % підприємств, то понад 10000 га – 15,3 %. Тобто, для підприємств аграрної галузі визначилася тенденція рослинницької спеціалізації і зростання концентрації (масштабу) виробництва.

Економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні на сьогодні є незадовільними. Якщо у 1990 р. [7] рівень рентабельності сільськогосподарської продукції сільськогосподарських підприємств становив 42,6 % (рослинницької – 98,3 %, тваринницької – 22,2 %), то, відповідно, у 2012 р. – 20,5 %, 22,3 %, 14,3 %. Як бачимо, рентабельність виробництва навіть по домінуючій нині рослинницькій продукції зменшилася більше ніж у 4 рази. А тому сільськогосподарські підприємства вже потребують суттєвої модернізації.

Аналіз ключових аграрних нормативно-правових актів свідчить, що для виконання завдань продовольчої безпеки України необхідна така модернізація виробничої бази сільського господарства, яка забезпечить переведення його на рейки інвестиційно-інноваційної моделі з врахуванням вимог інформаційного суспільства та міжнародних стандартів [9; 10]. Але вітчизняні науковці довели, що лише 15 % галузевих підприємств мають сучасний менеджмент [11, с.8], а чіткі уявлення про модель інноваційного розвитку в аграрному секторі мають не більше 3 % керівників [12, с.58]. Отже, всебічної модернізації потребує сама система управління нині діючих в Україні сільськогосподарських підприємств.

Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [10] актуалізувала процеси створення конкурентоспроможної системи управління аграрним сектором економіки на основі міжнародних стандартів менеджменту, вимог СОТ і директив ЄС, а також запровадження моделі, яка раціонально поєднає державну і недержавну форму управління у тісній взаємодії з практичним менеджментом на рівні окремих галузей і підприємств. Отже, модернізація систем управління сільськогосподарських підприємств має бути чітко узгодженою із чинними стратегіями і програмами розвитку України.

Важливо те, що Господарський кодекс України [13] визначає підприємство як самостійний суб'єкт господарювання, створений для задоволення суспільних та особистих потреб (стаття 62), а Закон України [14] вказує, що показники прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку є орієнтиром для розроблення суб'єктами підприємницької діяльності власних прогнозів, планів, бізнес-планів та інших документів (стаття 5). А суб'єктам господарювання,

завершує Господарський кодекс України, які не враховують суспільні інтереси, відображені в програмних документах економічного і соціального розвитку, не можуть надаватися передбачені законом пільги та переваги у здійсненні господарської діяльності (стаття 11.5). Тому будь-яке підприємство, у т. ч. й сільськогосподарське, має контролювати відповідність власних дій (планів, проектів, програм) вимогам чинного законодавства тощо.

Безумовно, держава, враховуючи її євроінтеграційні прагнення, посилить контроль за дотримання вимог міжнародних стандартів. Як приклад, положення з [10]: удосконалення системи контролю за виконанням товаровиробниками вимог нормативних документів, технічних регламентів, пов'язаних з якістю продукції, вимог законодавства у сфері захисту прав споживачів, зміни ролі держави і операторів ринку щодо забезпечення безпечності харчових продуктів за європейськими принципами. З цією метою й був прийнятий Закон України [15], згідно з яким державний нагляд (контроль) здійснюється за принципами: пріоритетності безпеки у питаннях життя і здоров'я людини, функціонування і розвитку суспільства, середовища проживання і життєдіяльності перед будь-якими іншими інтересами і цілями у сфері господарської діяльності. На цьому має будуватися і функція контролінгу в управлінні галузевими підприємствами.

Не викликає сумнівів, що формування функції контролінгу для системи управління сільськогосподарських підприємств потребуватиме свого науково-теоретичного супроводження. Бо якщо розглядати контролінг як інформаційне забезпечення і підтримку орієнтованого на результат управління підприємством (функція консультування і обслуговування, підготовки і реалізації рішень) [16, с.113], то виникає цілий ряд запитань стосовно методології його застосування. Отже, повноцінність впровадження функції контролінгу в системи управління сільськогосподарськими підприємствами обумовлена рівне їх орієнтованості на забезпечення найбільш пріоритетних завдань аграрної політики держави, перше місце серед яких на сьогодні займають завдання продовольчої безпеки України.

Література

1. Declaration of the World Summit on Food Security – FAO.org (Rome, 2009) [Електронний ресурс] Режим доступа: <http://www.fao.org/fileadmin/.pdf>
2. Technology [Електронний ресурс] Режим доступа: <http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/Summit/.pdf>
3. Про прийняття Статуту Продовольчої та сільськогосподарської організації Організації Об'єднаних Націй. Закон України № 1334 від 25 листопада 2003 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004, № 15, ст.211.
4. Конституція України. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
5. Про затвердження Концепції поліпшення продовольчого забезпечення та якості харчування населення. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 травня 2004 р. № 332-р.
6. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми «Здорова нація» на 2009–2013 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 травня 2008 р. № 731-р.
7. Сільське господарство України за 2012 рік. Статистичний збірник. – К.: державна служба статистики України, 2013. – 392 с.
8. Податковий кодекс України. Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755–VI // Голос України від 04.12.2010 — № 229 / № 229–230
9. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року. Закон України № 2982 від 18 жовтня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 1, ст.17.
10. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158
11. Кириленко І.Г. Про хід реформування та заходи щодо поліпшення ситуації на селі. / І.Г. Кириленко // Економіка АПК. – 2003. – №1. – С.3–11.
12. Жарков Ю.В. Формування системи механізмів управління інноваційним процесом в АПК регіону / Ю.В. Жарков // Економіка АПК. – 2003. – №8. – С.57–63.
13. Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, ст.144.
14. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України. Закон України № 1602 від 23 березня 2000 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000, № 25, ст.195.
15. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності. Закон України № 877 від 5 квітня 2007 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2007, № 29, стор. 1001, ст. 389.
16. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга / Д. Хан ; Пер. с нем. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 800 с.

Немченко В.В.,
д.э.н., профессор,
заведующий кафедры учета и аудита
Одесская национальная академия пищевых технологий,

Немченко А.В.,
студентка
Одесский национальный экономический университет

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

Чтобы выйти из экономического кризиса, распада в Украине необходимо понять его причины. Большинство исследователей выделяют политические и военные причины. Тем не менее, существует множество факторов, которые не до конца исследованы и не ясен механизм их влияния на экономический кризис.

Российский учёный Чижевский ещё в начале XX века доказал взаимосвязь солнечной радиации, вспышек на Солнце с эпидемиями, заболеваемостью и даже с активностью биржи. Так, солнечная активность, естественно, влияет на урожай, а, следовательно, и на результаты народного хозяйства, включая и биржу. Не исключено, что солнечные циклы, которые активизировались в последние годы, влияют на экономическое развитие на планете и кризисы. Несмотря на изучение причин, факторов кризиса, важное значение имеет выяснение направлений преодоления его.

Для выхода экономики Украины из длительного кризиса, развала, большинством учёных предлагается построение инновационно-инвестиционной модели развития, которая позитивно зарекомендовала себя в других странах. Вместе с тем, на наш взгляд, нельзя слепо копировать зарубежный опыт, без учёта национальной специфики. Как показывает практика не только Украины, инновационная экономика не всегда «стыкуется» с экономикой здоровья. Даже на родине Силиконовой долины наблюдается увеличение заболеваемости, связанной с гиподинамией, ожирением и т.д. Помнению Н.Агаркова: «Действующий у нас олигархический капитализм позволял до сих пор получать большие прибыли, используя старую производственную базу

при относительно низкой заработной плате. Такое положение в отечественной экономике привело к технологическому отставанию и низкому жизненному уровню большинства населения, что, в свою очередь, приводит к социальной напряжённости» (1). В то же время, снижение жизненного уровня населения приводит и к увеличению смертности и заболеваемости. Сама современная экономика, экология, поведение человека, его образ жизни чужды здоровью. Ввиду низких доходов, большинство украинцев вынуждены кушать высококалорийную пищу (в первую очередь, мучные продукты), содержащую много сахара, соли, жиров, различных опасных добавок и т.д., недопотребляя мясо, рыбу, витамины.

Таким образом, построенная модель развития Украины мало чем отличается от советской. В Советском Союзе гордились, что опережали Запад по производству животных жиров. При этом забывали отметить, что потребление таких продуктов приводит к увеличению холестерина, преждевременному старению организма и смертности. По итогам 2013 года, рассчитываемый ООН индекс человеческого развития (как среднее геометрическое ожидаемой продолжительности жизни, уровня грамотности населения и валового национального дохода на душу населения) Украины составил 0,734. Это 83-е место в мире — на пять позиций хуже по сравнению с исследованием 2012 года. Можно полагать, что этот индекс в 2014 году будет ещё хуже. Не случайно Украина держит пальму первенства по сердечно-сосудистым заболеваниям и смертности от них, не лучше положение и в других слаборазвитых государствах. Около 12% населения планеты голодает (2).

Всё это свидетельствует о том, что основной закон рыночной экономики (капитализма — получение прибыли) как и «основной закон социализма» (командно-административной системы) — повышение благосостояния и всестороннего развития личности не отвечает реальным потребностям человечества — продлению жизни, укреплению здоровья населения планеты Земля.

Общество всеобщего потребления уже исчерпало себя и не отвечает жёстким требованиям XXI столетия, что было доказано учёными ещё в 70-е годы XX века.

Основным экономическим законом планеты Земля должно быть сохранение жизни, продление её, всестороннее

развитие человека, что не отрицает повышение благосостояния, рационального использования природных ресурсов и получение прибыли. Несомненно, критерием развития общества с рыночной экономикой остаётся прибыль. Но прибыль превалирует на ранних этапах развития нашей цивилизации. К. Маркс ещё в XIX веке писал: «Капитал боится отсутствия прибыли, как природа боится пустоты. Но раз имеется в наличии достаточная прибыль, капитал становится смелым. Обеспечьте 10 процентов, и капитал согласен на всякое применение, при 20 процентах он становится оживлённым, при 50 процентах положительно готов сломать себе голову, при 100 процентах он попирает все человеческие законы, при 300 процентах нет такого преступления, на которое он не рискнул бы, хотя бы под страхом виселицы» (4, с.770.). Сегодня, в некоторых случаях в отдельных странах, нельзя получать прибыль, разрушая, например, биосферу, нанося ущерб здоровью человека. Прибыль, рентабельность, хотя и остаются альфой и омегой рыночной экономики XXI века, не всегда отвечают интересам общества, и государство поэтому следит за деятельностью предприятий. При этом государство не только должно ограничивать прибыль «опасных» предприятий для общества, но и создавать условия для роста рентабельности востребованных. Так, например, в 2014 году предлагается сбор зерновых на уровне 63 млн. тонн, что выше, чем в 2013 году. Однако ввиду объективных причин (инфляции, высоких тарифов на перевозку зерна по железной дороге, подорожания удобрений и т.д.) рентабельность будет на уровне всего 2%, что сдерживает рост производства в АПК, а вместе с ним снижение цен и доступность продуктов продовольствия для населения (5). Поэтому государство вынуждено и обязано оказывать поддержку производителям зерна.

Не случайно Организация Объединённых Наций считает, что ключевые условия для совершенствования человеческого потенциала состоят в том, чтобы быть здоровым как можно дольше; получить хорошее образование, дабы быть конкурентным на рынке труда; иметь высокий доход, позволяющий не только хорошо питаться, но и удовлетворять потребности более высокого уровня (2).

Если прибыль не угрожает здоровью человека, природной среде, то ограничивать её неразумно. Совершенно другая

должна быть реакция государства, когда прибыль предприятий достигается за счёт разрушения биосферы, нанесения ущерба здоровью жителям Земли, независимо от принадлежности той или иной страны.

Вот почему, перестраивая экономическую систему Украины, формируя инвестиционно-инновационную модель развития, государство должно изменить структуру народного хозяйства страны. Структура должна быть таковой, чтобы, с одной стороны в конечном продукте АПК превалировали мясные, рыбные продукты, фрукты и овощи, а с другой — использовались экономические и воспитательные меры по культуре питания к среднестатистическому жителю Украины.

Иными словами, структура народного хозяйства должна быть полезной, здоровой для человека. Чтобы «сделать» безвредной для общества структуру народного хозяйства, необходимы серьёзные финансовые инвестиции, которые позволят реконструировать, модернизировать старые, «вредные» для людей предприятия, а в случае необходимости и закрыть, создавая альтернативные производства.

Возникает серьёзный вопрос: какие производства вредны, кто и как будет решать эту проблему? Не приведёт ли решение поставленной задачи к очередному витку коррупции?

На наш взгляд, любая продукция АПК (как по производству удобрений, готовой продукции) должна подвергаться серьёзной независимой экспертизе, которую обязаны проводить министерства экологии и здравоохранения. В отдельных случаях возможно для экспертизы привлечение научно-исследовательских институтов, которые позволят объективно оценить безопасность для людей тех или иных пищевых продуктов, удобрений, пестицидов, технологий и разработать рекомендации по их потреблению и применению.

В модернизации и реконструкции устаревших предприятий целесообразно использовать дифференцированное налогообложение, в зависимости от важности отрасли, сроков. Возможно также создание фонда реконструкции в АПК, который формировался бы от специальных отчислений предприятий. Можно согласиться с А.И.Ковалёвым, который считает, что «одним из шагов по нормализации платёжной ситуации на предприятиях может быть реструктуризация задолженности в бюджет и

внебюджетные фонды, подразумевающая рассрочку долговых платежей предприятий по налогам и сборам, пеням и штрафам перед бюджетом и внебюджетными фондами на определённый срок (до 10 лет) с одновременной уплатой процентов за использование бюджетных средств. При этом к плательщику, который получит право на реконструкцию задолженности, со стороны налоговых органов не принимаются меры принудительного взыскания, то есть прекращается блокирование расчётных счетов, приостанавливается исполнительное производство, то есть действующий мораторий. Новый порядок реструктуризации может предусматривать и проведение своеобразной амнистии по имеющимся пеням и штрафам. Так, при досрочной уплате реструктуризированных налогов, и полной уплате в этот период текущих налогов может производиться списание половины или всей суммы задолженности по пеням и штрафам» (3, с.47–48).

Для выхода из затяжного кризиса и развала возникает необходимость использования инновационно-инвестиционной модели развития, которая бы позволила перестроить структуру народного хозяйства Украины, сформировать экономику здоровья. Это позволило бы выпускать экологически безопасную продовольственную продукцию, доступную для населения. К сожалению Украина серьёзно отстаёт по индексу человеческого развития и держит пальму первенства по сердечно-сосудистым заболеваниям и смертности от них. При этом сохраняется тенденция к ухудшению индекса человеческого развития страны.

Основным экономическим законом планеты Земля должно быть сохранение жизни, продление её, всестороннее развитие человека, что не отрицает повышение благосостояния, рационального использования природных ресурсов и получения прибыли. При этом возрастает роль государства в регулировании прибыли и рентабельности предприятий. Если прибыль достигается за счёт производства безопасной продукции для здоровья общества, то ограничение её не имеет смысла. В ряде стран уже невозможно получать прибыль, разрушая биосферу, нанося ущерб здоровью людей. Если же производство продовольствия недостаточно рентабельно для товаропроизводителей (невыгодно), то государство должно поддерживать их прибыль, создавая заинтересованность, стимулы. Вот почему важно создать такое налогообложение в АПК, которое стимулировало

производство и потребление опасных для здоровья и биосферы продукции.

Чтобы «сделать» безвредной для общества структуру народного хозяйства, необходимы серьёзные финансовые инвестиции, которые позволят реконструировать, модернизировать старые, «вредные» для людей предприятия, создавая альтернативные производства. Для этого любая продукция АПК должна подвергаться серьёзной экспертизе, которую обязаны проводить министерства экологии и здравоохранения при активном участии научно-исследовательских институтов.

В модернизации и реконструкции устаревших предприятий целесообразно использовать дифференцированное налогообложение, создать фонд реконструкции в АПК, который бы формировался от отчислений налогоплательщиков.

Литература

1. Агарков Н. Инновационный путь развития экономики: альтернатив нет. — Деньги 06 (184), июнь 2014.
2. Блинов А. Страна второго мира: как попасть в первый эшелон? — Зеркало недели, 8 июля 2014 г. № 27.
3. Ковалёв А.И. Управление реструктуризацией предприятия. — К.: АВРИО, 2006. — 386 с..
4. Маркс К. Капитал 1 т. — К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. т. 23. — 850 с.
5. Самаева Ю. Там ли рай, где хлеба край? — Зеркало недели, 8 июля 2014 г. № 27.

Орлов В.М.,

*д.е.н., профессор, завідувач кафедри економіки підприємства
та корпоративного управління*

Новицька С.С.,

*к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства
та корпоративного управління
Одеська національна академія зв'язку ім. О.С.Попова*

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ЗВ'ЯЗКУ

Економічна безпека незалежно від суб'єктів господарювання має багатоаспектне тлумачення. На будь-якому рівні ієрархії виробничо-господарської діяльності, наприклад оператора зв'язку, можуть виникати ситуації, які безпосередньо впливають

на стан виробництва, на якість надаваних послуг, часто незалежно від самого оператора.

Поняття економічної безпеки підприємства можна розглядати з декількох позицій. З позиції різних агентів ринку, що взаємодіють з підприємством (споживачів, суміжників, податкових, кредитних органів і т.д.) оцінка повинна дати відповідь на питання, наскільки надійно підприємство як партнер в економічних відносинах і чи доцільно продовжувати ці відносини.

В цьому випадку, для безпосередньо галузі зв'язку, можна визначити, що економічна безпека підприємства зв'язку є комплексним віддзеркаленням ступеня надійності підприємства як партнера у виробничих, фінансових, комерційних і інших економічних відносинах за певний проміжок часу.

З позиції самого підприємства зв'язку оцінка економічної безпеки полягає у визначенні рівня захищеності його потенціалу (виробничо-технічного, фінансового, соціального і т.д.) і тенденцій його зміни. При цьому під економічною безпекою підприємства зв'язку слід розуміти захищеність його потенціалу (виробничого, організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального) від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних погроз, а також здібність суб'єкта до відтворення.

Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво і фахівці будуть здатні уникнути можливих погроз і ліквідовувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Обґрунтування стратегії забезпечення належної економічної безпеки підприємства базується на проведенні системного аналізу його виробничої діяльності за відповідний період та плануванні системи заходів, які б у прогностичному періоді гарантували стабільність роботи підприємства та перспективу його розвитку.

Чинники, що формують відповідний рівень економічної безпеки підприємства, різноманітні і в кожній галузі виробництва мають свою специфіку. Однак є загальні типові чинники, які впливають на належний рівень економічної безпеки підприємства незалежно від форм власності й галузі виробництва. Охарактеризуємо їх.

1. Безпосередні чинники виробництва — це основні чинники, що безпосередньо забезпечують діяльність виробництва. Сюди зараховують: безпосереднє розміщення підприємства (територія); наявні природні ресурси та умови їх розміщення на цій території, доступність їх використання та якісні показники; наявність трудових ресурсів, їх освітньо-кваліфікаційний рівень; наявна виробнича інфраструктура, можливий обсяг її використання; соціально-економічна інфраструктура і рівень забезпечення населення.

2. Стабільний попит на продукцію — чинник, який відіграє також важливу роль у рівномірному пропорційному розвитку виробництва. Він охоплює: укладені довготермінові контракти на реалізацію продукції з її споживачами; рівень конкурентоспроможності продукції, що виробляється; якісно-гарантійні показники виробів; обґрунтовані прогнози на стабільність ринку щодо певного виду продукції; державне та регіональне замовлення на виготовлену продукцію.

3. Надійність постачальників, в першу чергу основної сировини і матеріалів. Для цього потрібно: мати довготермінові договори на поставку необхідної сировини і матеріалів, враховуючи терміни поставки і їх якісні показники; знати можливості постачальників і не допускати монопольності в їх поставках, як правило, потрібно мати 3—4 і більше постачальників сировини і матеріалів, щоб була гарантованість цінової політики на сировину, матеріали й інші комплектуючі вироби.

4. Зовнішня конкуренція на продукцію, яка йде на експорт. Продукція має: відповідати міжнародним стандартам; за якісними показниками і сервісним обслуговуванням бути конкурентоспроможною; мати обґрунтовану прогнозу перспективу; бути конкурентоспроможною щодо продукції, яка імпортується в нашу країну з метою скорочення введення в Україну продукції, яка може виготовлятися своїми підприємствами.

5. Державне економічне регулювання діяльності підприємства полягає: в захисті власного товаровиробника, незалежно від форм власності на засоби виробництва; регулюванні державної податкової політики; сприянні виробництва, враховуючи економічні територіальні та інші аспекти; сприянні виробництва продукції, яка ввозиться як критичний імпорт; державному

замовленні на товари, які фінансуються за рахунок бюджету і скорочення імпорту на ці товари.

6. Надійний захист комерційної таємниці. Держава повинна гарантувати таємницю на науково-технічні досягнення, розробку нових технологій, інтелектуальну власність, «ноу-хау», в тому числі й комерційні таємниці.

7. Компетентність керівництва підприємства. Найважливіші чинники, які можуть найбільш активно впливати на належний рівень економічної безпеки підприємства, — це високий професіоналізм керівництва і команди його менеджерів (висококваліфіковані кадри; система підготовки і форми навчання кадрів; створення для кадрів відповідних виробничих і соціально-економічних умов).

Є ще й інші чинники економічної безпеки підприємства, які не пов'язані з безпосередньою виробничою діяльністю, але чинять суттєвий вплив на стан виробництва. Вони пов'язані з поведінкою окремих людей, їх мораллю, духовністю (розкрадання, шахрайство, обдурювання, убивство тощо) [1,2].

Всі перераховані вище чинники безпосередньо відносяться і до галузі зв'язку, однак їх потрібно реалізовувати відповідно до чинного законодавства, і спрямовувати на реалізацію виробничої стратегії, досягнення належного рівня економічної безпеки кожного суб'єкта господарювання.

Виходячи з виробничої програми діяльності підприємства, напрямків стратегічного його розвитку, важливості забезпечення споживача своєю продукцією, кожне підприємство розробляє власну довгострокову стратегію формування високого рівня економічної безпеки підприємства. За основу такої програмної довгострокової стратегії беруться основні чинники, що формують належний рівень економічної безпеки підприємства. До них можуть включатися окремі чинники, які мають конкретне і безпосереднє значення тільки для певного господарюючого суб'єкта. Така довгострокова стратегія економічної безпеки підприємства має включати певні додаткові параметри, які гарантують як внутрішню, так і зовнішню економічну безпеку.

Література

1. Козаченко А.В. Економічна безпека підприємства. Сутність і механізм забезпечення: монографія / А.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, А.Н. Лещенко. — К. Видавництво «Лібра», 2003. — 280 с.

2. Лоханова Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку / Н. Лоханова // Економіст. – 2005. – №2. – С. 52 – 56.

Седікова І.О.,

*к.е.н., доцент кафедри маркетингу та логістики
Одеська національна академія харчових технологій*

ЗЕРНОПРОДУКТОВИЙ ПІДКОМПЛЕКС – СКЛАДОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Вступ. Зерновий ринок України виступає стратегічною галуззю економіки держави, в якій зерно – гарант продовольчої безпеки населення країни. Зернопродуктовий підкомплекс є основою для розвитку хлібобулочної, борошно-круп'яної промисловості, спиртової, кондитерської, комбікормової, виробництва біоетанола та інших галузей. Встановлено, що від господарського току до кінцевої реалізації процес руху зерна акумулює в собі від 3 до 22 суміжних (побічних) виробництв, які відбиваються на вартості кінцевого продукту. Відповідно до теорії управління, продовольство відносять до четвертого (економічного) пріоритету узагальнених засобів управління [8].

У наукових публікаціях з досліджуваної проблеми з'ясовуються питання щодо сутності, місця і значення продовольчої безпеки у системі загальноекономічної безпеки держави [1,2]; аналізується структура та рівні продовольчої безпеки [3]. В.В.Юрчишин та П.Т. Саблук розглядають реформування агропромислових формувань як основу продовольчого забезпечення країни [4]. А.П. Гайдуцький робить наголос на важливості залучення інвестицій у економіку країни для розв'язання продовольчої проблеми [5]. Недостатність дослідження окремих продовольчих ринків, зокрема, зернопродуктового, обумовлює актуальність даного дослідження.

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти, закони України. При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, узагальнення вимог законів України «Про зерно», «Про державну підтримку сільського господарства України».

Як стверджує Н.М. Ткачова, продовольча безпека — це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток [2, с. 51]. Необхідність забезпечення продовольчої безпеки вимагає підтримання відповідного рівня продовольчого самозабезпечення та зниження рівня продовольчої залежності від імпорту, що передбачає використання державної підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та вживання заходів імпортного контролю з метою захисту власних виробників від іноземної конкуренції [3, с. 120]. В умовах загострення проблеми світової продовольчої безпеки особливої актуальності набуває завдання стабільного розвитку внутрішнього зернового ринку як системоутворюючої ланки агропромислових формувань держави. Множинність різноякісних економічних проблем розвитку українського зернового ринку та вектори їх впливу на відтворювальні процеси складових його секторів узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Економічні проблеми розвитку зернопродуктового ринку України

Економічні проблеми	Вплив на відтворювальні процеси
1. Низький рівень доходності зерновиробництва: цінова залежність виробників від посередників; диспаритет цін на зерно і промислову продукцію; обмежений доступ безпосередніх виробників до кредитів та державних субсидій. 2. Незбалансованість економічних відносин між суб'єктами різних секторів ринку. 3. Неєфективність регуляторних механізмів: мінімальні ціни фінансових інтервенцій; низька платіжна дисципліна держагентів; домінування адміністративних методів.	1. Декапіталізація зерновиробництва. 2. Зниження урожайності та якості зернових культур. 3. Коливання валових зборів зерна. 4. Високий рівень природних ризиків. 5. Значні втрати під час збирання. 6. Погіршення стану ґрунтів.

Джерело: [6]

Проведений аналіз виробництва зерна свідчить, що після рекордного врожаю 2011 року, в 2012 році зерна зібрали на 18 % менше. За даними державної служби статистики було зібра-

но майже 46,2 млн т зернових (у вазі після доробки). Урожай пшениці в 2013 році скоротився на 29,4% — до 15,7 млн т, ячменю — на 23,8%, до 6,9 млн т, кукурудзи на зерно — на 8,4%, до 20,9 млн т. Крім цього, в минулому році країна збрала на 44% менше проса (156,4 тис. т), на 15,3% — гречки (238,6 тис. т) і на 6,7% — рису (158,6 тис. т). Із зернових культур в збільшився тільки урожай жита — на 16,7 % (до 675,7 тис. т) і вівса — на 24,5 % (до 629,6 тис. т).

Таблиця 2

Валовий збір, площа та урожайність зернових та зернобобових культур

Найменування	Загальна зібрана площа, тис. га	Відхилення від 2011 року, %	Валовий збір урожаю, тис. т	Відхилення від 2011 року, %	Урожайність, ц з 1 га зібраної площі
Зернові та зернобобові культури — всього	14792,1	—3,5	46216,2	—18,6	31,2
— пшениця	5629,7	—15,4	15762,6	—29,4	28,0
— кукурудза на зерно	4371,9	23,4	20961,3	—8,2	47,9
— ячмінь	3293,0	—10,6	6936,4	—23,8	21,1

Джерело: [9].

В 2012/2013 маркетинговому році, незважаючи на складні погодні умови, коли виробництво зернових склало 46,2 млн тонн, раціональний експорт зерна оцінюється на рівні 24,5 млн т. Українські аграрії з початку 2012/2013 маркетингового року (МР, липень 2012 року — червень 2013 року) станом на 1 червня поставили на зовнішні ринки 23,5 млн т зерна, що на 11,2% більше, ніж на аналогічну дату 2012 року. Зокрема, експорт пшениці становив 6,6 млн т, зокрема продовольчої — 5,7 млн т, експорт ячменю — 2,04 млн т, експорт кукурудзи — 12,6 млн т. Експорт олійних культур становив 2,7 млн т. У Міністерстві аграрної політики та продовольства вважають, що експорт зерна у наступному маркетинговому році 2013/2014 рр. може скласти 24–26 млн т.

За рахунок невдалого урожаю 2012/2013 МР Україна перебуває в очікуванні нового урожаю зернових та олійних, адже їх

запаси в середині країни настільки низькі, що в деяких сегментах ми не можемо задовольнити власні потреби до кінця сезону. Запаси зернових та насіння соняшнику в аграрних підприємствах України (крім малих) і підприємствах, що займаються його зберіганням і переробкою, до 1 червня 2013 склали 6,3 млн т, що на 41,9 % менше у порівнянні з аналогічною датою 2012 року. За даними Державної служби статистики, зокрема, запаси пшениці на цих підприємствах до зазначеної дати становили 2,5 млн т, ячменю – 0,7 млн т, кукурудзи – 2,6 млн т, жита – 0,2 млн т.

Отже, безпека економічного розвитку становить ключову складову політики кожної держави. Що стосується України, то в умовах інтеграції у світову економічну систему питання продовольчої складової економічної безпеки набуває все більшої ваги. На сучасному етапі для України є важливим визначити стратегію продовольчої безпеки і механізм її забезпечення, виходячи в першу чергу, з позицій національних інтересів і з урахуванням глобальних проблем продовольчої безпеки. Для внутрішнього українського ринку зерна є характерним нееластичний рівень попиту (на відміну від світового). За цієї умови незначне коливання в обсягах ринкової пропозиції на внутрішньому ринку, що відбувається під впливом цілого ряду чинників (зростання експортного попиту, спекулятивні очікування тощо) при ізольованості внутрішнього ринку зерна від альтернативних каналів формування ринкової пропозиції, призводить до істотних змін у динаміці ринкових цін.

Література

1. Чорнодід І.С. Економічна безпека як категорія економічної теорії // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 11(29). – С. 13–20.
2. Ткачова Н.М. Інноваційна складова економічної безпеки держави: Монографія. – Д., 2008. – 376 с.
3. Гойчук О.І. Продовольча безпека: структура, рівні та критерії забезпечення // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 12(30). – С. 119–129.
4. Саблук П.Т., Юрчишин В.В. Розробка аграрної (аграрно-продовольчої) доктрини України // Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформ.-аналіт. зб. (вип. 5) / за ред. П.Т. Саблука та ін. – К.: ІАЕ, 2012. – С. 625–642.
5. Гайдуцький А.П. Міжнародні інвестиційні процеси у розв'язанні глобальної продовольчої проблеми // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1(55). – С. 111–121.
6. <http://www.confcontact.com>. Нікішина О.В. Стратегічні орієнтири розвитку зернового ринку України

7. www.ukrstat.gov.ua
8. Гуменний В.Д. Погляд на продовольчу безпеку України. <http://nash-rayon.dp.ua/index>.
9. <http://zernoua.info/markets/cereals/494.html>

Славов В.П.,

*д.с.-г.н., професор, чл.-кор. НААН України
завідувач кафедри технологій переробки
та якості продукції тваринництва*

Трохименко В.З.,

*к.с.-г.н., старший викладач
Житомирський національний агроекологічний університет*

ДЕМОГРАФІЧНИЙ СТАН ТА ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ ТА ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Внаслідок кумулятивної дії сукупності економічних, соціальних, екологічних, продовольчих та інших факторів протягом останніх десятиріч спостерігається загрозливе ускладнення між складовими багаторівневої та багатофункціональної системи «екологія — продовольство — здоров'я — демографія». Проявом цього є зростаючі депопуляційні процеси, збільшення і зміна структури захворювань людей, зростання смертності та скорочення народжуваності як в Україні, так і в Житомирській області.

Це, в свою чергу, є фактором гальмування економічного розвитку, зниження якості трудового потенціалу, нівелювання відносин з боку держави до життя і здоров'я людей як абсолютної і самодостатньої цінності

Проаналізувати деякі аспекти сучасного демографічного стану України, порівняти його з ситуацією в Житомирській області, виявити окремі продовольчі та екологічні фактори впливу на демографічні процеси.

З початку 90-х років минулого сторіччя в Україні починається демографічна криза, стрімкі депопуляційні процеси, які не припиняються і сьогодні. Це співпадає в часи з радикальними трансформаціями всіх сфер суспільного життя, закладанням якісно інших економічних, політичних, соціальних, ментальних, світоглядних підвалин суспільного і індивідуального буття та життєдіяльності людей.

За цей період в Україні кількість наявного населення скоротилася більше ніж на 6 млн. чоловік. В Житомирській області скорочення склало 225 тис. осіб. При цьому міське населення в Україні скоротилося з 35,1 до 31,5, сільське — з 16,8 до 14,5 млн. осіб. В Житомирській області міське відповідно з 817,8 до 821,2, сільське — з 692,8 до 543,6 тис. осіб. Тобто, природне скорочення сільського населення випереджує населення міських поселень. Важливими критеріями демографічної ситуації є співвідношення кількості народжених, померлих та природного приросту населення.

Аналіз цих показників свідчить, що природний приріст (скорочення) населення в Україні відбулося з +27,6 тис. В 1991 р. до 200,5 тис. в 2010 році, а в Житомирській області з — 0,433 до — 6549 тис. осіб відповідно. В сільській місцевості скорочення відбулося з 58,1 до 96,0 тис. в Україні і в Житомирській області з — 4,239 до — 5,292 тис. осіб [1].

Спостерігаються також суттєві зміни в показниках коефіцієнтів народжуваності, смертності та природного приросту населення. Так, в Житомирській області природне скорочення населення в 1990 році склало — 0,3, в Україні цей показник був +0,5. В 2010 році він складав — 5,2 і — 4,4 на 1000 наявного населення відповідно. Така ситуація, зокрема, обумовлена тим, що значна частина населення Житомирської області проживає на територіях різного рівня радіоактивного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС та харчується місцевими продуктами як тваринного, так і рослинного походження.

Інтегрованим показником якості життя людини, який включає економічні, соціальні, екологічні, побутові, медичні та інші складові, є середня тривалість життя, яка має тенденцію до скорочення.

Скорочення середньої тривалості життя прогнозується як для чоловіків, так і жінок, народження яких припадає на кінець 20 початок 21 сторіччя. Прогнозні показники середньої тривалості життя, особливо чоловіків, в Житомирській області суттєво відрізняються від загальнодержавних. Найбільше зниження цього показника в Україні очікується для чоловіків, народжених в 1994—1995 р.р. (61,8) і 1995—1996 (61,4 років). Для Житомирської області пік скорочення середньої тривалості життя прогнозується для чоловіків 2002—2003 (61,5); 2003—2005 (60,0); 2005—2006 (60,3); 2006—2007 (60,3); 2007—2008 (60,2) років народження. Певне зростання тривалості життя прогнозується для чоловіків, починаючи з 2008—2009 р.н. (61,8).

Таблиця 1

Продукти	Норми споживання		Україна						Житомирська область					
	Раціональні	Мінімальні	1990	2000	2010	2011	2012	2013	1990	2000	2010	2011	2012	2013
Хліб та хлібо-продукти	101	94	141	124,1	111,3	110,4	109,4	108,4	105,6	102,1	120,9	114,3	123,5	117,6
Картонля	124	96	131	135,4	128,9	139,3	140,2	135,4	149,9	176,0	177,3	199,7	199,7	190,0
Овочі та баштанні	161	105	103	101,7	143,5	162,8	163,4	163,3	83,9	104,2	131,6	138,5	148,2	145,9
Плоди і ягоди	90	68	47	29,3	48,0	52,6	53,3	56,3	29,1	20,5	39,0	41,9	47,0	48,0
Олія	13	8	12	9,4	14,8	13,7	13,0	13,3	8,4	7,8	15,0	13,9	13,5	13,5
Цукор	38	32	50	36,8	37,1	38,5	37,6	37,1	52,7	37,8	42,0	37,1	39,6	40,8
М'ясо	83	52	68	32,8	52,0	51,2	54,4	56,1	65,98	36,2	46,1	45,8	49,3	50,5
Молоко	380	341	373	199,1	206,4	204,9	214,9	220,9	434,4	260,3	243,1	233,1	237,5	240,9
Рибні продукти	20	12	18	8,4	14,5	13,4	13,6	14,6	19,8	8,6	14,7	12,9	14,6	15,5
Яйця	290	231	272	166	290	310	307	309	259	187	307	321	321	318

Здоров'я людини, тривалість її життя, репродуктивні здібності значною мірою пов'язані з продовольчою безпекою. Збалансоване харчування визначає продовольчу безпеку, як такий рівень продовольчого забезпечення населення, що гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї.

Споживання продуктів харчування населенням України та Житомирської області [2] за 1990–2013 р.р. наведено в таблиці 1.

Стійкий економічний розвиток людини, перш за все, залежить від рівня споживання м'яса і продуктів його переробки та молока і молочних продуктів як основного джерела білків [3]. Фактичне середнє споживання м'яса та м'ясопродуктів однією особою в Україні в 2013 р. складало 56,1 кг, а в Житомирській області 50,5 при раціональній нормі 83 кг. Споживання молока і молокопродуктів відповідно 220,9 кг при раціональній нормі 380 кг.

За такими продовольчими групами як «хліб і хлібопродукти», «картопля», «олія рослинна» фактичне споживання перевищило раціональну норму. Це свідчить про незбалансованість харчування населення, яке намагається забезпечити власні потреби за рахунок економічно доступних харчових продуктів. Слід також підкреслити, що свідченням такого стану є показник енергонасиченості середньодобового раціону. Основну частину калорій українці споживають за рахунок продуктів рослинного походження, тоді як споживання продукції тваринного походження в два рази нижче за встановлений пороговий критерій.

Література

1. Статистичний бюлетень за 2013 рік «Валова продукція сільського господарства України» (у постійних цінах 2010 р.)
2. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» за 2013 рік
3. Славов В.П. Экономические и экологические императивы благосостояния общества на современном этапе / В.П.Славов // Международный симпозиум «Современное сельское хозяйство — достижения и перспективы» посв. 80-летию Гос.аграр. универ. Молодовы, Научные труды, том 37, Экономика, 2013, Кишинев.— С.44–47.

Усата Н. В.,
к. е. н., провідний науковий співробітник
ННЦ «Інститут аграрної економіки»
НААН України

РОЗВИТОК ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН В АПК ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Вирішення проблеми продовольчої безпеки, як складової національної безпеки держави, є складним і багатоаспектним питанням. Адже його можна розглядати як по відношенню до окремо взятої країни, так і на міждержавному рівні.

В сутності поняття „продовольча безпека” виділяють дві складових:

по-перше, це забезпечення фізичної і економічної доступності продовольства для будь-якої людини у відповідності з раціональними нормами харчування; по-друге, це безпечність і висока якість продуктів харчування.

Важливими критеріями продовольчої безпеки у світі рахуються рівень самозабезпеченості основними видами продовольства і рівень їх перехідних запасів. Саме тому, сільськогосподарське виробництво відіграє важливу роль в забезпеченні продовольчої безпеки та незалежності країни [1].

Формування державних ресурсів сільськогосподарської продукції, забезпечення продовольчої безпеки держави значною мірою залежить від чітко відрегульованої системи договірних відносин із закупівель цієї продукції у виробників.

Сільськогосподарські товаровиробники на власний розсуд розпоряджаються виробленою (вирощеною) продукцією, реалізуючи її за державними контрактами, або за іншими договорами через заготівельні та посередницькі структури переробним підприємствам, на організованому ринку та ін.

Державні закупівлі сільськогосподарської продукції здійснюються для створення запасів державного матеріального резерву, мобілізаційних резервів та на утримання Збройних Сил України і виправних установ. Основні засади здійснення закупівель продукції за державні кошти регулюються Законами України „Про здійснення державних закупівель”, „Про державний

матеріальний резерв”, „Про державне оборонне замовлення” тощо.

Закупівля сільськогосподарської продукції для державних потреб передбачає поставку зазначених ресурсів за регульованими державою цінами. На заготівельника може бути покладено обов’язок прийняти продукцію в місцях її виробництва та вивезення своїми силами, якщо інше не обумовлено в договорі. Контрактант (заготівельник) має право на надання консультаційної допомоги виробникові та контроль процесу виробництва і зберігання продукції.

Інтерес держави в укладанні угоди полягає в отриманні необхідної сільськогосподарської продукції від товаровиробника, щоб забезпечити продовольчу безпеку держави на повний набір необхідних продуктів харчування. Інтерес приватного партнера полягає в отриманні від держави можливих преференцій, пільг, послуг, надання необхідних ресурсів, підтримки у реалізації соціальних програм тощо.

В останні роки особливого поширення набули форвардні закупівлі сільськогосподарської продукції двома державними установами – Аграрним фондом і Державною продовольчо-зерною корпорацією (ПАТ „ДПЗКУ”).

Державні форвардні закупівлі зерна Аграрним фондом є однією із форм державної підтримки виключно сільськогосподарських товаровиробників. Вони передбачають собою придбання продукції для потреб державного інтервенційного фонду на визначених умовах у майбутньому з фіксацією цін такого придбання під час укладення форвардного біржового контракту. В свою чергу такі механізми забезпечують доступ сільськогосподарських товаровиробників до більш дешевих коштів. Так, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, в рамках цієї програми було закуплено 702 тис. тонн зерна врожаю 2012 року та виробники зерна отримали 1,3 млрд грн. державної підтримки. Під час форвардної кампанії 2013 року було укладено угод на закупівлю 1,34 млн тонн зерна та його виробникам перераховано 939 млн грн, в т.ч. 447 млн грн на протязі поточного року.

У 2014 році авансування форвардних контрактів здійснюється за формулою 50% + 20%, з яких: 50% – під час укладання договору; 20% – за результатами весняного огляду страховою компанією відповідних посівів.

ПАТ „ДПЗКУ” було заключено із сільськогосподарськими виробниками форвардних контрактів на поставку зерна урожаю 2013 року в обсязі біля 1 млн. тон. На даний період клієнтський пул ПАТ «ДПЗКУ» складає близько 1500 постійних контрагентів. Планом контрактації на 2014/2015 маркетинговий рік передбачена закупівля зернових культур (пшениці, кукурудзи та ячменю) в обсязі до 1 мільйона тонн.

В зв'язку із складною господарською структурою аграрного виробництва в Україні, де наявна значна кількість дрібних виробників сільськогосподарської продукції, довгострокові та форвардні договірні відносини в українському аграрному секторі ще мають значний резерв розвитку. І тут доцільно звернутися до зарубіжної практики.

Потужний досвід законодавчого регулювання контрактного підприємництва накопичений у Англії, де поступово склалася ціла галузь права — контрактне право.

Пізніше контрактна форма агропромислової інтеграції набула розвитку в США. Нею охоплено близько 40% виробленої фермерами сільськогосподарської продукції. Промислові і торгівельні компанії, кооперативи укладають контракти із фермерами на продаж сільськогосподарської продукції. Дуже часто угоди укладаються на досить тривалий період — 5–10 років, забезпечуючи стабільні довготривалі господарські зв'язки між учасниками (партнерами). В США контрактація здебільшого розвинута у виробництві продукції, що швидко псується (молоко, овочі), дещо у бавовництві та зерновому виробництві.

Особливого розвитку контрактна форма інтеграції набула в Японії в усіх галузях сільського господарства, які постачають продукцію для переробки. Програми контрактів також широко використовуються у Франції, Бельгії, Китаї та Італії [2; 3]. Так, наприклад, у Китаї компанія PepsiCo має 10 ферм, що займаються виробництвом картоплі; вона заключила контракти із 12 тисячами виробників в Китаї, що постачають для нею картоплю [4].

Таким чином, розвинені контрактні відносини є ознакою високоефективного аграрного сектору, про що свідчить наведений вище матеріал. Значний потенціал вітчизняного сільськогосподарського виробництва у вирішенні глобальної проблеми продовольчого забезпечення, а також його виняткова роль у

формуванні національної безпеки — продовольчої безпеки — вимагає застосування найбільш дієвих механізмів. Тому на сьогодні потребують опрацювання і широкого застосування заходи держави та органів місцевого самоврядування щодо створення умов для налагодження стійкої та стабільної у часі системи догівірних відносин при постачанні сільськогосподарської сировини та продукції. Зокрема, це заходи щодо формування належних за якістю та кількістю партій сільськогосподарської продукції, економічної концентрації та кооперації, налагодження стабільного фінансового забезпечення агровиробництва у найбільш критичні періоди господарського процесу (наприклад, посівна кампанія та жнива), а також формування сприятливих фінансових умов для закупівлі сільськогосподарської продукції за довгостроковими контрактами.

Література

1. Ушачев И.Г. Продовольственная безопасность России в рамках глобального партнерства / Ушачев И.Г. — М.: Издательство ИП Насирддинова В.В., 2013. — 330 с.
2. Природа, суть і розвиток контрактних і субпідрядних взаємин у порівняльному законодавстві. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bukvar.su/pravo-jurisprudencija/page/210/>.
3. Турчина С. и др. Международный бизнес. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://teka.rulitru.ru/v1641..>
4. Корпорации против сельского хозяйства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://voprosik.net/korporacii-protiv-selskogo-xozyajstva/>

Цимбаліста Н. А.,

*к.е.н., молодший науковий співробітник
Інститут регіональних досліджень НАН України*

КОМПЛЕКСНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ І ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

Гарантування продовольчої безпеки держави шляхом створення умов для ефективного функціонування агропромислового комплексу з метою повноцінного забезпечення населення продовольством, а промисловості — сільськогосподарською сировиною в необхідних для стійкого економічного та соціального розвитку країни обсягах, є одним із головних завдань аграрної політики.

У науковій літературі існує декілька підходів до трактування сутності поняття «продовольча безпека» [1, с. 108]. За одним із них основний наголос робиться на споживанні — кінцевій меті системи продовольчого забезпечення, тобто на наявності постійного фізичного та економічного доступу населення до продуктів харчування у достатніх кількостях для забезпечення активного і здорового життя. Альтернативний погляд на питання продовольчої безпеки враховує не лише її споживчий аспект, але і виробничий, вказуючи на необхідність її формування в першу чергу на засадах самозабезпечення, зменшення імпортозалежності внутрішнього продовольчого ринку та його захист від надмірного постачання імпортних сільськогосподарських і продовольчих товарів, які виробляються або можуть вироблятися у достатніх кількостях всередині країни. Важливою тенденцією останніх десятиліть є зміщення акцентів у бік екологічних аспектів проблеми продовольчої безпеки, забезпечення екологічної безпеки та якості продуктів харчування за дотримання постулатів концепції сталого розвитку сільського господарства і сільських територій.

Сільські території є, з одного боку, просторовою базою сільського господарства, адже тут зосереджено його головний ресурс — земля. З іншого боку, це середовище проживання понад 30% населення України, більшість якого зайнята саме у галузі сільськогосподарського виробництва. Близько 50% продукції сільського господарства в Україні виробляється в господарствах населення, а в деяких областях цей показник сягає 70–90% і більше. Тому вихід аграрного сектору економіки з депресивного стану та його розвиток на інноваційній основі може здійснюватися лише шляхом застосування концепції комплексного розвитку сільських територій.

Тривала практика ототожнення понять «сільський» та «аграрний» призвела до закріплення галузевого вузькоспеціалізованого підходу до державної політики розвитку сільських територій, формування хибних її пріоритетів, концентрації зусиль на вирішенні проблем агровиробництва, залишаючи поза увагою соціальну та екологічну сфери українського села [4, с. 14]. Як наслідок невід’ємними атрибутами сільського способу життя стали бідність, безробіття та трудова міграція, занепад соціальної інфраструктури, поглиблення демографічних проблем.

Свідченням низького рівня життя на селі є насамперед частка населення із середньодушовими місячними доходами нижче прожиткового мінімуму, яка у сільській місцевості майже в 2,5 рази вища, ніж у містах (23,6% проти 9,7% у 2012р.) [6, с. 386]. Іншим показником, який часто застосовується за дослідження проблем бідності є частка витрат на харчування у сукупних витратах домогосподарств. Цей показник одночасно є і одним із індикаторів продовольчої безпеки згідно з методикою, затвердженою Кабінетом міністрів України у 2007р. і його рівень не повинен перевищувати порогового значення – 60% [3]. У 2010–2012рр. сільські домогосподарства витрачали на продукти харчування 54–56% своїх сукупних витрат, тоді як у містах ця частка становила 48–50%. Зауважимо, що у країнах ЄС цей показник коливається у межах 10–25% [5, с. 337]. Заробітна плата в галузі сільського господарства є однією з найнижчих порівняно з іншими видами економічної діяльності і не досягає навіть 70% середнього рівня оплати праці в економіці країни в цілому [6, с. 380]. Разом з тим, понад 40% доходів сільських домогосподарств формується саме за рахунок оплати праці [6, с. 397].

Така диференціація рівнів життя у містах та в сільській місцевості не може не позначатися на демографічних процесах. Негативна демографічна динаміка, притаманна для нашої країни, значно гостріше проявляється в сільській місцевості. Так, у 2012 р. частка сільського населення у загальному скороченні чисельності населення України становила 97%. Причому це скорочення пов'язане не лише з природними факторами, але й із від'ємним сальдо міграції з сіл у міста. Вікова структура населення у сільській місцевості характеризується меншою ніж у містах часткою осіб у працездатному віці, та відповідно більшою питомою вагою дітей та людей похилого віку. Це є свідченням того, що найбільшу роль у міграційних процесах на селі відіграє відтік найбільш працездатної та освіченої частини населення – молоді.

Така ситуація актуалізує необхідність переходу від галузевого підходу до політики комплексного розвитку сільських територій, яка враховує їхню полікомпонентність та базується на принципі багатофункціональності сільської економіки. Реалізація такої політики пов'язана із розміщенням на сільських територіях об'єктів промислового призначення, переробних

підприємств і обслуговуючих галузей сільського господарства, сфери послуг, охорони здоров'я та рекреації тощо. Досвід розвинених країн світу вказує на те, що саме прискорений розвиток несільськогосподарських видів діяльності сприяє вирішенню проблеми зайнятості сільського населення та зниження рівня бідності в сільських громадах [2, с. 134; 5, с. 342]. А це в свою чергу позитивно позначається на таких показниках продовольчої безпеки як економічна та соціальна доступність продуктів харчування для населення. При цьому соціальна доступність пов'язана з мінімізацією диференціації споживання основних груп продуктів різними верствами населення (з найбільшими та найменшими доходами).

Таким чином, розвиток сільських територій відіграє подвійну роль у формуванні продовольчої безпеки країни, впливаючи як на виробництво, так і на споживання. Тому гарантування продовольчої безпеки України неможливе без формування сприятливого життєвого середовища на селі шляхом досягнення балансу соціального, економічного та екологічного розвитку сільських територій, за якого зростала б їх роль як просторової бази не лише сільськогосподарського виробництва, а й несільськогосподарських видів діяльності.

Література

1. Зеленська О.О. Система продовольчої безпеки: сутність та ієрархічні рівні. / О.О. Зеленська // Вісник ЖДТУ : Серія Економічні науки. — 2012. — № 1 (59). — с. 108–112.
2. Косодій Р.П. Проблеми сільського розвитку в умовах глобалізації. / Р.П. Косодій // Економіка АПК. — 2009. — № 4. — с. 132–137
3. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки : затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п>
4. Павлов О.І. Консолідована державна політика комплексного розвитку сільських територій України: концептуальний підхід, модель та рівні. / О.І. Павлов // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. — 2011. — Вип. 6(92). — с. 9–17.
5. Притула Х.М. Сучасні тенденції розвитку сільських територій України та економічно розвинених країн: порівняльний аналіз. / Х.М. Притула, В.Є. Крупін // Науковий вісник НЛТУ України. — 2010. — Вип. 20.11 — с. 335–345
6. Статистичний щорічник України за 2012 рік / Державна служба статистики України / за ред. О.Г. Осауленко. — К., 2013. — 552 с.

Шиян Д.В.,

*д.е.н., професор кафедри економіки підприємства та менеджменту
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця*

СТАБІЛЬНІСТЬ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Стабільність аграрного виробництва виступає одним з головних чинників формування продовольчої безпеки будь-якої держави. Для України цей фактор ще важливий тому, що по-перше, аграрний сектор в значній мірі формує експортний потенціал держави, а по-друге, забезпечує стабільний рівень цін на внутрішньому ринку.

Необхідно зазначити, що за 2004–2013 рр. в аграрному секторі досягнута певна стабілізація. Зокрема валова продукція за в постійних цінах 2010 року за цей час зросла більш ніж на 40%. Це дає підстави стверджувати, що аграрна криза минула. Однак попереду велика робота з подальшого розвитку й удосконалення усіх напрямів і важелів аграрних перетворень.

Одна з системних проблем полягає в суттєвих ризиках самого аграрного виробництва, яке в значній мірі залежить від погодних умов. Не зважаючи на все це галузь має бути націлена на забезпечення високого рівня конкурентоспроможності своєї продукції на світовому ринку. Одним з факторів цього має стати мінімізація коливань обсягів виробництва. Це дасть змогу зменшити рівень ризику, а відповідно підвищить привабливість аграрного сектору. Але в основі розробки пропозицій відносно підвищення економічної стійкості аграрного сектору, на першому етапі повинен знаходитись аналіз та оцінка попередніх подій.

Слід зазначити, що проблема стабільності виробництва продукції сільського господарства була досліджена в роботах А.Г. Прудников [1] І.Б. Загайтов [2,3], І.П. Бойко [4], В. Сорокіна [5], В.І. Векленко[6], Зокрема, Прудников А.Г. відмічає, що під час аналізу динаміки урожайності сільськогосподарських культур необхідно крім визначення середніх рівнів коливань визначити їх межі та частоту, повторюваність високого, середнього та низького рівнів урожайності. Інші автори, такі як В.І. Векленко дотримувалися думки, що значення мають тільки

відносні відхилення, які дають можливість порівнювати силу коливань урожайності сільськогосподарських культур у різних підприємствах, районах, областях. Він при порівнянні рівня сталості виробництва сільськогосподарської продукції суб'єктом господарювання у різних періодах часу використовував відносні показники коливань. А при порівнянні сталості виробництва продукції різних суб'єктів господарювання у одному й тому ж періоді часу віддавав перевагу абсолютним величинам. При цьому, визначення стабільності виробництва проводилось з допомогою наступних показників: розмах варіації, середнє лінійне відхилення, середнє квадратичне відхилення, коефіцієнт варіації, а також методи та прийоми визначення загальної тенденції розвитку рядів динаміки: укрупнення періодів, середніх змінних, способом найменших квадратів. Застосування саме таких методів пояснюється тим, що однією з цілей досліджень було подолання нерівномірності надходження продукції по роках шляхом зменшення амплітуди коливань параметрів, що характеризували рівень виробництва. Практика свідчить, що і сьогодні подібне завдання не втратило своєї актуальності: вимірювання і аналіз варіації має велике значення для оцінки сталості досліджуваних явищ, а також впливу різних факторів на коливання ознак [7, с. 74]. Варіація виходу продукції за таких підходів визначається коливаннями багатьох взаємопов'язаних технологічних та економічних факторів.

Починаючи практичний розгляд проблем економічної стійкості спочатку зупинимось на окремих методичних питаннях оцінки стабільності динамічних процесів. Як вже зазначалось їх вимірювання проводять через констатацію рівнів варіації або в сукупності, або в динамічних рядах. Найбільш поширеними при цьому є розрахунок стандартного відхилення та коефіцієнтів варіації. Нами оцінки варіації було вирішено здійснити саме через величин стандартного відхилення в динамічному ряді. В якості об'єкт дослідження на першому етапі обрано динаміку зміни валової продукції в порівняних цінах 2010 року в цілому по всьому сільському господарству та сільськогосподарським підприємствам, зокрема. При цьому, аналіз робився окрема в розрізі валової продукції рослинництва та тваринництва.

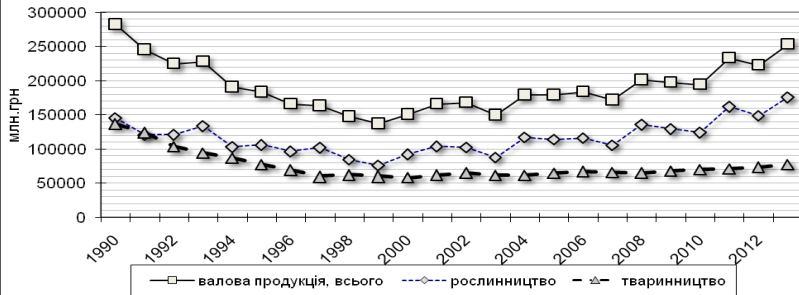

Рис. 1. Динаміка зміни валової продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств в Україні у 1990–2013 рр (в постійних цінах 2010 р.).

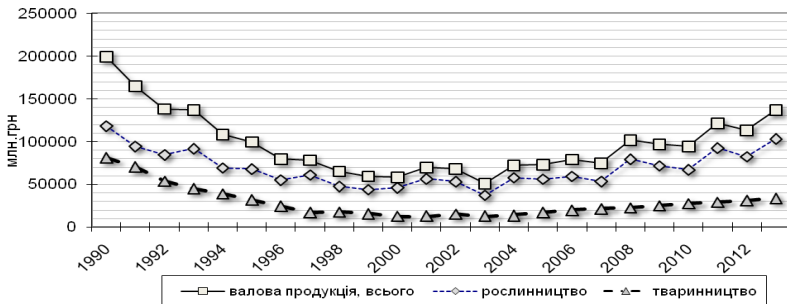

Рис. 2. Динаміка зміни валової продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах в Україні у 1990–2013 рр (в постійних цінах 2010 р.).

На рис. 1, 2 наведена динаміка зміни ланцюгового індексу валової продукції за період 1990–2013 рр. Використання саме індексів в даних динамічних рядах пояснюється тією обставиною, що вони дозволяють в значній мірі наблизити динамічні ряди до стаціонарних, а відповідно більш чіткіше констатувати коливання.

Перший висновок, який можна зробити з аналізу даних динамічних рядів полягає в тому, що весь період підрозділяється на два підперіоди: 1991–2003 рр та 2004–2013 рр. Перший з цих підперіодів характеризується переважно падінням обсягів виробництва, а другий навпаки – його зростанням. Ця закономірність чітко простежується по наведеним графікам. Крім того, навіть візуально можна також констатувати, що рівень варіації продукції рослинництва значно вищий ніж продукції тварин-

ництва. Це очікуваний результат, бо галузь рослинництва в значній мірі знаходиться під впливом природного фактору, тобто в залежності від сприятливості умов для виробництва головних сільськогосподарських культур.

Таблиця 1

Середня величина та значення стандартного відхилення ланцюгових індексів валової продукції в постійних цінах 2010 р. по підперіодах, %

Показник	Середня величина	Стандартне відхилення
Сільське господарства, всього		
1990–2003 рр.	95,6	8,3
2004–2013 рр.	104,4	10,3
Галузь рослинництва		
1990–2003 рр.	97,1	13,3
2004–2013 рр.	106,7	17,0
Галузь тваринництва.		
1990–2003 рр.	94,3	7,1
2004–2013 рр.	101,6	2,8

В таблиці 1 наведені середні значення та величини стандартного відхилення по виділених підперіодах. В даному випадку попередньо зроблений висновок підтверджується конкретними цифрами. Зокрема, величина стандартного відхилення по галуззі рослинництва дорівнювала у 1990–2003 рр. – 13,3%, а у 2004–2013 рр – 17,0%. В той же саме час по галуззі тваринництва ці показники відповідно становили 7,1% та 2,8 %.

Таким чином, є підстави зробити висновок, що галузь тваринництва дозволяє в значній мірі стабілізувати ситуацію в сільському господарстві. Крім того, отримані результати дають можливість також зробити висновок, про те, що в період економічного зростання обсягів виробництва в сільському господарстві рівень варіативності показників валової продукції виявився навіть вищим ніж в періоди її зменшення. Що особливо цікаво, подібна тенденція відмічалась не тільки в галузі рослинництва, а й у тваринництві. Це є доказом наявності системного ризику в сільському господарстві.

Література

1. Прудников А.Г. Краткосрочный прогноз производства зерна / А. Г. Прудников. — М.: Росагропромиздат. — 1989. — 120 с.
2. Загайтов И.Б. Экономические проблемы повышения устойчивости сельскохозяйственного производства / И.Б. Загайтов, П.Д. Половинкин. — М.: Экономика, 1984. — 240 с.
3. Загайтов И.Б. Законы и закономерности циклического воспроизводства / И.Б. Загайтов. — Воронеж: ФГОУ ВПО Воронежский ГАУ, 2011. — 163 с.
4. . Бойко И.П. Проблемы устойчивости сельскохозяйственного производства / И.П. Бойко— Л.: издательство Ленинградского университета, 1986. — 167 с.
5. Сорокин В. Вопросы теории и методологии исследования устойчивости земледелия / В. Сорокин // Экономика сельского хозяйства. — 1987. — № 1. — С. 73—75.

ЗМІСТ

Секція 1

Світоглядні, теоретичні та методологічні засади продовольчої безпеки

Бренер О.Д. ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	3
Буряченко М.В. ВПЛИВ ГЛОБОЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ	7
Павлов О.І. ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СОЦІОЕКОНОМІЧНОГО ПІДХОДУ	12
Савенко І.І. ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ – ПОХІДНА ВІД АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ	17
Фрум О.Л. ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ВОЗДЕЙСТВИЯ ГОСУДАРСТВА ДЛЯ УСИЛЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ	24
Шалений В.А. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ХАРЧОВОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК РОЗБУДОВИ ДЕРЖАВНОСТІ .	27
Шешеловский М.И. ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ ПРОБЛЕМА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	30
Юшин С.О. ІННОВАЦІЙНО-ДЕРЖАВОТВОРЧА СУТНІСТЬ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: “ЕВОЛЮЦІЯ” ЯК МІРА “РЕВОЛЮЦІЙ” Й “РЕФОРМ”	32

СЕКЦІЯ 2

Сучасний стан продовольчого забезпечення та перспективи розвитку основних ринків продуктів харчування

Бокій О. В. ІНДИКАТОРИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА РИНКУ ХЛІБА І ХЛІБОПРОДУКТІВ УКРАЇНИ	40
Волкова С.Ф. ПРОБЛЕМЫ ЭФФЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ ХЛЕБОПЕКАРНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ	43

Гололобова Т.В. ЩОДО ОЦІНКИ РІВНЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	47
Дідух С.М. ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	52
Коваленко О.В. ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ДО УМОВ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ.	55
Ковальова О.В. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ .	60
Ковернега Т.А. ВІТЧИЗНЯНИЙ РИНОК М'ЯСОПРОДУКТІВ В КОНТЕКСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	64
Кордзая Н.Р. СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ СОЛІ ХАРЧОВОЇ В УКРАЇНІ І СВІТІ	68
Кошельок Г.В. СТАН БОРОШНОМЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	72
Лобоцька Л.Л. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬСТВОМ ОСОБЛИВИХ КАТЕГОРІЙ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ	76
Охріменко І.В. ПЕРСОНІФІКАЦІЯ РИНКІВ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ ЯК НАПРЯМ ЇХ РОЗВИТКУ	79
Попадинець Н. М. РИНКОВА КОН'ЮНКТУРА НА СВІТОВОМУ ТА ВІТЧИЗНЯНОМУ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКАХ: ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ	83
Седикова І.А. РАЗВИТИЕ ИНФРАСТРУКТУРЫ ЗЕРНОВОГО РЫНКА – ОСНОВА ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ . .	85
Шекера С.С. СТАН РИНКУ КОНСЕРВНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ	88
Шмаглій О.Б. СИСТЕМА ЕНДОГЕННИХ ТА ЕКЗОГЕННИХ ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ ПЛОДООВОЧЕВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	91
Яблонская Н.В., Круппина С.В. МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИЗМЕРЕНИЯ, ОЦЕНКИ И АНАЛИЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЕГИОНА. . .	95

СЕКЦІЯ 3

Парадигма інноваційного розвитку агропродовольчої сфери
та механізми її реалізації

Антонюк П.О., Антонюк О.П. ОЦІНКА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ.	101
Вігуржинська С.Ю. ВПЛИВ ФАКТОРІВ СИРОВИННОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА.	105
Колесник В.І. ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, ФОРМУЮЧИХ ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ	108
Кулаковська Т.А. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ	112
Мармуль Л.О., Григорьев Є.О., Павленко А.М. УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕЦІАЛОМ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ХАРЧОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.	116
Негвешук-Когут Т.С., Павленко А.М. РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ О'ЄДНАНЬ ТА КЛАСТЕРІВ	120
Ощепков О.П., Магденко С.О. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ АПК ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ	124
Припула Х. М. НОВІ МОЖЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ ТА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	128
Самофатова В.А. ІННОВАЦІЙНИЙ ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ	132
Свистун Т.В. ІННОВАЦІЙНІ РОЗРОБКИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	135

СЕКЦІЯ 4

Продовольча безпека як стратегічний пріоритет розвитку людства

Басюркіна Н.Й. ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНИХ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ	139
Вольська В.В. ПРОБЛЕМИ ОРІЄНТОВАНOSTІ НА ЗАВДАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ФУНКЦІЙ КОНТРОЛІНГУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	143
Немченко В.В., Немченко А.В. ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ.	148
Орлов В.М., Новицька С.С. ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ЗВ'ЯЗКУ.	153
Седікова І.О. ЗЕРНОПРОДУКТОВИЙ ПІДКОМПЛЕКС – СКЛАДОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	157
Славов В.П., Трохименко В.З. ДЕМОГРАФІЧНИЙ СТАН ТА ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ ТА ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ.	161
Усата Н. В. РОЗВИТОК ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН В АПК ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.	165
Цимбаліста Н. А. КОМПЛЕКСНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ І ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ	168
Шиян Д.В. СТАБІЛЬНІСТЬ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.	172

Наукове видання

**ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ
ТА НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ**

*Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 60-річчю кафедри економіки промисловості
Одеської національної академії харчових технологій*

25 вересня 2014 року

Друкується в авторській редакції.
Відповідальність за інформацію, викладену в
публікаціях, несуть автори.

Верстка Мартиненко Т.В.

Здано до набору 20.11.2014. Підписано до друку 25.11.2014.
Формат 60x84/16. Наклад 100 прим. Обл.-вид.арк. 9,2. Ум.-друк. арк. 10,6.
Папір офсетний. Друк на дуплікаторі. Зам. № 1411-10.

Видано і віддруковано ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25. Тел. (048) 7777-591.
e-mail: maritimebooks@yandex.ru
www.law-books.od.ua